

Actas das II Xornadas «Educación e linguas en Galicia»

A planificación para a normalización lingüística nos centros de ensino non universitarios

BAIXO A COORDINACIÓN DE
BIETO SILVA VALDIVIA
XESÚS RODRÍGUEZ RODRÍGUEZ
ISABEL VAQUERO QUINTELA

[2011] **Universidade de Santiago de Compostela**

XUNTA DE GALICIA
CONSELLERÍA DE EDUCACIÓN
E ORDENACIÓN UNIVERSITARIA
Secretaría Xeral de Política Lingüística

Actas das II Xornadas
«Educación e linguas en Galicia: A
planificación para a normalización
lingüística nos centros de ensino
non universitarios»

Actas das II Xornadas «Educación e linguas en Galicia»

A planificación para a normalización lingüística nos centros de ensino non universitarios

Baixo a coordinación de
BIEITO SILVA VALDIVIA
XESÚS RODRÍGUEZ RODRÍGUEZ
ISABEL VAQUERO QUINTELA

Xornadas Educación e Linguas en Galicia (2as. 2010. Santiago de Compostela)

A planificación para a normalización lingüística nos centros de ensino non universitarios : actas das II Xornadas "Educación e linguas en Galicia" / baixo a coordinación de Bieito Silva Valdivia, Xesús Rodríguez Rodríguez, Isabel Vaquero Quintela. - Santiago de Compostela : Universidade de Santiago de Compostela, Servizo de Publicacións e Intercambio Científico, 2011. — 161 p. : gráf. — ISBN: 978-84-9887-818-9

1. Galego (Lingua) – Normalización – Congresos e assembleas. 2. Linguaxe e linguas –Estudo e ensino – Galicia. 3. Educación – Planificación – Galicia. I. Silva Valdivia, Bieito, coord. II. Rodríguez Rodríguez, Xesús, coord. III. Vaquero Quintela, Isabel, coord. IV. Universidade de Santiago de Compostela. Servizo de Publicacións e Intercambio Científico, ed.

806.99-06:061.3(461.11 Santiago de Compostela)
806.99-06:37(461.1)

© Universidade de
Santiago de Compostela, 2011

Todos os dereitos reservados. Está expresamente
prohibida a reprodución total ou parcial desta obra
sen o consentimento do editor.

DESEÑO

Antón García
Imprenta Universitaria

COMPAXINACIÓN

Imprenta Universitaria
Campus Vida

EDITA

Servizo de Publicacións
e Intercambio Científico
Campus Vida
15782 Santiago de Compostela
www.usc.es/publicacions
ISBN 978-84-9887-818-9

HANDLE <http://hdl.handle.net/10347/3598>

DOI <http://dx.doi.org/10.3309/978-84-9887-818-9>

Todos os dereitos reservados. Calquera forma de reprodución, distribución, comunicación pública ou transformación desta obra só pode ser realizada coa autorización expresa dos titulares, salvo excepción prevista pola lei.

Esta obra está baixo unha licenza de Creative Commons. Pode acceder vostede ao texto completo da licenza premendo neste enlace.

Contido

LIMIAR 7

A normalización lingüística e a aprendizaxe plurilingüe como metas escolares 13
BIEITO SILVA VALDIVIA

Mudanzas na planificación lingüística nos centros de ensino. O Decreto do plurilingüismo 29
MERCEDES QUEIXAS ZAS

A necesaria potenciación da lingua galega en educación infantil nos contextos castelanfalantes 41
VALENTINA FORMOSO GOSENDE E MERCEDES QUEIXAS ZAS

A experiencia das liñas de galego no CEIP «Emilia Pardo Bazán» da Coruña 45
JOSÉ MANUEL GARCÍA YANES

A experiencia das liñas de galego no CEIP «A Ponte» de Ourense (I) 53
PURIFICACIÓN RODRÍGUEZ RODRÍGUEZ

A experiencia das liñas de galego no CEIP «A Ponte» (II) 59
XOSÉ RODRÍGUEZ DÍAZ

A experiencia das liñas de galego no EEI da Pastora, Cambados 65
AMELIA VARELA VILLAMOR E DOLORES OUBIÑA MILLÁN

Planificación lingüística de centros orientada á normalización 75
VALENTINA FORMOSO GOSENDE

A planificación lingüística orientada á normalización no colexio público de Aguiño 79
UXÍA ACUÑA

A planificación lingüística orientada á normalización do CPI «Vicente Otero Valcárcel» de Carral 89
ANXO GÓMEZ SÁNCHEZ

Planificación lingüística orientada tamén á normalización da contorna social 99
FRANCISCO VEIGA

Planificación lingüística orientada á normalización tamén na contorna:
A experiencia do IES «Félix Muriel» de Rianxo 107
VALENTINA FORMOSO GOSENDE

O proxecto «FalaMelide»: A radio escolar como ferramenta para a normalización lingüística e cultural **119**
ZELTIA LABRAÑA GONZÁLEZ

Vantaxes normalizadoras da utilización das redes sociais en educación: a experiencia «Máis Nós» **127**
PILAR PONTE PATIÑO

Planificación lingüística e proxecto educativo **135**
MILAGROS COUTO LLAMAS

O colexio «Andaina» e a lingua galega **137**
Mª DORES FERNÁNDEZ LÓPEZ

«Raiola». Proxecto educativo e proxecto lingüístico **143**
BEATRIZ GARCÍA TURNES

Planificación lingüística e proxecto educativo: o CEIP de Quintela de Moaña **151**
BELÉN ESCARIZ FERRÍN E ISABEL VÁZQUEZ ROSALES

LIMIAR

En novembro de 2009 desenvolvéronse por vez primeira as Xornadas «Educación e linguas en Galicia». As comisións de normalización lingüística da Facultade de Ciencias da Educación e da Escola de Formación do Profesorado da USC organizáronas co fin de promover un espazo de reflexión sosegado desde as perspectivas política, académica e escolar, dado o contexto de confrontación exacerbada sobre o funcionamento lingüístico do sistema educativo e sobre o papel social da lingua galega que se estaba producindo na sociedade galega naqueles momentos de mudanzas políticas e normativas. O éxito da experiencia das propias xornadas así como a boa acollida da publicación posterior a que deron lugar, animaron á Comisión de Normalización de Ciencias da Educación a continuar organizando unhas xornadas que contribuísen á reflexión sobre o papel da escola e dos profesionais da educación na normalización lingüística e á mellora da formación dos futuros mestres e mestras dos diversos niveis educativos nesta materia.

En 2010 o clima de confrontación antedito non só non cedera, senón que se avivara coma o lume coa nova norma que viría a derrogar o Decreto 124/2007, que regulaba o uso e a promoción do galego. Críase que contraviña o Plan de Normalización Lingüística aprobado por unanimidade no Parlamento de Galicia en 2004, rachando deste xeito o consenso que ata daquela presidira as modificacións legais en materia de normalización lingüística.

A limitación por vez primeira do espazo, tanto cuantitativo como cualitativo, que se lle reservaba ao galego como lingua vehicular na nova norma —o Decreto 79/2010 para o plurilingüismo—, foi longamente tratada en toda a sociedade e nos medios de comunicación. Porén, analizáronse en menor medida outras novidades, como a eliminación do termo «normalización» do novo texto legal e o ridículo campo de traballo autónomo que se lles ofrecía aos centros á hora de

planificaren os seus obxectivos lingüísticos en función das características de cada escola e da súa contorna.

Por outra banda, no mes de xuño de 2010 comezaran a chegar aos centros de infantil que botaran a andar aulas de inmersión en galego, ordes estritas por parte da Inspección educativa para que puxesen fin a esta experiencia piloto que abeirara accións para potenciar o ensino en lingua galega no segundo ciclo de educación infantil en contextos castelanfalantes e sempre co requisito do apoio expreso de pais e nais.

Neste contexto, o «comité organizador» quixo, en primeiro lugar, reivindicar nas xornadas a función normalizadora da escola no marco do modelo lingüístico actual, reflexionando sobre as diferentes concepcións que se poden acubillar tras este termo. En segundo lugar, reflexionar sobre o decisivo papel que cumpren centros e profesionais do ensino á hora de planificaren un proceso de normalización lingüística adaptado á realidade dos centros e de cadanseu contexto social. Finalmente, tamén nos pareceu axeitado avaliar a experiencia das «liñas de galego» en infantil e valorar o traballo comprometido que escolas e mestras desenvolveran para poder implantalas, convencendo coa súa profesionalidade a pais e nais, mesmo sen practicamente apoio institucional.

O «comité organizador» arrequeñouse coa inestimable presenza de Valentina Formoso e Mercedes Queixas, profesoras coñecidas e valoradas polo seu traballo incansable, valente e comprometido coa normalización lingüística no ámbito educativo. O seu fondo coñecemento da realidade escolar galega, das experiencias normalizadoras máis innovadoras e suxestivas, así como da rede de profesionais que as fan posibles, resultaron imprescindibles para poder poñer caras, nomes e apelidos nas xornadas.

A Universidade de Santiago de Compostela, a través do seu Servizo de Normalización Lingüística e da Comisión de Normalización Lingüística da Facultade de Ciencias da Educación, organizou en novembro de 2010 as II Xornadas «Educación e linguas en Galicia», orientadas aos seguintes obxectivos:

- 1 Valorar os plans lingüísticos como ferramenta para a normalización lingüística dos centros escolares e da súa contorna.
- 2 Reflexionar sobre o papel dos profesionais da docencia na planificación lingüística escolar.

- 3 Coñecer experiencias de planificación lingüística escolar nos diferentes niveis educativos e en contextos diversos.
- 4 Coñecer a experiencia das liñas de galego en educación infantil.

Nesta publicación ofrécense os relatorios presentados nesas Xornadas.

O primeiro eixo temático tratado foi o da importancia da planificación lingüística escolar e das mudanzas acontecidas nos últimos tempos a nivel normativo.

O profesor da Facultade de Ciencias da Educación da USC Bieito Silva enceta as intervencións co seu relatorio «A normalización lingüística e a aprendizaxe plurilingüe como metas escolares», no cal subliña o dobre papel que lle corresponde desempeñar á escola no marco da política lingüística galega: na súa vertente académica, formar a cidadanía no uso das linguas, asegurándolle os coñecementos e as destrezas necesarias para poder utilizalas na súa vida privada e pública; na súa vertente cívica, contribuír ao compromiso co idioma propio de Galicia e, asemade, promover o aprecio pola diversidade lingüística e polo coñecemento doutras linguas.

Mercedes Queixas Zas, profesora do Instituto de Secundaria de Coristanco, analiza as «Mudanzas na planificación lingüística nos centros de ensino. O Decreto do plurilingüismo» dende unha perspectiva crítica. Para a autora, a progresividade de obxectivos normalizadores, o sustento na realidade sociolingüística e nos datos, e o consenso político que supuxeron os decretos 247/1995 e, sobre todo, o 124/2007, para a planificación lingüística escolar, racharon coa promulgación do Decreto 79/2010 para o plurilingüismo.

O segundo bloque temático céntrase na análise das denominadas «liñas de galego en educación infantil», unha experiencia levada adiante dende o ano 2007, prohibida dende o Decreto do plurilingüismo.

As profesoras Mercedes Queixas Zas e Valentina Formoso Gosende, dos institutos de secundaria de Coristanco e Rianxo, detallan no seu relatorio «A necesaria potenciación da lingua galega en educación infantil nos contextos castelanfalantes», os argumentos que posibilitaron a aparición de aulas de infantil en lingua galega así como as condicións que se requirían para a súa posta en marcha por parte dos centros. Denuncian as autoras a desaparición desta experiencia sen sequera ter sido avaliada e valorada pola Consellaría de Educación.

Cinco profesores e profesoras (José Manuel García Yanes, Amelia Varela Villamor, Mª Dolores Oubiña Millán, Purificación Rodríguez Rodríguez) de centros de edu-

cación infantil situados en contextos sociolingüísticos diversos correspondentes á Coruña, Ourense e Cambados, así como o pai dunha nena que asistiu a unha aula de galego en infantil (Xosé Rodríguez), relatan como planificaron e puxeron en marcha a liña de galego dos seus centros, os atrancos e as facilidades con que contaron; como se desenvolveu a experiencia e, o máis importante, como se alcanzaban os obxectivos competenciais en galego e castelán que fixa o noso marco legal para esta etapa educativa, poñendo datos enriba da mesa.

O terceiro eixo temático orientábase a poñer de relevo a importancia da planificación lingüística no ámbito escolar e de expoñer experiencias de varios centros de ensino de todos os niveis educativos non-universitarios, tanto públicos como privados, e de contextos diversos. Artellouse mediante tres bloques, segundo a énfase posta na orientación dos proxectos lingüísticos dos centros: a normalización do propio centro, a normalización tamén da contorna social e a normalización como proxecto educativo. As tres orientacións foron explicadas e analizadas en cadansúa introdución e posteriormente reflectidas mediante os relatorios das prácticas planificadoras das escolas e institutos.

A profesora Valentina Formoso subliñou a necesidade de que a planificación lingüística orientada á normalización debe atender ás problemáticas específicas da lingua nos diferentes contextos, deseñar o lugar que se quere que ocupe o galego no centro a curto e a longo prazo e orientar as actividades de normalización e dinamización da lingua galega non só para a actividade propia do centro, senón tamén para a comunidade (alumnado, profesorado e familias) que o conforma.

Os mestres Uxía Acuña e Anxo Gómez amósannos dúas realidades educativas e sociolingüísticas diferentes: un centro de infantil e primaria dun contexto maioritariamente galegofalante, como é o de Aguiño, e un centro que atende todos os niveis educativos da ensinanza obrigatoria e está nun contexto máis castelanizado, como é o de Carral. Os proxectos normalizadores que nos presentan, deseñados polos equipos de dinamización e normalización lingüística, foron merecentes de diversos premios de innovación.

Pola súa banda, Francisco Veiga, do EDLG do IES de Melide, evidenciou que a necesidade de coñecer en profundidade o medio en que se actúa, en relación cos proxectos de normalización lingüística orientados tamén á contorna, implica un traballo fino de descubrir as sensibilidades presentes entre a poboación. Ademais, defendeu a pertinencia de considerar o idioma como parte da armazón cultural,

polo cal a acción normalizadora non debe centrarse só no lingüístico, senón que debe inserirse na normalización da nosa cultura.

Tres foron as experiencias relatadas neste segundo bloque de normalización que non se limita ao centro educativo e á súa comunidade, senón tamén á veciñanza que non ten relación directa coa escola mais que intervén noutros eidos da vida da contorna.

Valentina Formoso, de novo, achegounos á práctica do IES «Félix Muriel», un centro dunha vila, Rianxo, aínda galegofalante, pero na cal enraizaron fondamente prexuízos lingüísticos que o EDLG tenta vencer co seu proxecto normalizador, baseado na recuperación da toponimia, na valorización da cultura mariñeira propia da vila, nas iniciativas conxuntas co sector empresarial e na participación en proxectos europeos en que o galego se presenta en pé de igualdade con outros idiomas.

Os case vinte anos de actividade de «FalaMelide», unha radio de ámbito municipal posta en marcha dende o IES de Melide, foron a cerna da intervención da profesora Zeltia Labraña. A programación de «FalaMelide» é responsabilidade directa dos rapaces e rapazas do centro, que, deste xeito, non só adquiren competencias e habilidades comunicativas, artísticas, sociais e cidadás, senón que achegan a realidade do instituto ao concello e tamén á inversa, a realidade da contorna ao ámbito escolar, utilizando a lingua galega como vehículo natural desa osmose.

Finalmente, a profesora do IES de Moaña Pilar Ponte Patiño reivindicou o papel fundamental que poden desempeñar as novas tecnoloxías e as redes sociais para a normalización lingüística, en tanto que lle transfiren á lingua galega unha imaxe de modernidade e vigor á hora de tecer relacións persoais. Presentou «Máis Nós», unha actuación pedagóxica colaborativa con finalidade normalizadora iniciada no curso académico 2009-2010 por seis centros de secundaria galegos, coa vantaxe de que promove o uso da lingua galega nun contexto lúdico e non exclusivamente académico.

O derradeiro bloque, o da planificación lingüística como cerna fundamental do proxecto educativo do centro, foi introducido pola profesora da USC Milagros Couto Llamas, quen destacou que este tipo de concepcións non responden tanto a mandatos normativos como a unha fonda vocación de fornecer vida e calidade ao ensino e presentou tres experiencias, correspondentes a centros públicos e privados de contextos moi diferentes.

Dores Fernández, da ANPA da cooperativa «Andaina», de Culleredo, explicou que o proxecto lingüístico de «Andaina» está explícito no seu proxecto educativo e que todos os pais e nais o coñecen no momento de enviarlles os seus fillos. Neste centro utilizan a inmersión lingüística en galego para que as nenas e nenos de tres ata os dezaseis anos, procedentes do Concello da Coruña, acaden iguais competencias en galego e castelán. Ademais de normalizador, oriéntase cara ao plurilingüismo, introducindo progresivamente galego, castelán, inglés e francés.

Os case corenta anos de experiencia galeguizadora de «Raiola», un centro de educación infantil na parroquia do Castiñeiriño, en Santiago de Compostela, responden a un proxecto asentado non só no respecto polas características lingüísticas do seu alumnado inicial, senón tamén na importancia que se lles outorga ás familias e á natureza e espontaneidade propias dos nenos, así como na actitude e na calidade do seu profesorado, que lles transmiten a nosa lingua de maneira natural e afectiva, segundo a presidenta da ANPA, Beatriz García Turnes.

Por último, as mestras Belén Escariz e Isabel Vázquez definen o CEIP de Quintela de Moaña como unha escola galega, galeguizada e potenciadora da lingua e cultura propias. O seu proxecto lingüístico está integrado no proxecto educativo, de tal xeito que a potenciación da lingua galega é transversal ao currículo, á relación coa contorna máis próxima, ao uso das novas tecnoloxías, e ademais reforzouse mediante un proxecto de innovación que liga o galego coas emocións.

Grazas a cantos posibilitaron dun xeito ou doutro que estas actas das II Xornadas saian a lume. Grazas a Valentina e a Mercedes pola súa entrega e sabedoría. Grazas a todos os profesionais que no mundo do ensino seguen pulando pola lingua galega con dedicación, entusiasmo e sabedoría malia todos os atrancos. Grazas aos profesores e profesoras que nestas xornadas e nestas actas os representan.

BIEITO SILVA VALDIVIA

XESÚS RODRÍGUEZ RODRÍGUEZ

ISABEL VAQUERO QUINTELA

A normalización lingüística e a aprendizaxe plurilingüe como metas escolares

BIEITO SILVA VALDIVIA

Facultade de Ciencias da Educación

Universidade de Santiago de Compostela

1. NORMALIZAR: O QUE E PARA QUE?

As definicións tautolóxicas adoitan ser xogos verbais que non aclaran nada; habería que dicir que non definen, porque non establecen os límites ou as estreimas do concepto, que é ao que debe estar orientada calquera definición. E isto é o que sucede case sempre que empregamos a palabra «normalización» para referirmonos a procesos de recuperación da lingua dun determinado territorio que se viu desprazada por outra.

Cando se afirma que normalizar unha lingua significa defender que «sexa normal no seu territorio» estase a botar man dunha fórmula tautolóxica que, é certo que implica unha determinada toma de postura, pero que non avanza moito na xustificación nin tampouco na definición da meta que se propugna. Para que esa toma de postura non sexa interpretada como simple revisionismo histórico cómpre apoiala en argumentos; e para que se poida trasladar ao debate político e social é necesario indicar cal é a fotografía sociolingüística comunitaria que se defende. E as dúas dimensións demandan claridade, se se pretende chegar a consensos sociais que teñan viabilidade e futuro.

No que toca ás razóns para defender medidas de restitución social do idioma galego pódese apelar a feitos históricos, ben identificados nos estudos socio-

lingüísticos, que o levaron a unha marxinación sistemática, a unha situación de infravaloración xeneralizada e a un devalo progresivo no seu uso. Pero, sendo incuestionables os argumentos históricos, a reivindicación do galego non pode apoiarse simplemente na denuncia dun pasado inxusto, senón que se debe asentar sobre indicadores do presente que delatan con contundencia esa mesma marxinación e que se manifestan, por exemplo, na imposibilidade de boa parte da poboación galegófona para vivir en galego dentro de Galicia ou na invisibilidade case total deste idioma en certos ámbitos do cotián. E isto, contra o desexo deses cidadáns, que non poden facer uso do dereito que se supón debería estar asociado ao recoñecemento legal do galego como lingua propia do país.

Este é o argumento: o galego non é un idioma para conxugar en tempo pasado, senón en presente e en futuro; non só está vivo malia as adversidades históricas, senón que segue sendo idioma maioritario en Galicia, e existe un importante corpo social que reclama o dereito a poder vivir nel e a que poidan seguir vivindo nel as xeracións que veñan detrás. Para manter esa bandeira e para que o concepto de normalización lingüística sexa operativo, cómpre, como dixemos máis arriba, definir cal é a meta lingüística que se propugna, contrastala con outras propostas alternativas e mostrar disposición a atopar espazos de encontro.

Con isto non se quere dicir que non existan en Galicia discursos sobre o papel social das linguas. Aparecen nos programas dos partidos políticos, son obxecto de tomas de postura nos medios de comunicación, reproducense en manifestos de colectivos diversos, etc. Mesmo se pode afirmar que as linguas están presentes de máis no debate público, porque se lles traslada aos falantes a idea da inevitable politización, de que é un foco de conflitos e, en último termo, un problema.

Non reclamamos, polo tanto, a visibilidade do ruído, senón claridade e honestidade nas formulacións, aceptación de que é unha cuestión poliédrica, susceptible de perspectivas diversas e todas lícitas, e vontade para construír colectivamente un proxecto en positivo. É dicir, menos *slogans* dirixidos á cohorte de adeptos e máis argumentos; menos maniqueísmo e máis tolerancia; menos apriorismos ideolóxicos e máis reflexión científica. E, sobre todo, moita máis transparencia nas posturas de cadaquén, para que a confrontación se faga sobre ideas e non sobre mitos ou fantasmas construídos só para despistar.

Este exercicio de facer explícitos os idearios lingüísticos é aínda en boa parte unha materia pendente en Galicia. Sintetizamos deseguido os que consideramos máis relevantes:

a) Existe en Galicia unha ideoloxía proclive ao «monolingüismo en castelán», aínda que non se presente como tal e se agache baixo proclamas socialmente moi-

to máis asumibles, como son a liberdade de opción lingüística e o rexeitamento a calquera medida orientada á revitalización social da lingua galega.

É un ideario tradicionalmente silente e seguramente minoritario, pero o feito de que agrome cada vez que se toman decisións institucionais de discriminación positiva a favor do galego e atope eco en certos medios de comunicación e nalgúns elites políticas e sociais, obriga a non consideralo residual. Que non formule abertamente o seu obxectivo responde, sen dúbida, a razóns estratéxicas e de oportunidade, así como ao convencemento de que abonda cunha política lingüística asentada sobre os piares liberais da non-intervención para que o galego avance indefectiblemente cara á inanición; é dicir, que se converta nun «problema transitorio».

b) O Partido Popular, responsable da política lingüística de Galicia en case todo o período autonómico, construíu nos anos 90 a fórmula do «bilingüismo harmónico», para referirse tanto á praxe política que exercía desde o goberno da Xunta de Galicia como á meta lingüística que propoñía: o mantemento de dúas linguas que supostamente fluían en liberdade e igualdade a nivel social, e sobre as que, en consecuencia, se debía influír o mínimo posible para que esa situación se fose consolidando como aposta de futuro.

Trátase dun ideario orientado formalmente a un bilingüismo social, pero asentado sobre un diagnóstico falso –o do equilibrio sociolingüístico– que non debía ser sometido a medidas correctoras, o que levaba inevitablemente a afondar na marxinación da lingua minorizada. Un modelo de «baixa intensidade» que, «podería resultar interesante nunha aposta bilingüe para os casos de mantemento de linguas, pero que non parece tan acaído cando se trata de recuperar linguas sometidas a procesos de substitución social» (Lorenzo, 2008: 24).

No fondo, o resultado ao que leva este discurso non é moi diferente do do «monolingüismo en castelán», porque parte duns principios operativos moi semellantes –evitar o conflito e garantir a liberdade individual– que supón fatalmente o esmorecemento do idioma menos competitivo.

c) O discurso tradicional do nacionalismo político en Galicia é o do «monolingüismo social en galego», asentado nos principios da historia e da territorialidade: o galego é a lingua propia de Galicia e, polo tanto, debe ser o seu idioma de identificación e representación comunitaria.

Esta defensa dun monolingüismo social en galego formúlase como opción ideolóxica, pero tamén como única alternativa para garantir o futuro da lingua galega, porque se parte da hipótese de que calquera situación de bilingüismo social é conflitiva, inestable e, en consecuencia, transitoria. O resultado final non pode

ser máis ca a normalización da lingua propia do territorio, asumindo as funcións colectivas e institucionais como tal, ou a súa substitución polo idioma foráneo.

O problema deste ideario está no seu contraste cunha realidade social na que a poboación non só é cada vez máis bilingüe, senón que non parece receptiva a propostas que non abeiren dalgunha maneira esta situación. É dicir, é un discurso con sólidos fundamentos históricos, pero moi pouco ligado aos cambios vertixinosos que se produciron nas últimas décadas na relación da sociedade galega coas linguas.

d) En certo modo para intentar superar a fenda a que nos acabamos de referir, obsérvase ultimamente un intento de articular un novo discurso no que, aceptando unha realidade bilingüe, se reclama un compromiso activo para frear o proceso de substitución galopante no que se atopa o galego.

Preséntase baixo a fórmula de «bilingüismo de recuperación ou restitutivo» (Monteagudo 2009: 88) e diríxese fundamentalmente ás franxas de bilingües habituais para reforzar os seus vínculos coa lingua galega. É unha opción que pretende ser máis realista e pragmática, debedora dun contexto lingüisticamente complexo e pouco proclive a radicalismos, pero que en todo o caso rexeita a neutralidade dos poderes públicos e reclama a intervención decidida naqueles escenarios máis dependentes deles, como son a administración e a educación.

Máis alá do seu ideario, o relevante desta proposta é que xorde desde ámbitos galeguistas e mesmo ligados ao nacionalismo político, o que significa abrir unha vía alternativa ao discurso tradicional do monolingüismo en galego que sempre se defendeu desde ese espazo ideolóxico¹.

e) Finalmente, como resposta á onda globalizadora que nos envolve, foise abrindo camiño o «discurso do plurilingüismo», aínda pouco definido e mesmo con presupostos contraditorios, pero que pode funcionar como unha fórmula acaída para inserirse nun mundo cada vez máis aberto, sempre que non se confundan a dimensión comunitaria dos idiomas e a competencia individual dos falantes neles.

Os fundamentos dunha proposta que propugne instalar o debate no ámbito do plurilingüismo son fáciles de ver e mesmo de aceptar: a desaparición de fronteiras políticas na UE, o incremento dos intercambios e estadias no estranxeiro por razóns profesionais ou de estudos, a importancia crecente dos fluxos migratorios e, superposto a todas estas formas de contacto interlingüístico e intercultural, a

1 O que se pode considerar documento programático foi presentado polo Instituto Galego de Estudos Europeos e Autonómicos (IGEa) en novembro de 2010. Pódese consultar no seguinte enderezo: <http://www.culturagalega.org/imaxes/docs/igea_informe_lingua2010.pdf>

presenza omnímoda e o impacto tan novidoso como espectacular das novas tecnoloxías da información e da comunicación.

Os receos que pode suscitar un discurso destas características non están, pois, na súa xustificación, senón unha vez máis nas metas, explícitas ou implícitas, que se buscan. En primeiro lugar, que o plurilingüismo se formule como un obxectivo educativo (capacidade para valerse de varias linguas) ou social (presenza e uso efectivo de varias linguas dentro de Galicia); e, como derivación do anterior, que se utilice como pretexto para afondar na subordinación do galego ou se aproveite para afirmar este idioma como lingua propia do territorio e como baseamento desa construción competencial en varias linguas.

Como toma de postura persoal fronte a esta diversidade de discursos, nós entendemos que o proxecto lingüístico colectivo que necesita Galicia se debe articular arredor desa fórmula recentemente cuñada do «bilingüismo de recuperación», que aposte, ademais, abertamente por un saber facer plurilingüe e por un compromiso ético e ecolóxico coa diversidade lingüística. Desde este punto de vista, os obxectivos máis perentorios relacionados coa lingua galega serían a) reverter a desgaleguización interxeracional, b) revitalizar a súa presenza social –especialmente no eido do lecer infantil e xuvenil- c) convertela en idioma habitual da vida pública e d) avanzar cara a esa meta irrenunciable de poder vivir en galego. Pero este itinerario regaleguizador non implica condicionar a opción lingüística individual, restrinxir o dereito a vivir en castelán de quen o desexe, non aceptar que este idioma forma parte de Galicia ou renunciar á adquisición de competencias plurilingües.

Todo isto significa que hai que partir inevitablemente dun novo concepto de complementariedade lingüística (Nadal, 2007: 133) que supere o tradicional esquema diglósico e dependente, pero que permita integrar a defensa do idioma histórico de Galicia nunha realidade obxectivamente bilingüe que, á súa vez, debe inserirse nun *puzzle* plurilingüe. É o que noutras ocasións denominamos «plurilingüismo incluínte construído a partir do galego» (Silva, 2008 e 2010), que se debería marcar como ideal colectivo a nivel social e escolar.

2. O PAPEL DA ESCOLA NA NORMALIZACIÓN LINGÜÍSTICA. INSTRUMENTOS E MODELOS

A presenza de varias linguas nun mesmo territorio está sometida a dinámicas movidas por factores diversos e ás veces contraditorios; uns relacionados con valores mercantís (poder, utilidade, *status*...) e outros con tomas de postura afectivas,

identitarias ou ecolingüísticas. Cómpre coñecer estas dinámicas e os elementos que as condicionan en profundidade e con rigor para propoñer medidas consecuentes; pero o que non poden é utilizarse como pretextos para a inacción. Unha situación de contacto entre linguas constitúe un nicho ecolingüístico, un espazo de coexistencia e, en ocasións, de conflito, no que poden intervir as políticas lingüísticas (Calvet, 2001) e, polo tanto, o diagnóstico non debe servir para a simple constatación dunha realidade, senón para intervir sobre ela con base científica.

Aceptar isto é un presuposto básico para entender o que está a suceder hoxe coas linguas a nivel mundial e local, e para non deixar que a tensión que estamos vivindo entre uniformidade e diversidade se acabe resolvendo simplemente por principios darwinistas ou utilitaristas. O papel social dos idiomas e os comportamentos lingüísticos dos falantes non son asépticos, inocentes ou incondicionados; non o son mesmo en situacións monolingües, pero moito menos en contextos de bilingüismo social profundamente desequilibrado como o galego. E se isto é así, non só é lícito que as institucións e os poderes públicos interveñan, senón que é a súa obriga e a súa responsabilidade. A fin de contas, unha das xustificacións básicas das maquinarias estatais está na súa achega á preservación do patrimonio colectivo e á cohesión da cidadanía arredor duns valores que se entende que paga a pena asegurar.

Se concordamos nisto, os interrogantes que hai que resolver a continuación son dous: cales son os ámbitos nos que pode/debe intervir a política lingüística, e que papel lle corresponde en concreto á escola e de que instrumentos dispón.

Non nos pararemos no primeiro, porque non é o obxecto desta contribución. Digamos simplemente que non se pode seguir incidindo no erro de identificar política lingüística con política lingüística escolar, porque isto significa trasladar unha responsabilidade xeral e colectiva a un ámbito social moi específico e, en último termo, apostar polo fracaso. Felizmente, aínda que cunha inxustificable demora de máis de dúas décadas, hoxe dispoñemos dun Plan xeral de normalización da lingua galega (Xunta de Galicia, 2004) que fai un diagnóstico da situación nos distintos sectores nos que se organiza a vida dos cidadáns, formula obxectivos en cada un deles e propón medidas concretas para acadalos. Un Plan que, ademais, ten a vantaxe de que foi aprobado por unanimidade no Parlamento de Galicia.

No que toca á escola, unha vez aceptado que non ten por que asumir en exclusiva unha cuestión que reborda o seu espazo de actuación nin tampouco capacidade para resolvela de maneira illada, hai que afirmar con contundencia que neste cometido ten unha responsabilidade indiscutible e un papel fundamental. E teno nas dúas dimensións –a académica e a social– que se poden diferenciar neste tema:

capacitar a cidadanía para o uso das linguas, asegurándolle os coñecementos e as destrezas necesarias para poder valerse delas no seu quefacer privado e público, e contribuír a unha identificación, sen prexuízos nin chauvinismos, co idioma histórico de Galicia e, ao mesmo tempo, promover o aprecio pola diversidade lingüística e polo coñecemento doutras linguas.

Os dous son obxectivos cos que se debe comprometer o sistema educativo; o primeiro porque alude a saberes que sempre se asociaron á vida escolar, aínda que cada vez estean máis condicionados por factores extraescolares, e o segundo porque a responsabilidade da escola non remata na instrución académica dos aprendices, senón que abrangue tamén a súa educación en valores comunitarios. E, para abordar estes obxectivos, dispón de dous instrumentos: un, pedagóxico-didáctico, referido aos procedementos utilizados no ensino e aprendizaxe escolar das linguas, e outro, de planificación lingüística, que se concreta nas disposicións para o uso das linguas dentro do ámbito escolar, especialmente no desenvolvemento das materias non lingüísticas. Os dous son fundamentais, pero a temática que aquí nos compromete obríganos a centrarnos no segundo.

2.1. Os modelos lingüísticos escolares en España

Para definir un modelo lingüístico escolar hai que ter en conta os obxectivos que se buscan, pero tamén o contexto sociolingüístico, a relación que teñen coas linguas os aprendices e as características estruturais dos códigos en cuestión. A combinación deste conxunto de factores pode dar lugar a propostas diversas, incluso dentro dun mesmo marco político que dependa dunha lexislación básica común, como é o caso español.

Os obxectivos das políticas lingüísticas escolares desenvolvidas nos territorios do Estado español con dúas linguas oficiais son, na súa formulación legal, moi semellantes. Podémoslos sintetizar da seguinte maneira: acadar unha competencia bilingüe equiparable nos dous idiomas e contribuír á normalización das linguas propias deses territorios.

As outras variables que interveñen na definición do modelo manteñen algúns trazos comúns, pero mostran diferenzas de certa importancia. No que toca aos contextos sociolingüísticos, todos coinciden en que as linguas autóctonas estiveron cubertas durante moito tempo polo castelán como único idioma oficial e institucional, pero o grao de subordinación lingüística que se xerou foi moi distinto, o que tamén fixo que os comportamentos dos falantes manifesten distinto grao de dependencia. A relación dos aprendices co castelán pode ser relativamente se-

mellante, no sentido de que a súa prevalencia social fai que todos teñan contacto con el, pero difire bastante no que se refire ás outras linguas, porque están ausentes da vida extraescolar de moitos deles. Finalmente, a proximidade estrutural entre o galego ou o catalán e o castelán facilita unha intercomprensión que non é posible co éuscaro, cuestión que é obrigado ter en conta no momento de formular os correspondentes modelos.

Partindo, pois, dun marco xurídico común e duns obxectivos semellantes, pero atendendo a estes factores lingüísticos e sociolingüísticos matizadamente distintos e tamén a un diferente compromiso coas linguas que se pretende normalizar, as comunidades oficialmente bilingües do Estado español definiron modelos lingüísticos particulares para os seus sistemas educativos:

a) No País Valenciano e no País Vasco optouse por fórmulas de separación lingüística, ofertando varios modelos alternativos entre os que as familias poden escoller.

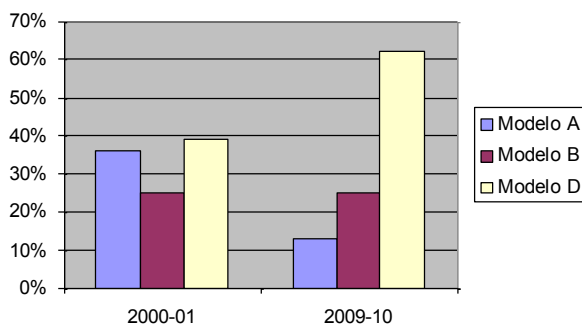
O modelo do País Valenciano parte da diferenciación xeográfica entre dous territorios lingüísticos -un de fala castelá e outro de fala catalá / valenciana-, sendo este o criterio para decidir o idioma do primeiro ensino, aínda que despois permite fórmulas diversas. Na realidade a única zona verdadeiramente bilingüe é a que ten como lingua histórica o valenciano, na que coexisten programas de inmersión neste idioma para castelanfalantes, programas de ensino en valenciano para alumnado maioritariamente desta lingua e programas de incorporación progresiva para alumnado diverso. Na zona historicamente castelanófona o ensino é en castelán, aínda que se os pais o aceptan, poden aplicarse tamén os outros programas (Torró, 2005).

Os niveis acadados por este sistema na implantación de ensino bilingüe son limitados e, malia que algúns o consideran case unha «oferta á carta», está a recibir críticas desde sectores moi diversos.

A situación no País Vasco está condicionada por dous factores: a distancia entre os dous idiomas oficiais e a escasa permeabilidade bilingüe que se dá en parte da súa xeografía, que fai que moitos estudantes teñan escaso contacto co éuscaro. Isto levou a que desde o comezo da etapa autonómica se ofrecesen tres modelos diferentes: un co castelán como lingua vehicular e materia de éuscaro (modelo A), outro cun protagonismo vehicular semellante das dúas linguas (modelo B) e un terceiro con ensino en éuscaro e materia de lingua castelá (modelo D).

A evolución desde hai xa case tres décadas mostrou unha perda progresiva de protagonismo para o modelo A e un aumento constante do D, que é na actualidade claramente dominante. Na seguinte gráfica pódese comprobar a variación sufrida polos tres modelos nos dez últimos anos.

Gráfica 1: Evolución dos modelos vascos

Fonte: EUSTAT e Departamento de Educación, Universidades e Investigación. Gobierno Vasco

É interesante tamén observar a súa distribución por etapas educativas. Os datos recollidos na seguinte táboa, referidos ao curso 2009-2010, mostran como o éuscaro domina en todos os niveis, pero de xeito máis destacado nas primeiras etapas de ensino.

Cadro 1: Distribución dos modelos por etapa educativa (curso 2009-2010)

	Modelo A	Modelo B	Modelo D	Outros
Infantil	4,4	23,9	71,2	0,5
Primaria	8,3	29,2	61,8	0,7
ESO	17,1	28,1	54,1	0,7
Bacharelato	45,1	1,6	52,6	0,7
Total	12,7	24,7	61,9	0,7

Fonte: EUSTAT e Departamento de Educación, Universidades e Investigación. Gobierno Vasco

As razóns deste incremento na demanda do modelo en éuscaro están na constatación de que a única maneira de responder con certas garantías á demanda legal de competencia semellante nas dúas linguas oficiais é que o ensino funcione no idioma minorizado. Unha investigación realizada no ano 2005 con alumnado de 4.º da ESO para comprobar cantos estudantes superaban o nivel B2 en éuscaro de acordo co Marco común europeo de referencia para as linguas, deu os seguintes resultados (Sierra, 2005):

- alumnado do modelo A: non superou ningún a proba piloto realizada en dous centros considerados da elite neste modelo
- alumnado do modelo B: 32,6%
- alumnado do modelo D: 68%

b) En Cataluña, nas illas Baleares e en Galicia existe un modelo único no que se escolariza o conxunto de estudantes de cada un deses territorios. Fálase, por iso, de modelos de conxunción lingüística, fronte aos de separación ou segregación do País Valenciano e do País Vasco.

Con todo, estes modelos de conxunción teñen fundamentos distintos, porque os responsables da política lingüística nesas comunidades fixeron unha lectura diferente da situación sociolingüística dos seus territorios, da condición de «linguas propias» que reconece a lexislación para o catalán en Cataluña e nas illas Baleares e para o galego en Galicia, así como das medidas que cumpría tomar para restablecer o seu uso social e para garantir a competencia bilingüe dos estudantes. Todo isto deu lugar a modelos bastante diferentes²:

En Cataluña asumíuse desde o principio que o catalán, como lingua propia, debía ser o idioma primeiro e principal do seu sistema educativo. As fórmulas para garantilo nos primeiros anos de escolarización, que son os máis problemáticos, foron dúas: o alumnado de fala catalá recibe o ensino na súa L1 e o de fala castelá, na L2, a través de programas de inmersión lingüística. Nos dous casos, polo tanto, a norma é que os nenos se escolaricen en catalán, se ben coa atención pedagóxica extraordinaria que demandan os programas de inmersión por se desenvolveren nunha lingua distinta da que falan os aprendices.

Nas illas Baleares optouse por un modelo bilingüe con presenza do castelán e do catalán, pero cuns mínimos obrigatorios neste último para intentar compensar a desvantaxe social na que se atopa. É un modelo de mantemento da lingua propia e de enriquecemento na segunda lingua, que deixa bastante marxe planificadora aos centros para se adaptaren aos seus contextos específicos e que, en consecuencia, se pode materializar en proxectos lingüísticos bastante diferentes. As disposicións que regulan o uso das dúas linguas oficiais son moi parecidas ás que aparecían no Decreto 124/2007 de Galicia.

Dentro da mesma filosofía de conxunción ou integración lingüística, o modelo galego construíuse arredor dos seguintes principios: primeiro ensino na lingua materna, con medidas compensatorias para adquirir o outro idioma; uso vehicular das dúas linguas oficiais, con fórmulas variables en porcentaxes e mínimos, e planificación nos centros escolares para decidir sobre a lingua das materias non fixadas legalmente. Estes principios fóronse concretando de maneira un pouco

2 Non é posible entrar no detalle de cada un destes modelos e moito menos nas variacións que sufriron desde a súa implantación na década de 1980. Indícanse só os seus trazos máis xerais (para o caso de Galicia, ver Silva 2008b e 2010).

diferente nas distintas normas, avanzándose progresivamente nos mínimos reclamados para o galego, que no Decreto 124/2007 quedaron fixados no 50%.

A aprobación do Decreto 79/2010, sen rachar formalmente con eses principios, incorpora outros condicionantes que fan que o resultado sexa moi diferente: a decisión sobre o idioma da educación infantil tómake a partir da información facilitada polas familias sobre a lingua inicial dos nenos; establécense por primeira vez materias que se deben impartir en castelán no ensino primario e secundario; fíxase de maneira ríxida un 50% para cada unha das linguas oficiais, co que a marxe planificadora dos centros practicamente desaparece, e formúlase unha meta plurilingüe a medio prazo na que galego, castelán e unha lingua estranxeira terán un protagonismo semellante como instrumentos do ensino.

Neste rápido repaso aos modelos lingüísticos escolares que funcionan nas comunidades bilingües de España interesa subliñar varias cousas:

— Que as diferenzas que mostran se deben a que os contextos lingüísticos non son homoxéneos, pero, sobre todo, a que os grupos políticos que os promoven ou promoveron se sitúan en distintas ideoloxías lingüísticas: nalgúñas comunidades hai un compromiso moi claro coa normalización do idioma propio do territorio e noutras este compromiso é moito máis tépedo.

— Que a situación non se pode considerar estabilizada en ningún sitio. O debate lingüístico está a vivir o momento máis tenso do período democrático en todo o Estado e as políticas lingüísticas responden cada vez máis a opcións partidarias e menos a consensos colectivos.

— En Galicia comprobouse nas tensións xeradas nos momentos previos ás últimas eleccións autonómicas, nos cambios lexislativos que aprobou o novo goberno da Xunta no último ano e na forte confrontación social que os acompañou. No País Vasco, en vista da evolución que seguiron os distintos modelos, o partido político que gobernou esa comunidade ata 2009 tiña o proxecto de unificalos nun único no que a presenza do éuscaro fose dominante, pero o cambio de goberno anulou esa posibilidade. En Cataluña, onde o modelo de inmersión vén funcionando desde o comezo da etapa autonómica como alternativa para a integración dos que non falan catalán, aparecen acotío intentos de deslexitimalo, especialmente por vía xudicial e con iniciativas promovidas moitas veces desde fóra. E, con maior ou menor virulencia en función das circunstancias políticas, esta é a situación en todas as comunidades con dúas linguas oficiais, porque, no fondo, hai unha forte resistencia a aceptar o que din os seus estatutos de autonomía: que o galego, o catalán ou o éuscaro sexan de maneira efectiva os idiomas propios dos seus respectivos territorios.

— Que a esa tensión ideolóxica entre o castelán e as outras linguas se engadiu nos últimos tempos a cuestión dos idiomas estranxeiros, e, en concreto, das fórmulas escolares que se deben activar para responder á demanda dunha competencia satisfactoria neses códigos.

— O tema é, sen dúbida, relevante, porque a sociedade aberta na que vivimos esixe competencias plurilingües e, especialmente, o dominio dun código franco internacional. Pero nesta enxurrada de globalización estanse a esquecer –ou confundir– moitas cousas: a) que o emprego dunha lingua estranxeira para o ensino-aprendizaxe doutras materias axuda a desenvolver a competencia nese idioma, pero que existen outros instrumentos menos problemáticos que non se están a atender, como a renovación na didáctica das linguas; b) que ese uso vehicular ten que se planificar con garantías para que o aprendiz poida aproveitar os seus beneficios, o que implica capacidade lingüística e pedagóxica do profesorado, pero tamén unha competencia idiomática básica dos aprendices; c) que non se poden confundir os roles sociais –e, polo tanto, tampouco escolares– dos distintos idiomas; d) que a presenza escolar das linguas cumpre distintas funcións: en todas, a comunicativa, pero noutras, a maiores, a identitaria e a de reforzo valorativo; e) como consecuencia de todo o anterior, que o emprego das diferentes linguas como instrumentos curriculares non se pode producir desde as mesmas idades, de forma indiscriminada e como un feito natural en todos os casos e na mesma medida.

2.2. A normalización do galego nunha perspectiva plurilingüe

En coherencia con todo o anterior, a nosa aposta pola normalización do galego insírese nunha defensa da diversidade e nun compromiso cun plurilingüismo incluínte que non estableza conflitos de incompatibilidade entre ser competentes en varias linguas, mostrar aprecio por todas elas e sentirse membro dunha comunidade cunha lingua histórica singular. Esa meta colectiva que formulamos para o conxunto da poboación escolar, e á que debe contribuír de xeito fundamental o sistema educativo, tradúcese nos seguintes obxectivos:

- a) Identificación co galego como código histórico de Galicia e patrimonio colectivo.
- b) Valoración do castelán como instrumento cultural e de comunicación profundamente asentado en Galicia.
- c) Capacidade para valerse do galego e do castelán con corrección e adecuación en calquera situación comunicativa.
- d) Dominio funcional dunha lingua estranxeira con dimensión internacional para resolver tarefas da vida cotiá.

e) Ampliación da competencia plurilingüe a outros códigos, entre os que se debe potenciar o portugués, tanto por vínculos históricos como por razóns prácticas.

f) Aprecio da diversidade lingüística e cultural, comezando pola representación pola dos inmigrantes residentes na contorna.

Pero estes obxectivos non se formulan nun marco abstracto, senón nun contexto sociolingüístico cunhas características determinadas que se define por indicadores como os seguintes:

— Unha diferenza de *status* moi forte entre o galego, o castelán e a lingua estranxeira que ocupa de maneira case absoluta o sistema educativo (o inglés).

— Unha presenza especialmente deficitaria do galego nos ámbitos máis influentes e máis próximos á infancia e á mocidade.

— Unha profunda desgaleguización familiar, que se manifesta nunha perda acelerada na transmisión interxeracional deste idioma.

— Unha competencia desequilibrada en galego e castelán, como resultado da situación recesiva e prevalecente na que están, respectivamente, a nivel social eses idiomas³.

Estes indicadores debuxan, polo tanto, un escenario de minorización para o galego que cómpre ter en conta para poder abordar con éxito os obxectivos que se pretenden acadar. Son uns factores de contexto lingüístico e socioeducativo que presentan unha realidade paradoxal: a lingua que historicamente identifica a Galicia e que debía ter unha presenza social dominante é un código moitas veces invisible, ausente da vida extraescolar dos estudantes, de escasa utilidade nas súas interaccións e, en consecuencia, prescindible.

No momento de formular o modelo máis acaído para chegar aos obxectivos comunitarios que se sinalaron máis arriba é necesario, pois, partir desta realidade, porque ignorala ou situarse nunha filosofía de bilingüismo aséptico equivale a apostar por competencias lingüísticas diferentes e afondar na subordinación do galego. Un modelo lingüístico escolar orientado por eses obxectivos e consecuente cos factores que acabamos de sinalar entendemos que se debe asentar nos seguintes principios:

a) O galego debe ser a lingua inicial e principal do ensino, porque só desta maneira se pode compensar a súa situación de minorización social.

3 Unha recente avaliación realizada polo Instituto de Ciencias da Educación da Universidade de Santiago de Compostela con alumnado de 4.º da ESO (Silva, 2010) demostra que a competencia en galego é inferior que en castelán, pero, ademais, que o alumnado galegofalante ten unha competencia moi homoxénea nas dúas linguas, mentres que o castelanfalante mostra un dominio moi superior do castelán ca do galego.

- b) Cómpre reivindicar a fórmula da inmersión lingüística. O contexto galego, tanto pola proximidade estrutural entre as dúas linguas oficiais, como pola permeabilidade sociolingüística, é dos máis indicados para pór en marcha programas deste tipo para castelanfalantes.
- c) O castelán tamén debe ser vehículo do currículo, pero a súa prevalencia social non esixe a mesma prioridade temporal e o mesmo protagonismo ca o galego.
- d) A utilización das linguas estranxeiras como instrumentos do currículo pode ser unha estratexia indicada, pero graduando de forma axeitada o momento e a maneira de introducilas.
- e) Os centros educativos deben ter unha marxe significativa para elaborar proxectos lingüísticos adaptados ás súas circunstancias concretas. Só así se poden resolver de xeito eficaz peculiaridades específicas de carácter territorial, social ou individual.

Un modelo lingüístico elaborado baixo estes principios contribuirá a formar individuos orgullosos do seu pero respectuosos e abertos ao diferente, liberados de prexuízos lingüísticos ancestrais e receptivos á diversidade, con capacidade para facer un uso máis libre do galego e do castelán e, se se acompaña dunha renovación pedagóxico-didáctica, cunha mellora cualitativa da competencia noutros códigos engadidos. É dicir, axudará a construír unha cidadanía cun saber ser e un saber facer plurilingüe, pero asentada no galego e comprometida con el como patrimonio colectivo.

3. «NORMALIZACIÓN»: NIN TÓTEM NIN TABÚ, UN COMPROMISO CÍVICO

A palabra «normalización» véñse utilizando desde hai moito tempo como referente clave dos discursos sociolingüísticos xerados en contextos nos que a lingua propia do territorio sufriu un proceso histórico de minorización. Un termo de uso habitual no ámbito científico, pero tamén amplamente socializado nos espazos divulgativos e de acción. Moitas veces, un simple *slogan* ideolóxico ou unha invocación obrigada en calquera proclama dirixida á revitalización deses idiomas, o que fixo que o obxectivo sociolingüístico que agachaba dependese moito de quen a utilizaba e da situación comunicativa na que se producía o seu uso.

Tamén en Galicia sucedeu isto, e con efectos contraditorios: para algúns segue a ser unha palabra-guía que remite a unha meta irrenunciábel, aínda que sexa utópica; para outros o seu sobreuso en contextos e con valores moi diferentes acabou-na convertendo nunha voz ambigua ou mesmo baleira de contido; e, finalmente, hai quen, por refugar as connotacións de monolingüismo social en galego co que adoita asociarse, a considera unha palabra perigosa, incómoda e que convén evitar.

Isto último é o que sucede no actual Decreto 79/2010 para o plurilingüismo no ensino non universitario de Galicia, no que a palabra non aparece máis que para referirse a normas legais que levan este nome (Lei de normalización lingüística, Plan xeral de normalización da lingua galega); desaparece mesmo do instrumento escolar creado para pular polo idioma: os equipos de normalización lingüística, que, despois dun tránsito como equipos de normalización e dinamización lingüística, acabaron neste decreto convertidos en equipos de dinamización lingüística.

Pois ben, nós entendemos que nin tótem nin tabú; nin obxecto máxico ao que sometérmonos relixiosamente, nin palabra maldita. Algo moito máis simple: un compromiso cívico coa nosa historia, coa construción colectiva que mellor nos define como pobo. Un compromiso co idioma galego como ben común, para non sermos cómplices do seu esmorecemento e desaparición; pero un compromiso inserido na defensa explícita da diversidade lingüística e na aposta decidida polo plurilingüismo.

BIBLIOGRAFÍA

- Calvet, L. J. (2001): «I Coloquio Tres Espacios Lingüísticos ante los Desafíos de la Mundialización.» París, en <http://www.campus-oei.org/tres_espacios/coloquio.htm>
- IGEA (2010): «Por un proxecto de futuro para o idioma galego. Unha reflexión estratéxica». En <http://www.culturagalega.org/imaxes/docs/igea_informe_lingua2010.pdf>
- Lorenzo Suárez, A. M. (2008): «A situación sociolingüística do galego: unha lectura», *Grial* n.º 179, pp. 19-31.
- Monteagudo, H. (2009): «Polo idioma galego. Argumentos para un debate cívico», *Grial* n.º 186, pp. 72-77.
- Nadal Ferreras, J. M.^a (2007): *Las 1001 lenguas*, Barcelona, Editorial Aresta.
- Sierra Orrantia, J. (2005): «La competencia en euskera al acabar la enseñanza obligatoria». En *Organización y Gestión Educativa (OGE)*, vol. 13, n.º 4, pp. 32-34.
- Silva Valdivia, B. (2008a): «Plurilingüismo a partir do galego». En *Revista Galega do Ensino* n.º 53, pp. 21-26.
- Silva Valdivia, B. (2008b): «Lingua e escola en Galicia. Balance e propostas de futuro». En *Grial* n.º 179, pp. 42-53.
- Silva Valdivia, B. (2010): «As linguas no sistema escolar de Galicia», en *Educación e linguas en Galicia*, en <http://dspace.usc.es/bitstream/10347/2247/3/Educaci%C3%B3nLinguas_TdC01_b.pdf>

- Silva Valdivia, B. (dir.) (2010): *Avaliación da competencia do alumnado de 4º da ESO nos idiomas galego e castelán*. Servizo de Publicacións da Universidade de Santiago de Compostela.
- Torró Ferrero, T. (2005): «Una aproximación a la situación de los programas bilingües en el País Valenciano». En *Organización y Gestión Educativa (OGE)*, vol. 13, n.º 4, pp. 8-11.
- Xunta de Galicia (2004): *Plan xeral de normalización da lingua galega*, en <http://www.xunta.es/linguagalega/arquivos/PNL22x24_textointegro%29.pdf>

Mudanzas na planificación lingüística nos centros de ensino. O Decreto do plurilingüismo

MERCEDES QUEIXAS ZAS

IES de Coristanco

Para educar un individuo fai falta unha tribo (Proverbio africano)

A lingua é a chave que abre o mundo (Manuel María)

Deixamos de temer aquilo que se aprendeu a entender (Marie Curie)

Esta escolma de citas converteuse, para nós, en guías orientadoras do noso traballo e reflexión a respecto do eido «educación e linguas». Partillamos a idea de que o futuro educativo-lingüístico das novas xeracións non depende de alguén –persoa, institución ou goberno– aillada e individualmente, senón da suma de toda unha sociedade multiplicadora referencial, asumindo cadaquén as responsabilidades que lle cómpren como axente educador que actúe, consciente ou inconscientemente, de espello retrovisor que permita mimetizar hábitos e actitudes positivas para o dominio lingüístico da infancia e da mocidade. Porque existe algo, acaso, máis socializador e interactivo, e polo tanto menos individualista, que a lingua?

Concordamos, asemade, co fermoso verso do cualificado como *poeta nacional galego*, Manuel María, ao nos lembrar o aire fresco que supoñen as linguas, ferramentas osixenadoras para traspasarmos os muros da ignorancia, da pechazón, do individualismo errático e da muda intolerancia. E aproveitamos, asemade, para non deixarmos pasar por alto as importantes leccións de marcada interculturali-

dade con que nos precederon as xeracións máis antergas, na Idade Media ou nos anos 20 do pasado século, exemplificada nos vangardistas e mais na Xeración Nós, por citarmos algún exemplo de coñecemento dunha Mitteleuropa aínda hoxe ben descoñecida nos falares providentes de moitos aspirantes a líderes de pensamento.

E, finalmente, acreditamos na sabedoría da Premio Nóbel de Física, Marie Curie, apta tamén para o campo que aquí nos ocupa e convoca, a educación e as linguas, pois, á vista dos acontecementos recentes, organizada e premeditadamente convulsivos desde propósitos intereseiros políticos reaccionarios –no sentido pexorativo da expresión, como gustaría de dicir unha parlamentaria española cuxo discurso aparenta sustentarse nunha máxima dialéctica próxima ao *cum laude* libertario para os dereitos individuais, nomeadamente os lingüísticos, e que recentemente acuñou a definición, propia doutroa, de identidade galega cun matiz de natureza pexorativa– que adobiaron o galego, lingua propia e oficial segundo o noso Estatuto de Autonomía (1981), ademais de minorizada socialmente, segundo a múltiple e diversa bibliografía sociolingüística que se consultar, dunha pesada carga de prexuízos alarmantemente negacionistas para a propia lingua galega, e as súas manifestación culturais –música, literatura, teatro, audiovisual..., mais tamén de marcadores de estigmatización negativa para os seus falantes, que provocaron a quebra de certa *pax* lingüística social, instalada no respecto de acordos de mínimos que permitiron pequenos avances na aprendizaxe do idioma de noso na escola e mais a recuperación de uso en ámbitos até non hai moitos anos totalmente vedados pola supremacía do castelán ou mesmo por imperativo legal.

Así pois, algún enredo confusionista provocou quen, xogando a baza do descoñecemento dunha parte importante da sociedade galega, que aínda segue a ser maioritariamente analfabeta na súa propia lingua –e tamén na súa literatura, cultura, historia política...– porque non tivo o dereito a ser escolarizada nela, acrecentou medos separatistas –ou neoimperialistas?– xulgando a lexislación lingüístico-educativa aprobada polo goberno anterior, popularmente coñecido como «o bipartito» (2005-2009), desde a óptica dunha imposición *demodé* nunha realidade-matrix cegadora que só nos podía conducir cara ao noso propio embigo –e por humildes corredoiras, claro está!–, renunciándonos nun exercicio de egolatría pailaroca á modernidade das autoestradas do coñecemento. Porque, a onde pretendemos chegar cun idioma pequeniño, cativo, limitado a unha xeografía quilométrica raquítea e desaparecido como lingua dos poderosos, mentres desperdiciamos a lingua grande do Estado español, a lingua do poder visíbel, a irmá maior independente que aprendeu a andar polo mundo?

E chegados a esta altura, rememoramos a clarividencia da nosa admirada Mafalda: «A medio mundo le gustan los perros, y hasta el día de hoy nadie sabe qué quiere decir *guau*».

Apliquemos un simple exercicio de substitución: *guau* por *normalización*, *plurilingüismo* ou *inmersión lingüística*, e *perros* por *linguas*, e valoremos o resultado. A lingua galega ofértanos unha fértil lexicografía e fraseoloxía para o resultado: *laretar*, *laricar*, *latricar*, *baduar*, *falar por falar*, *falar ás toas*, *darlle á lingua*, *botar a lingua ao clareo*, etc.

A respecto das linguas, quen isto agora escribe observa un discurso reiteradamente presente nos altofalantes-medios de comunicación e na sociedade receptora, a súa destinataria, a respecto da máxima consideración cara á diversidade lingüística mundial, cara á importancia e necesidade de adquisición dunha competencia lingüística plurilingüe, cara á inmersión lingüística como principal procedemento garantista de aprendizaxe doutras linguas, cara á consideración de que para conseguir un bo dominio dunha lingua é preciso dispor de contextos conversacionais e de aprendizaxe que vaian moito máis aló dunhas contadiñas sesións lectivas ou mesmo da vital importancia, aseguradora do éxito final, da exposición temperá dos nenos e das nenas á aprendizaxe de linguas.

Ora ben, todo este discurso politicamente correcto e modernísimo muda cando nos referimos ao contexto sociolingüístico e educativo galego. E entón, a inmersión lingüística en galego é unha medida antipedagóxica, para alén de discriminatoria, que impediría a correcta aprendizaxe do castelán; a impartición de certas materias en galego non debe permitirse porque invalidaría o correcto e homoxéneo proceso formativo do alumnado, quen nunca debe ser privado da liberdade suprema de elección, especialmente se nos referimos ao ámbito matemático-científico-tecnolóxico, que é o que conta de verdade nos currículos académicos, pois o ámbito humanístico é complementario, xa se sabe!; o ensino na lingua galega adoutrina un alumnado sectario, extremista e separatista porque é un «ente politizado per se»; o concepto de normalización lingüística é obsoleto, caduco porque «aquí ya somos todos normales»; aplicar un reforzo positivo para a recuperación do galego significa privar de liberdade a sociedade galega e impoñerlle unha vontade antinatural, exercer un método coercitivo contra a sociedade, etc.

Asemade, a comprensión lingüística adoita presentárenos estratificadora, isto é, o discurso da necesidade de aprender linguas estranxeiras acéptase con benevolencia se aplicamos a fórmula reduccionista $x = \text{linguas estranxeiras} = \text{inglés}$. Mais, no entanto, muda perversamente se queremos ampliar o espectro do coñecemento a outras linguas estranxeiras, nomedamente o portugués –lingua oficial da UE

de grande accesibilidade xeográfico-lingüística para o público galego– e mais as linguas propias dun Estado plurilingüe como o español, de xeito que en calquera escola de idiomas pública galega accedemos á oferta de aprendizaxe de árabe ou chinés sen problema, mais é totalmente inviábel aprendermos catalán e éuscaro. Canto máis e mellor nos coñeceríamos e respectaríamos no Estado español de se facer efectiva esta oferta lingüística!¹

Conclusión primeira: diversidade lingüística si, mais controlada e de acceso restrinxido.

Semella que este xogo de despiste calculador, que converte o idioma galego no malo deste capítulo da historia que estamos a construír para contar no mañá e no pasadomañá os tempos, aparenta unha vontade hipnotizadora a respecto da inexistencia de planificación lingüística noutrora, cando non debemos esquecer a inmensa aparataxe legal prohibitiva que acubillou a imposición histórica do castelán a custa da existencia das linguas propias *viventes* no Estado español, para alén de normalizadas antes de acometer sobre elas un proceso colonizador: galego, éuscaro e catalán. Velaí o discurso transparente da Real Cédula de Aranjuez (1768), no artigo VII: «Mando que la enseñanza se haga en lengua castellana dondequiera que se practique, cuidando de su cumplimiento las audiencias y justicias respectivas». Ou, máis próximos a nós no tempo, cidadáns e cidadás do século XX, aquela Real Orde de 1926 que recollía no seu artigo 1 que «los maestros que proscriban, abandonen o entorpezcan la enseñanza del idioma oficial en aquellas regiones en que se conserva otra lengua nativa, serán sometidos a expediente, pudiendo serles impuesta la suspensión de empleo y sueldo»; ratificada no artigo 2: «en caso de reincidencia podrá acordarse su traslado a otra provincia donde no se hable más que la lengua oficial».

Afortunadamente, a lexislación democrática após 1978 reconeceu a oficialidade das linguas proscritas –galego, éuscaro e catalán– e responsabilizou as autoridades públicas da súa garantía de vitalidade e futuro. E, por suposto, sen a moeda de cambio perversa da anulación da outra lingua oficial, propia das catro décadas da ditadura militar do xeneral Franco, o que invalida de pleno esa falacia tantas veces reiterada de «ahora es como antes, pero al revés».

1 En 2008 facíase público un estudo da Fundación de las Cajas de Ahorro (Funcas) que afirmaba que o 49,7% dos españois afirmaba non dominar ningunha lingua estranxeira; sobrancea no estudo que non se tivese en conta o dominio das linguas autonómicas nin do portugués, pois como linguas estranxeiras só se consideraban o inglés e o francés.

Neste sentido, a planificación lingüística escolar da democracia estivo regulada, basicamente, polo Decreto 247/1995 e mais polo Decreto 124/2007². Cómpre lembrarmos que este último foi un documento consensuado tamén, como sempre aconteceu, entre as diferentes forzas con representación parlamentaria –PP, PSdG e BNG–, malia descolgarse do acordo previo no momento da súa aprobación o PP. Un documento que nacía para avanzar nun modelo lingüístico-educativo que axudase a superar aquel que, despois de doce anos de implantación, estaba avaliado como claramente insuficiente para dar resposta á consecución de competencia lingüística do alumnado en lingua galega, tal e como recolleu no seu día o informe-estudo do Consello Escolar de Galicia *Evolución e estado actual do sistema educativo en Galicia (cursos 2002-2005)*, na epígrafe que analiza «A lingua galega no sistema educativo», que recoñece un grao de fracaso insólito da lexislación e confirma que «a situación máis deficitaria para a lingua galega atópase na educación infantil e na educación primaria, especialmente no primeiro ciclo», onde tamén «é significativa a desproporción no uso das linguas na aprendizaxe da lectura e da escritura, claramente favorable ao castelán».

Este importante diagnóstico como precedente refórzase e acrecéntase con detalle moito maior no Plan xeral de normalización da lingua galega, aprobado en 2004 no Parlamento galego por unanimidade, como vinte e un anos antes o fora a Lei de normalización lingüística, e cualificado no prólogo do, naquela altura, conselleiro de Educación, Celso Currás Fernández, en representación das mesmas siglas políticas que actualmente están a gobernar a Xunta de Galicia, como de «fito na historia da nosa lingua». Un *fito* que o goberno do PP actual está a ningunear á vontade, cando non a desprezar apelando ao seu rango non de lei, mesmo por quen, logo de participar activamente na Comisión Sectorial 2, ocupa no goberno actual alta responsabilidade a respecto da planificación *in praesentia* e *ad futurum* da política lingüística galega.

No sector 2 deste Plan xeral, centrado na educación, familia e mocidade, unha vez analizados os seus puntos fortes e débiles, trázanse os obxectivos e grupos de medidas precisos para dar resposta ás deficiencias, carencia ou eivas que estaban a

2 A evolución da planificación lingüística galega escolar recente pódese resumir nos seguintes decretos: a) Decreto 247/1995, do 14 de setembro, polo que se desenvolve a Lei 3/1983, de normalización lingüística, para a súa aplicación ó ensino en lingua galega nas ensinanzas de réxime xeral impartidas nos diferentes niveis non universitarios. b) Decreto 124/2007, do 28 de xuño, polo que se regula o uso e a promoción do galego no sistema educativo. c) Decreto 79/2010, do 20 de maio, para o plurilingüismo no ensino non universitario de Galicia.

frear a galeguización de todos os niveis do ensino educativo, tendo boa conta de reparar feitos e datos incontestábeis como os seguintes:

1. A constatación dunha competencia non equiparable en galego e en castelán, con deficiencias moito máis notables na primeira desas linguas.
2. Unha situación social de desigualdade entre os dous idiomas, o que esixe medidas favorables ao galego para intentar conseguir ese equilibrio.

No curso actual 2010-2011 acaba de entrar en vigor o Decreto 79/2010 para o plurilingüismo no ensino non universitario de Galicia, de cuxa definición –e mais no seu desenvolvemento– desaparece por primeira vez o concepto *normalización* e mais a frase *lingua galega* para ceder un protagonismo exclusivo e único a esoutro vocábulo-caixón de xastre, *plurilingüismo*, que deberemos dilucidar na súa lectura interna.

Conclusión segunda: o decreto actual que regula a planificación lingüística no ensino galego non fixa a atención na progresión normalizadora para o galego nin na oferta positiva que garanta a súa aprendizaxe na escola.

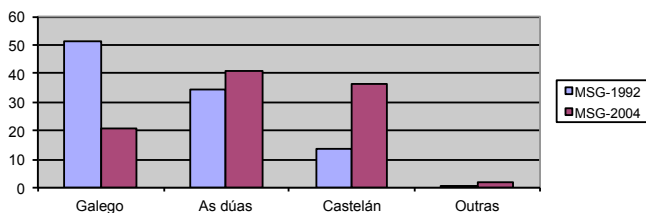
Unha conclusión esta que logo é ratificada no corpo do Decreto 79/2010 e que deseguido tentaremos resumir:

1. Preséntase unha incoherencia entre os deberes a que obriga á Xunta de Galicia a lexislación superior autonómica e acordos parlamentares –Lei de normalización lingüística e Plan xeral de normalización da lingua galega–, que se citan na introdución como referentes, e os obxectivos de carácter pedagógico-lingüístico –segundo lexislación estatal e autonómica– a respecto da garantía de aprendizaxe das dúas linguas oficiais no remate da educación obrigatoria.
2. Regúlase a obriga de impartición da docencia de certas materias en lingua castelá por primeira vez, o que implica a prohibición para as impartiren os docentes en lingua galega, mesmo naqueles contornos sociolingüísticos en que esta sexa a lingua inicial do alumnado.
3. Regúlase a imposibilidade de continuar a empregar a lingua galega como vehicular na aprendizaxe de matemáticas, tecnoloxía e física e química, isto é, o ámbito científico-matemático-tecnolóxico, que tradicionalmente viña sendo impartido maioritariamente en galego.
4. Ignórase o contexto sociolingüístico real de cada centro e promóvese unha planificación horizontal e homoxénea para todo o país, especialmente obviado na etapa de educación infantil, para o cal, en contornos castelanófonos,

nin sequera se garante un contacto mínimo coa lingua galega na escola para o alumnado.

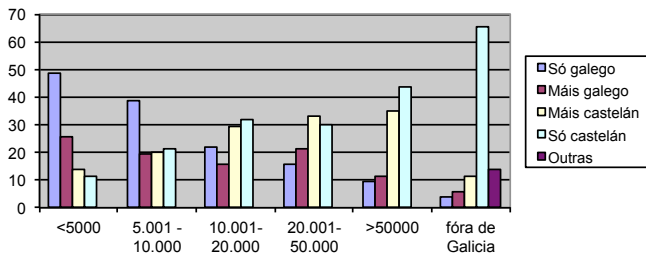
5. Limitátese a vehiculización en lingua galega a materias de ámbito humanístico, de menor prestixio social, nun teito de máximos do 50% que non se cumpre e que tendencialmente é conducente a un máximo do 30%.
6. Permíttese ao alumnado exercer a liberdade de elixir *nas manifestacións oral e escrita a lingua oficial da súa preferencia*, o que dificilmente pode axudar na aprendizaxe da lingua minorizada, ademais de anular, con amparo dos máximos responsábeis educativos, a autoridade docente a este respecto.
7. Institúese a opinión das familias –mais só a respecto da cuestión lingüística e ignorando a autonomía de xestión e organización de centros, así como a propia profesionalidade dos e das docentes– como o verdadeiro garante do respecto pola liberdade de elección de lingua, incluído no programa político electoral de quen agora goberna. Consecuentemente, e como xa se comprobou no inicio do curso actual, só se respecta a liberdade de elección para aquelas familias que identifican o castelán como lingua materna e non para as que identifican o galego, cando non son estas a maioría de non se sabe ben o que: o grupo-aula, o nivel, o total da matrícula de educación infantil...?
8. Recupérase a posibilidade de exención da materia de lingua galega para alumnado procedente doutra comunidade autónoma ou país estranxeiro durante dous anos, herdada do Decreto do ano 1995 e desaparecida no do 2007. Non parece pedagoxicamente xustificábel que alumnado inmigrante, sen coñecemento dunha ou das dúas linguas oficiais, sexa exento nunha desas linguas e non na outra. Moito menos defendíbel son aqueles casos de inmigrantes que, ademais da casuística anterior, proceden de áreas sociolingüísticas francófonas e non teñen a oportunidade dunha exención en inglés que a ninguén parece preocupar.
9. E mentres tanto, a realidade sociolingüística segue a ilustrarnos con datos preocupantes canto á quebra da transmisión familiar, a redución da instalación no galego como primeira lingua nas xeracións máis novas e ao seu uso oral, cada vez máis residual nos ámbitos urbanos e periurbanos, así como o escrito, o que confirma que xa nin sequera o contorno social pode axudar a aprender e/ou reforzar a lingua propia no caso de que no ambiente familiar dun neno ou nena estea xa perdida. Ao tempo constatamos como a oferta de ocio, entretemento e tecnoloxía discrimina moi maioritariamente a opción de uso da nosa lingua para o sector da infancia e adolescencia.

Gráfica 1: Lingua inicial en Galicia. Comparativa entre o MSG de 1992 e de 2004

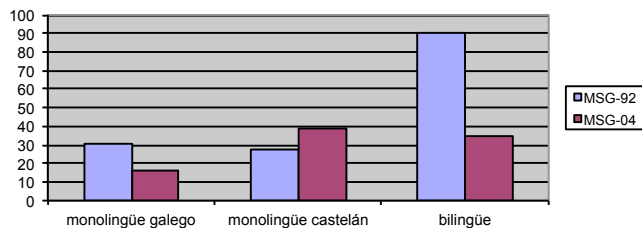
Fonte: Elaboración propia a partir dos datos dos Mapas Sociolingüísticos de Galicia de 1992 e 2004

Gráfica 2: Lingua inicial en Galicia segundo o hábitat de nacemento (2004)

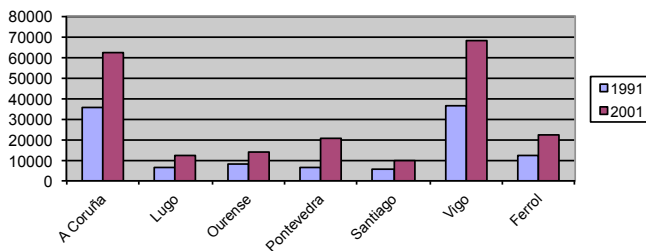
Fonte: Mapa Sociolingüístico de Galicia de 2004

Gráfica 3: Lingua habitual en Galicia. Comparativa entre o MSG de 1992 e de 2004

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos dos Mapas Sociolingüísticos de Galicia de 1992 e 2004

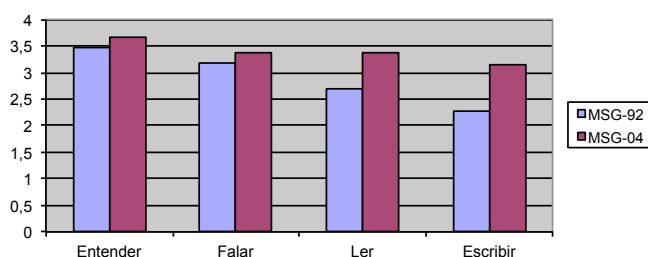
Gráfica 4: Persoas que afirman non utilizaren nunca o galego nas cidades galegas en 1991 e en 2001

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos dos Censos de Poboación de Galicia de 1991 e 2001

Estes datos, no entanto, contrastan coa importante autovaloración de mellora da competencia lingüística nas catro destrezas básicas: entender, falar, ler e escribir, que sen dúbida teñen a súa gran xustificación no labor desenvolvido na escola nas últimas décadas, único lugar de encontro e aprendizaxe da lingua galega para un sector cada vez maior da poboación infantil e xuvenil, nomeadamente o asentado en ámbitos urbanos e periurbanos, núcleos de poboación en medra continuada nos últimos anos a custa do abandono do medio rural, espazo ata agora de natureza garantida galegofalante.

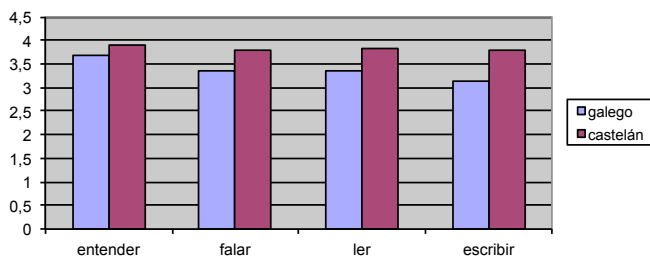
Gráfica 5: Competencias autopercibidas en galego nunha escala 0-5.
Comparativa entre o MSG de 1992 e de 2004

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos dos Mapas Sociolingüísticos de Galicia de 1992 e 2004

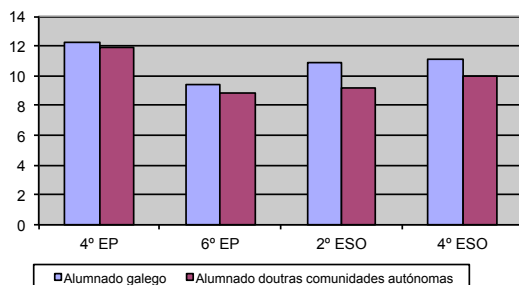
Mais que tamén fundamentan principios básicos da educación bilingüe e plurilingüe a respecto da competencia subxacente común e da interdependencia lingüística, segundo os cales a aprendizaxe desde a lingua minorizada non resta coñecemento para a lingua hexemónica nin outras propias do currículo escolar.

Gráfica 6: Competencias autopercibidas en galego e castelán nunha escala 0-5.

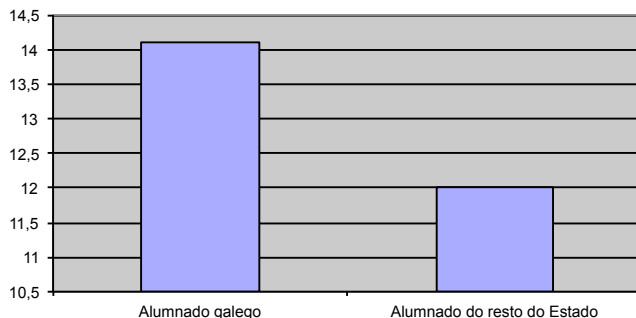
Fonte: Mapa Sociolingüístico de Galicia de 2004

Gráfica 7: Competencias en castelán de alumnado de Galicia e de alumnado doutras comunidades autónomas de varios cursos de primaria e de secundaria

Fonte: Luis M. Sobrado Fernández (2008)³

Gráfica 8: Competencias en inglés de alumnado de Galicia e de alumnado doutras comunidades autónomas de 2º curso da ESO

Fonte: Luis M. Sobrado Fernández (2008)

Sen dúbida ningunha, a aprobación en solitario por parte do goberno actual da Xunta de Galicia desta normativa, onde se algo presidiu o consenso foi o NON plural e colectivo perante unha capacidade negociadora só de escaparate, que promove un decreto entendido como prexudicial para o futuro da lingua galega como lingua viva e de uso, obviando as partes directamente implicadas no seu desenvolvemento e aplicación, e mais ignorando aquelas chamadas ao diálogo real e negociador de institucións referenciais no país de noso, abriu xa un capítulo –ou fenda– na historia da educación galega que o tempo xulgará á vista de como se

3 Luis M. Sobrado Fernández (2008), *Avaliación da calidade e innovación dos centros educativos*, Santiago de Compostela: Servizo de Publicacións e Intercambio Científico da USC.

produciron os acontecementos previos que agora, e de xeito resumido para adaptármolos aos límites de espazo, tentaremos rememorar:

1. Forte contestación social na rúa e nos medios de comunicación, visualizada na masiva e reiterada concorrencia de milleiros de cidadáns e cidadás manifestantes nas rúas de Compostela en tres ocasións –17 de maio de 2009, 18 de outubro de 2009 e 21 de xaneiro de 2010– en contra da aprobación deste decreto restritivo para a lingua propia e oficial, o galego, así como das sucesivas medidas negacionistas –canto a uso e estatus– para a lingua galega, que nos últimos tempos paseniñamente, e sempre desde o acordo e o pacto, se foran conseguindo.
2. Deslexitimación do Decreto 79/2010 desde o momento da presentación das chamada Bases para o decreto do plurilingüismo no ensino non universitario de Galicia perante a Real Academia Galega, o Consello da Cultura Galega, o Consello consultivo e mais o Consello Escolar de Galicia, que emitiron informes negativos. A propia análise da RAG cualifica este Decreto 79/2010, nas conclusións finais, como «inaceptable, inconsistente legalmente, irresponsable, insostible dende o rigor pedagóxico e sociolingüístico». Pola súa banda, o Consello Consultivo de Galicia conclúe que «o proxecto de decreto para o plurilingüismo no ensino non universitario de Galicia, resulta contrario ao ordenamento xurídico».
3. Rexeitamento moi maioritario do Decreto 79/2010 por parte dos colectivos e colexios profesionais, universidades, movementos de renovación pedagóxica, organizacións sindicais, asociacións de pais e nais e partidos políticos, convertido en presentación de múltiples recursos perante o Tribunal Superior de Xustiza de Galicia por parte da propia Real Academia Galega, dos sindicatos maioritarios do ensino –CIG-Ensino, Fete-UGT, STG- e mais da Mesa pola normalización lingüística.⁴
4. Edición dunha voluminosa bibliografía específica sobre este decreto e mais sobre o proceso global planificado de desgaleguización, ou tamén chamado *lingüicidio*, mesmo desde a perspectiva de analistas xurídicos que declaran o Decreto 79/2010 como un texto non legal, ao entender que viola o principio de xerarquía normativa e desobedece o mandato legal de progresividade emanado da Lei de normalización lingüística de 1983, para alén de vulnerar o contido da lei antedita que no preámbulo di desenvolver, e mais da Carta eu-

4 Recomendase visitar o sitio na Rede da Coordinadora de Traballadores/as da Normalización da Lingua (<http://www.cnl.org/web/notic.php?id=510>) para acceder á compilación de entidades con posicionamentos públicos contrarios ás Bases para a elaboración do decreto do plurilingüismo.

ropea das linguas rexionais e minoritarias –ratificada polo Estado español en 2001, sendo presidente do goberno José Mª Aznar–; asemade, insisten algúns xuristas en que este Decreto erra na formulación de liberdade como argumento para a escolla de lingua no ensino, o que implicará a ausencia de liberdade ao saíren da escola, tal e como recolle a senteza do Tribunal Constitucional 337/1994).⁵

Finalmente, e a xeito de conclusión derradeira, deito aquí unha constatación de presente e un desexo de futuro.

A constatación que anotamos é que, do seguimento da xenreira e autoodio que presidíu, co apoio incondicional dalgún medio de comunicación, todo o proceso de derruba irracional do Decreto 124/2007, aprobado polo goberno bipartito (PSdG-BNG) presidido por Emilio Pérez Touriño, e a implantación do Decreto 79/2010, sen tempo de reflexión e avaliación sobre os seus efectos educativos e lingüísticos ao longo do trienio de implantación, podemos constatar o carácter incoherente da nova norma a respecto da traxectoria anterior, descontextualizador, homoxeneizante e limador de calquera posta en valor do principal sinal de identidade galego, arteiramente regresivo, fomentador de prexuizos e anulador de estatus para o idioma galego, que afirma responder a un único obxectivo de compromiso electoral obviando toda clave pedagóxico-didáctica e sociolingüística real.

Mais non podemos rematar sen reiterarmos o noso habitual convite á sociedade galega, da que todas e todos formamos parte, desde un rol particular e individual, mais sempre colectivamente proactivo, a afrontarmos este tempo educativo desde unha miraxe de superación coa forza da palabra e a razón da historia de noso. Porque hoxe aínda somos galegos grazas á lingua galega que outros antes se negaron a deixar destronar. O mañá dos nosos fillos e das nosas netas, do noso alumnado, tamén será galego e en galego na medida en que nós o apreixemos nas nosas bocas e nos nosos corazóns, sen renuncias avergoñadas nin claudicacións cultivadas na ignorancia que outros procuran e fomentan.

5 VILLARES NAVEIRA, Luís (coord.) (2010): *Estudos xurídicos sobre o Decreto para o plurilingüismo*, A Coruña: Laiovento.

A necesaria potenciación da lingua galega en educación infantil nos contextos castelanfalantes

VALENTINA FORMOSO GOSENDE E MERCEDES QUEIXAS ZAS

IES Félix Muriel de Rianxo e IES de Coristanco

O 22 de xuño de 2007 a Dirección Xeral de Ordenación e Innovación Educativa, dependente da Consellería de Educación, publicaba a convocatoria de accións para potenciar o ensino en lingua galega no segundo ciclo de educación infantil en contextos castelanfalantes en centros educativos públicos, que sería continuada coa publicación no DOG do 11 de outubro de 2007 da correspondente orde, dirixida á consecución dos mesmos obxectivos no caso de centros privados.

A filosofía de base, o contido deste proxecto pioneiro e os obxectivos que se procuraban nacían dunha base o suficientemente sólida, consistente e rigorosa como para comprenderen, por fin, as autoridades con responsabilidade directa en materia de educación, que o futuro da lingua galega residía, de xeito principal, aínda que non único, na capacidade de colocar o idioma galego na contorna de comunicación e aprendizaxe dos nenos e nenas escolarizados na etapa infantil de 3 a 6 anos.

Para a base lexislativa lingüística cómpre retroaérmonos no tempo até 1983, ano de aprobación da Lei de normalización lingüística, que recollía xa naquela altura o dereito dos nenos e nenas galegos a recibiren o seu primeiro ensino na súa lingua materna, coa correspondente obriga para o atender o goberno galego; o mesmo recoñecemento recolle a Declaración universal dos dereitos lingüísticos e ratifícao despois a Carta europea das linguas rexionais e minoritarias, ainada polo Estado español en 2001.

Máis próximo ao noso tempo, cómpre insistirmos no que a Lei orgánica 2/2006, do 3 de maio, prescribe a respecto da consecución, por parte do alumna-

do, da competencia nas dúas linguas oficiais como unha das finalidades da educación, unha vez rematada a etapa obrigatoria.

E finalmente, neste repaso dos antecedentes que nos axuden a entender este proxecto experimental e pioneiro no sistema educativo galego, non podemos deixar de citar o que o Plan xeral de normalización da lingua galega, aprobado por unanimidade no Parlamento galego o 22 de setembro de 2004, que reflicte todo o relativo ás carencias detectadas na adquisición da competencia comunicativa en galego por parte do alumnado, recollía como punto débil no grupo de medidas 2.1.G deste xeito: «As carencias no uso escolar do galego afectan, de xeito especialmente grave, ás primeiras etapas educativas e á aprendizaxe da lectura e da escritura».

Por iso, consecuentemente, o Plan xeral recolle deseguido como proposta de medida de actuación «establecer unha oferta educativa en galego en preescolar (0-3 anos) e na educación infantil para todos os nenos e nenas galegofalantes», «fixar, como mínimo, un terzo do horario semanal en galego nestas etapas educativas para os contextos e contornos nos que a lingua predominante sexa o castelán» e «desenvolver programas experimentais en galego para castelanfalantes, asegurando o seu rigor pedagóxico, aí como o seu seguimento e avaliación».

Dous anos despois desta diagnose pública, o Consello Escolar de Galicia, no seu estudo *Evolución e estado actual do sistema educativo en Galicia (cursos 2002-2005)*, na epígrafe que analiza «A lingua galega no sistema educativo», reconece «un grao de fracaso insólito da lexislación, pois nin sequera se cumpre a normativa naquelas materias na que o galego é obrigatorio» e confirma que «A situación máis deficitaria para a lingua galega atópase na educación infantil e na educación primaria, especialmente no primeiro ciclo» onde tamén «é significativa a desproporción no uso das linguas na aprendizaxe da lectura e da escritura, claramente favorable ao castelán». Unha diagnose que o propio informe do Consello Escolar de Galicia cualifica de «especialmente grave porque pode representar en moitos casos unha desgaleguización no tránsito da familia á escola e, indirectamente, unha incentivación da falta de transmisión interxeracional deste idioma. Cómpre, xa que logo, unha actuación urxente e decidida para avanzar na galeguización destes niveis educativos».

Velaquí que chegamos, pois, a esa medida ou actuación planificada, desde a constatación da realidade empírica, educativa e sociolingüística, que foron as sucesivas convocatorias de potenciación da lingua galega en infantil nos contornos castelanfalantes (as chamadas «liñas de galego») e de cuxa práctica e avaliación interna imos ser sabedores coa lectura das seguintes experiencias de diferentes centros educativos galegos que optaron por concorreren ás axudas formativas, bibliográficas e económicas que a Dirección Xeral de Ordenación e Innovación Edu-

cativa ofertou co obxectivo de «fomentar o ensino en galego na etapa de educación infantil para garantir os dereitos lingüísticos do alumnado residente en contextos maioritariamente castelanfalantes e cuxas familias opten pola ensinanza na lingua propia da comunidade autónoma».

Desgraciadamente, este curso 2010-2011 que acabamos de comezar xa non hai ningún centro que poida manter este proxecto que, segundo se verá nas experiencias que se van contar, era moi positivo e cubría os obxectivos para os que fora creado. A Administración autonómica enviou o pasado mes de xuño ordes estritas aos centros prohibindo que organizasen as liñas de galego, aínda despois de que as familias xa fixeran a preinscrición nelas. Cómpre aclarar que este proxecto só o podían ofrecer aqueles centros que contaban con máis dunha liña en educación infantil e despois de que os pais manifestaran o seu consentimento por escrito. Coa chegada do novo goberno á Xunta, eliminóuselles a asignación económica aos centros que desenvolvían o proxecto, pero deixóuselles existir ata finalizar o pasado curso. Agora a Administración fala de respectar a decisión dos pais, pero ataca directamente o dereito a recibir ensino en lingua galega a rapaces e rapazas en ámbitos urbanos. Tomos somos conscientes de que diluír no total de matriculados a galegofalantes ou a fillos de castelanfalantes que desexen que os seus nenos/as aprendan galego, supón a perda da súa lingua inicial para os primeiros e a imposibilidade de adquisición do galego para os segundos.

O novo Decreto que rexe o uso das linguas no ensino (79/2010) lexisla impedindo que se cumpran os obxectivos marcados no currículo de infantil, ao non regular nin permitir aos centros que deseñen as accións pedagóxicas encamiñadas a conseguir que o alumnado domine as dúas linguas oficiais. Por un lado, obrígase a utilizar a lingua predominante, quedando a minorizada, nas contornas castelanfalantes urbanas sen a promoción necesaria para que se acaden os obxectivos, xa que os nenos e nenas non aprenden o galego. Por outro lado, a escolla da lingua materna a través dunha enquisa previa á matrícula do alumnado de tres anos, deixa fóra a realidade sociolingüística de moitas familias que teñen como lingua materna o galego. Ademais, a nova normativa apunta que «se atenderá de xeito individualizado o alumnado que non teña coñecemento suficiente na lingua predominante na aula», pero esta medida é disgregadora porque impide a integración dos nenos e nenas na aula, obxectivo fundamental da educación infantil.

Todo isto estaría solucionado coas liñas de infantil que, tal e como van demostrar as experiencias que a seguir se presentan, eran uns proxectos excepcionais que atendían á lexislación e ás necesidades de normalización da lingua galega nunha etapa crítica como é a da educación infantil.

A experiencia das liñas de galego no CEIP «Emilia Pardo Bazán» da Coruña

JOSÉ MANUEL GARCÍA YANES

CEIP «Emilia Pardo Bazán», A Coruña

1. AS LIÑAS DE GALEGO NO CEIP «EMILIA PARDO BAZÁN»

O CEIP «Emilia Pardo Bazán» é un centro de 27 unidades de infantil e primaria, con 639 alumnos/as e 49 docentes. Consta de dous edificios (EI / EP) e está situado no barrio de Labañou-Os Rosais, na cidade da Coruña.

A meirande parte do alumnado procede dunha contorna sociolingüística castelanfalante. Aínda que moitos rapaces e rapazas gozan de ascendencia galegofalante, outros non teñen contacto na familia coa lingua galega por seren fillos de pais e nais castelanfalantes ou, nalgúns casos, pais e nais non galegos.

No curso escolar 2002/03 no Claustro de profesorado considerábase maioritariamente como necesario utilizar o galego como lingua vehicular en educación infantil. Tamén dentro das familias había un sentimento a prol da lingua galega, tendo en conta que moitas delas procedían de contornas galegofalantes, que perdían a lingua dos seus avós ao chegaren á cidade, por adaptarse a unha contorna maioritariamente castelanfalante.

A finais do curso escolar 2002/2003 o Consello Escolar do «Emilia Pardo Bazán», adoptando o sentir maioritario do Claustro, aprobou solicitarlle á Consellaría de Educación e Ordenación Universitaria a implantación da escolarización en lingua galega na educación infantil. A resposta da Consellaría de Educación foi negativa, amparándose en que o marco legal existente non abeiraba esa posibilidade de escolarización.

Durante os seguintes cursos adíuse o proxecto de escolarización en lingua galega ata encontrar un marco legal favorable, o cal foi posible a partir do curso escolar 2006/07 grazas aos denominados «proxectos de innovación educativa» que se recollían na «Convocatoria de accións para a potenciación do ensino en lingua galega na educación infantil (3-6 anos) da Dirección Xeral de Ordenación e Innovación Educativa e da Secretaría Xeral de Política Lingüística da Xunta de Galicia». Os requisitos para participar neses proxectos de innovación que se coñecerían popularmente como «as liñas de galego» eran contar con:

- O compromiso do profesorado implicado no proxecto.
- A autorización dos pais, nais ou titores legais do alumnado implicado.
- O acordo do Claustro e a aprobación do Consello Escolar.
- O alumnado suficiente para a constitución dun grupo, sen que iso supuxese ningún incremento do número de unidades.

Efectivamente, o noso CEIP acolleuse a esta convocatoria e foinos posible ofrecer á sociedade de Labañou-Os Rosais, e concretamente aos pais e nais do noso alumnado de infantil, a elección da lingua galega na educación dos seus fillos neste nivel.

Na Táboa 1 pódese observar a evolución da escolarización do alumnado de educación infantil e a representatividade das aulas de potenciación da lingua galega.

Táboa 1: Evolución das aulas de potenciación da lingua galega en educación infantil do CEIP «Emilia Pardo Bazán»

Curso	Unidades 4ºEI			Unidades 5ºEI			Unidades 6ºEI			Alumnos/as totais	Alumnos/as liña galego
	A	B	C	A	B	C	A	B	C		
2006/2007	25	25	17	25	25	25	25	25	24	216	25 (11,6 %)
2007/2008	25	23	17	25	25	25	25	25	25	215	42 (19,5%)
2008/2009	25	25	17	25	25	25*	25	25	25	217	67 (30,9%)
2009/2010	25	25	25	25	25	17	25	25	25	217	67 (30,9%)
2010/2011	23	23	23	25	25	25	25	24	17	210	65 (30,9%)

Fonte: Elaboración propia. En negra destácase o número de alumnos/as da liña de infantil en galego. (*) Incorporación de 8 alumnos/as no proceso de admisión de alumnado. Problemática de ofertar as prazas co perfil de Aula de Galego.

A demanda, logo, de prazas na aula de potenciación de galego foi medrando tres anos seguidos, case duplicándose curso a curso, ata estabilizarse nos tres últimos en case un terzo do alumnado.

1.1. Problemas durante o seu funcionamento

1.1.1 *A Administración educativa*

Durante os cursos 2006/07, 2007/08 e 2008/09 a vixencia das aulas de potenciación da lingua galega foi plena e contamos coas axudas que figuraban na convocatoria de proxectos de innovación educativa.

No curso escolar 2007/08, durante o proceso de admisión de alumnado para o seguinte curso, produciuse unha situación atípica. Como consecuencia dun cambio de aula tiñamos dez vacantes para o 5º curso de EI, das cales oito correspondían ao grupo de potenciación da lingua galega. Cando publicamos as vacantes, recibimos ordes do Servizo de Inspección conforme non se podían poñer perfís ás prazas ofertadas. Solicitamos instrucións á Dirección Xeral da Consellería de Educación, mais non obtivemos aclaracións.

Continuamos o proceso de escolarización e logo da admisión do alumnado convocamos unha reunión coas familias adxudicatarias das dez vacantes e reunimos a todos os sectores implicados: dirección, familias, profesorado, ANPA e coordinador do Equipo de Normalización Lingüística. Para a nosa sorpresa, eran nove as familias que optaban ás oito prazas de galego e unha á que lle resultaba indiferente a cuestión do idioma. Resolvemos o problema a nivel interno, no propio centro, xa que a Consellería de Educación non resolveu as dúbidas que lle remitiramos. Deste xeito, nos seguintes procesos de admisión decidimos manter na mesma aula o grupo con 17 alumnos/as durante toda a etapa infantil para evitar problemáticas similares.

1.1.2 *Intoxicación mediática*

A partir do curso 2009/10 continuamos coa implantación das aulas de potenciación da lingua galega sen contarmos xa cunha dotación orzamentaria extraordinaria procedente da Consellería de Educación e Ordenación Universitaria.

No proceso de admisión de alumnado houbo moitas dúbidas sobre a continuidade das aulas de potenciación da lingua galega na educación infantil, debido á falta de información por parte da Administración educativa. O sector de pais e nais afectados estaba seriamente preocupado e creouse desconcerto na escolarización do alumnado de nova incorporación ao centro.

1.1.3 Incertezas

No presente curso escolar 2010/11, como consecuencia da aplicación do Decreto do plurilingüismo e da obrigatoriedade de realizar unha enquisa dirixida ás familias sobre a lingua materna dominante no alumnado do 4º curso de educación infantil, produciuse novamente un gran desconcerto en todos os sectores da comunidade educativa.

A dirección do centro, diante do clima de incerteza creado, decidiu basearse no texto recollido nas aliñas 1 e 3 do artigo 5º do dito Decreto do plurilingüismo:

1. Na etapa de educación infantil, o profesorado usará na aula a lingua materna predominante entre o alumnado.
3. Atenderase de xeito individualizado o alumnado tendo en conta a súa lingua materna.

Respectando os principios que aquí se recollen, decidiu realizar os agrupamentos no 4º nivel de educación infantil.

1.2 Cales foron as vantaxes desta experiencia no centro?

De xeito esquemático e sen entrarmos nos resultados competenciais do alumnado, observamos as seguintes vantaxes:

- a) Incrementouse a presenza do galego no contexto do colexio.
- b) O centro obtivo, en función da súa concorrència á convocatoria da Concellería para proxectos de innovación, neste caso de potenciación do ensino en lingua galega, unha dotación orzamentaria extraordinaria de 6000 €. Con ese diñeiro aumentáronse e melloráronse os recursos educativos con que conta o colexio:
 - Adquiríronse fondos documentais gráficos e sonoros en galego.
 - Creáronse recursos didácticos novos, como carteis para todas as aulas con denominacións en galego e unha recompilación de xogos populares.
 - Fíxose un esforzo en mellorar a formación para o profesorado.
- c) O centro mellorou o seu recoñecemento exterior por parte da sociedade coruñesa e de Labañou-Os Rosais.

1.3 Resultados obtidos nas competencias do alumnado

A valoración dos resultados obtidos é positiva, en relación con cada un dos obxectivos que se fixaron. En relación ás competencias activas de produción de discurso, obsérvase no alumnado que:

— Os castelanfalantes tenden a buscar os termos correspondentes en lingua galega.

— Aínda que con dificultades, tentan dirixirse en galego á profesora. Nalgúns casos detéctase como algúns alumnos e alumnas no 4º nivel de EI, que carecen de referentes familiares que falen no noso idioma, tentan producir o discurso en galego e que o conseguen con bastante éxito.

— En xeral, na fala aparecen expresións que reflicten a interacción dos dous códigos lingüísticos.

— Empregan vocabulario galego cando se refiren a experiencias feitas na clase (*vermes, sementes...*) e na produción de contos.

— Comunícanse entre eles maioritariamente en castelán, pero escoitan as intervencións en galego e tentan usar esta lingua.

— Na memorización de pequenos textos en galego, nótase máis dificultade no alumnado castelanfalante pero, en xeral, existen avances. No cursos 5º e 6º de EI xa é posible oírmos nenos e nenas que producen discursos totalmente en galego e con corrección.

Porén, outorgámoslle maior importancia á adquisición de competencias actitudinais e priorizamos como obxectivo «crear apego á lingua» fronte á capacidade de produción lingüística. Partimos de que a lingua nos identifica, de que é un ben cultural único que debemos coidar, preservar e potenciar, de que é vital que os pequerrechos e pequerrechas sintan a lingua galega como algo de seu. Dada a situación delicada da lingua galega nas contornas urbanas, especialmente en grandes cidades como A Coruña, debido á creba da transmisión interxeracional, as medidas teñen que ser máis coidadosas e decididas.

Como conclusión, podemos citar como aspectos positivos da experiencia:

— Permite contribuír á valoración positiva e de respecto cara á nosa lingua e a nosa cultura.

— Posibilita tamén, perseguir dende idades temperás que os nenos e as nenas acaden competencias por igual nas dúas linguas cooficiais.

— Permite que o idioma galego sexa o vehículo transmisor da cultura.

2 PLANIFICACIÓN LINGÜÍSTICA DO CENTRO

O CEIP «Emilia Pardo Bazán» está inmerso nunha contorna castelanfalante; a comunidade educativa e veciñal considera o colexio como un centro con fonda personalidade na defensa da lingua e da cultura galega.

No desenvolvemento persoal do alumnado, a competencia lingüística é unha necesidade primaria; por iso cremos que resulta imprescindible poñer todos os

medios para contribuír a que o idioma galego, precisamente polas circunstancias delicadas que vive a nivel xeral e xa máis especificamente na contorna do colexio, ocupe unha posición preferente na vida do centro.

O noso obxectivo principal á hora de concibirmos a planificación lingüística do centro é contribuír a fomentar o coñecemento e a protección da nosa lingua como parte fundamental do noso patrimonio cultural e da nosa identidade, co convencemento de que unha correcta valoración é o mellor aval para a súa defensa.

Por outro lado, cremos que preservar a identidade dun pobo e o seu patrimonio cultural repercute positivamente na súa conciencia de cidadáns e cidadás, contribuíndo a comprenderse e respectarse. Nun mundo no que a globalización nos fai cada vez máis semellantes, é evidente a necesidade de conservar e revalorizar os valores culturais propios.

Tras analizar a situación sociolingüística do centro consideramos que os nosos esforzos dirixirse a dúas liñas de actuación principais:

- Fomentar a actitude positiva de toda a comunidade educativa cara ao galego.
- Aumentar e mellorar as competencias de expresión oral, promovendo ocasións nas que empregar o idioma

De cara a acadar estes obxectivos, en cursos precedentes xa se puxeron en marcha varias iniciativas:

- Aulas de potenciación do ensino en lingua galega en educación infantil.
- Forte presenza do libro galego na biblioteca escolar.
- A revista dixital do colexio, maioritariamente en galego.
- Carteis de vocabulario galego relativo á contorna diaria da escola.
- Celebración de festas tradicionais: o samaín, o magosto e o entroido.
- Grupo de teatro en galego.
- Festival das Letras Galegas.

Á hora de executarmos a planificación lingüística aprobada para o centro, un dos atrancos máis importantes que atopamos resultou ser o de concienciar a toda a comunidade educativa da necesidade de prestixiar e empregar o noso idioma para que siga sendo unha lingua viva.

O outro atranco ten que ver coa existencia de estereotipos negativos cara ao galego, un dos cales é a asociación de utilización do galego con opcións políticas.

Até o momento da publicación do Decreto de Plurilingüismo o proxecto normalizador do centro sempre estivo en consonancia coas liñas marcadas pola Administración. Na actualidade continuamos a traballar no respecto á normativa vixente, pero con máis dificultades no mantemento e desenvolvemento dos proxectos normalizadores.

3 UNHA PLANIFICACIÓN LINGÜÍSTICA ORIENTADA Á NORMALIZACIÓN TAMÉN DA CONTORNA

Nós, ademais, consideramos que a planificación lingüística dun centro educativo non debe cingirse ao límite espacial do propio centro, polo que entre os nosos obxectivos figura tamén o de implicar o maior número posible de persoas (alumnado, profesorado, familias, persoal non docente, asociacións...) nas actividades do Equipo de Normalización e Dinamización Lingüística, para conseguir unha maior visibilidade e incidencia en toda a comunidade, así como promover relacións coas sociedades e colectivos do contorno escolar.

As bases do noso modelo son:

- Reforzar a dimensión comunicativa e instrumental do galego en relación cos usos artísticos e comunicativos, con especial consideración a ligar o seu emprego aos usos lúdicos do idioma e ás novas tecnoloxías.
- Fomentar os valores funcionais, identitarios e diferenciais do idioma.
- Concienciar ao alumnado sobre o dereito a usar a lingua galega en todos os ámbitos.
- Achegarlle ao alumnado a figura do autor homenaxeado no día da Letras Galegas e outros persoeiros destacados da historia de Galicia.
- Concienciar o alumnado da importancia de manter vivas as tradicións.
- Coñecer outros contextos onde o emprego do galego está máis normalizado.

Tendo en conta a situación da lingua na nosa contorna (presenza escasa, falta de transmisión interxeracional, prexuízos) e os obxectivos que dirixen a nosa actividade, decidimos guiarnos por unha metodoloxía activa na que se propoñen diferentes e variadas actividades coas que se presenta o galego en distintos contextos (o estritamente académico, os xogos, a arte...) e empregado con diferentes finalidades (para transmitir información, para xogar, para expresar sentimentos...) de cara a captar a atención dun alumnado heteroxéneo en canto a idade, intereses, motivacións e contexto.

Intentamos asociar o emprego da lingua galega con actividades e situacións achegadas aos intereses do alumnado e nas que eles se sintan protagonistas, incentivando a súa creatividade en galego e desde o galego.

No CEIP «Emilia Pardo Bazán» consideramos fundamental a colaboración entre a escola e a sociedade se queremos que o galego continúe avanzando no seu camiño para acadar unha plena normalización na vida cotiá de todos nós. Neste senso, cómpre aclarar que as estruturas organizativas do centro non abranguen a creación de ferramentas e espazos para o uso do galego no tempo extra-escolar,

que está en mans doutras entidades (ANPA, concello e clubs). A elevada presenza de actividades deportivas fronte ás culturais fóra da escola diminúen a presenza do galego. Daquela, vemos fundamental o compromiso que deben asumir os diversos entes administrativos e asociativos que cobren a oferta extra-escolar para acadar un tecido de actividades amplo e diverso na nosa lingua.

4 A PLANIFICACIÓN LINGÜÍSTICA E O PROXECTO EDUCATIVO DO CENTRO

Co noso proxecto pretendemos non só contribuír dende a planificación lingüística escolar á normalización lingüística que o noso colexio precisa e merece, senón tamén a realizar unha práctica escolar entre profesorado, alumnado e persoal non-docente do centro, comprometida coa mellora da calidade educativa e inserida no proxecto educativo do CEIP.

Nese senso, entedemos que a contorna sociolingüística é un condicionante no deseño do proxecto educativo e lingüístico, para conseguir os obxectivos competenciais que indica a lexislación.

O noso colexio está situado no barrio de Labañou e escolariza a nenos e nenas de Labañou, Os Rosais e O Portiño, dun medio completamente urbano.

O barrio dos Rosais é bastante homoxéneo en canto á configuración urbanística, as características das vivendas e as comunicacións. Labañou é un barrio máis antigo e heteroxéneo. O Portiño, pola súa banda, é unha pequena zona máis afastada, sen equipamentos, con infravivendas onde habita poboación marxinal e/ou xitana. O alumnado deste poboado vén en autobús ao colexio.

A contorna é maioritariamente castelanfalante. A lingua materna predominante no noso alumnado é tamén claramente o castelán e, aínda que teñen a oportunidade de acceder ao ensino da lingua galega, nótanselles claras deficiencias á hora de falalo. Isto é perfectamente comprensible se temos en conta o escaso uso que se fai do idioma galego fóra do ámbito puramente académico. A inmensa maioría das súas experiencias diarias teñen lugar nun contexto castelanófono.

Nestas circunstancias, o centro intenta compensar, na medida das súas posibilidades, a desigualdade no uso e na valoración entre os dous idiomas, aínda que parece claro que son imprescindibles medidas a un nivel máis amplo que o estritamente escolar.

A experiencia das liñas de galego no CEIP «A Ponte» de Ourense (I)

PURIFICACIÓN RODRÍGUEZ RODRÍGUEZ

CEIP «A Ponte», Ourense

1 A NENEZ DUNHA MESTRA

Son filla de pais emigrantes en Suíza, polo que os meus avós fixeron o papel de pais. O comezo da miña escolaridade (aos seis anos) foi nunha escola da parroquia lindeira, na que a lingua empregada, tanto polo alumnado coma pola mestra, era o galego.

No 2º curso da EXB, os meus pais decidiron que fose estudar a Ourense a un centro privado-concertado. Comecei unha vida nova, lonxe dos avós e comecei... a escoitar falar castelán. No meu expediente figura 2º de EXB repetido. A causa? Non a sei. Quizais non traballase dabondo, quizais non viñese ben preparada ou... quizais non entendese aquela nova lingua que todos falaban. De feito, nese primeiro curso nesta escola, nin abrín a boca: non me entendía, nin sequera quería falar coma eles. É por isto, seguro, polo que sempre me sentín e me sinto comprometida coa nosa lingua.

Xa na vida profesional, como mestra, tiven a sorte de traballar once anos nunha escola unitaria. Nesta escola á que acudía alumnado de ensino infantil ata 2º de primaria, a totalidade dos nenos e nenas falaban en galego. As miñas clases dábanse en galego e fomentábase o coñecemento do castelán. Esta escola unitaria quedou sen matrícula e pechou, polo que pasei cinco anos de substituta por distintos colexios de Ourense, decatándome de que a maioría do ensino se facía en castelán. Dou fe de que nalgunha das aulas ás que fun substituír, na hora de Lingua Galega se falaba en castelán. «Cousas da vida, querido Castelao».

2 O PLAN DE POTENCIACIÓN DA LINGUA GALEGA DO CEIP «A PONTE»

2.1 Os inicios

A miña praza definitiva é agora o CEIP «A Ponte» de Ourense, no que teño a fortuna e o pracer de traballar. Cando a Consellaría de Educación puxo en marcha o proxecto de potenciación do galego na educación infantil, no centro pareceunos un bo plan, una estupenda iniciativa para levar o galego ao ensino. Para nós era deficiente, xa que se baseaba no voluntarismo dos profesionais, pero non había nada mellor.

Coa axuda do equipo directivo e da orientadora, sempre abertos/as a todos os plans e proxectos, pensámolo, falámolo, cotexamos as distintas posibilidades e cruzamos os dedos para que os pais nos aprobasen o proxecto, xa que eran eles os que tiñan na súa man a posibilidade de levalo a cabo ou non.

Fíxose a reunión salientando a importancia da nosa lingua, do patrimonio, da autoestima colectiva e individual. Falóuselles aos pais da plasticidade cerebral nestas idades para asimilar varios idiomas e usalos, sendo a idade idónea para que as nenas e nenos interiorizasen a nosa lingua. E aprobárono. Aprobárono grazas á axuda dun pequeno grupo de pais galegofalantes que tiñan moito interese e moitas expectativas no proxecto.

Tamén nos apoiou un minoritario grupo de familias procedentes de fóra de Galicia, para as cales esta era a única oportunidade de inmersión na lingua galega dos seus fillos e, daquela, de que puidesen aprendelo. A un grupo amplo dáballes igual, só preguntaban se non ían aprender tamén castelán. Só unha familia manifestou abertamente o seu desacordo e a nena foi trasladada á aula paralela co consentimento dos pais.

2.2 As características sociolingüísticas do centro

O alumnado do CEIP «A Ponte» é de procedencia galega urbana e unha minoría vén do estranxeiro.

Os cativos expresábanse maioritariamente en castelán e resultaban escasos os nenos que entraban na nosa escola falando galego de xeito espontáneo. Cando isto ocorría, era habitual que ao longo do primeiro trimestre do curso deixasen de facelo e comenzasen a expresarse en castelán, dado o contexto lingüístico do noso centro educativo que facía deste idioma o vehículo habitual de expresión. Isto é así porque a maioría das nais e pais, aínda sendo galegos, lles falaban aos seus fillos e fillas en castelán.

Unha pequena porcentaxe procedía de fóra de Galicia e non sabía galego, co cal os nenos/as apenas tiñan contacto co idioma. Por último, outra pequena porcentaxe de pais e nais faláballes galego de forma habitual aos seus fillos.

3 O PLAN LINGÜÍSTICO

No plan lingüístico do centro marcámonos tres obxectivos para conseguir a curto prazo:

- Ofrecerlles ás familias a posibilidade de elixiren o idioma de escolarización dos seus fillos/as na educación infantil.
- Garantirlles aos nenos e nenas a oportunidade de aprenderen en galego.
- Iniciar o proceso de aprendizaxe do idioma galego por parte dos nenos e nenas dende a educación infantil.

Xa a longo prazo, os nosos obxectivos eran:

- Establecermos criterios pedagóxicos e organizativos que favorecesen o proceso de normalización lingüística no centro e que garantisen a libre elección das familias.
- Procurar a concienciación lingüística entre todos os membros da comunidade educativa.
- Crear expectativas positivas de cara á aprendizaxe do noso idioma, asumindo isto como unha oportunidade de aprendizaxe e non como unha limitación de cara á adquisición doutras linguas.

Presentado e aprobado o proxecto no Claustro e no Consello Escolar, organizaronse os grupos de tal maneira que o grupo de nova incorporación (tres anos) estaría formado por aqueles nenos/as cuxas familias escollesen por escrito esta opción. Os grupos de catro e cinco anos que xa estaban formados continuaban cos mesmos alumnos/as, agás unha nena que pasaría á aula paralela.

Deseñamos actividades específicas para conseguir os obxectivos do plan lingüístico, vinculadas especialmente ao fomento da lectura, á participación activa das familias e ao coñecemento da nosa cultura; sen a axuda económica que supoñía a participación no programa de innovación da Consellaría de Educación, non nos sería posible poñer en marcha moitas delas:

- Mercouse material impreso e audiovisual en galego.
- Traballouse nun método propio de lectura en lingua galega.
- Fomentouse a lectura coa «mochila viaxeira», que viaxa de fogar en fogar e leva contos, crebacabezas, música, debuxos, libros para a busca de información...

- Elaborouse o tesouro máis lido da nosa biblioteca: libros feitos por e para os nosos alumnos e alumnas.
- Organizáronse sesión de contacontos, guiñol ou teatro.
- A ANPA argallou PONTEATRO, un programa consistente na representación ao longo dunha semana de obras de teatro en lingua galega.
- Pronunciouse unha conferencia por curso, aberta aos alumnos/as, pais/nais e outros centros.
- Convidouse as familias a viren ao centro a «Cantar ou contar» cantigas ou contos.
- Dedicamos dez minutos da nosa xornada escolar a «Ler por pracer» en galego.
- Para os momentos de lecer cantamos as típicas cantigas de festas ou xuntanzas galegas; a esta actividade chamámoslle «Aturuxos da Ponte», en honor ao noso barrio.

4 VALORACIÓN

Valoro a experiencia como moi positiva.

En canto á planificación, resultou global, flexible e adecuada aos nosos alumnos/as. Partimos da realidade concreta e deseñamos actuacións formulando os obxectivos con claridade. Conseguiamos implicar a toda a comunidade educativa, fomos moi realistas co noso obxectivo final (o fomento do galego) e partimos coa promesa de que non nos íamos desanimar se non acadabamos resultados inmediatos. Ademais, pretendiamos que a nosa oferta fose orixinal, de feito só o levamos a cabo dous centros en Ourense e outro no medio rural da provincia.

Neste senso, hai dous aspectos mellorables do proxecto: primeiro, non era o momento do curso oportuno para facer a proposta por parte da Consellería, o cal nos obrigou a andar con demasiadas présas á hora de propoñelo e planificalo. En segundo lugar, o proxecto deixaba moitos cabos soltos que fixeron medrar as incertezas das familias e, consecuentemente, tivemos que organizar numerosas reunións con elas, tanto colectivas como individuais, pois demandaban aclarar certas dúbidas que lles xurdían con posterioridade.

Se ao principio os pais e nais non estaban completamente seguros do proxecto, ao longo do curso os seus medos desapareceron, pois descubriron que o proceso de ensino-aprendizaxe do seu fillo/a non só non se resentía, senón que estaba a maiores enriquecido coa adquisición e o aprecio da lingua galega. Comprobaron que comparaban linguas, traducían espontaneamente, aprendían vocabulario...

Con respecto ao alumnado, non se lles esixía falar en galego, podían expresarse na lingua que quixesen, pero por contaxio lingüístico cada vez ían sendo máis os nenos/as que se expresaban en galego. É de salientar que a actitude do alumnado estranxeiro foi moi favorable.

Ao cabo, o 80% do noso alumnado de educación infantil expresábase en galego na escola. A experiencia conseguiu bos resultados sobre os alumnos/as, sen conflitos familia-escola, ao tempo que resultaba enriquecedor para toda a comunidade escolar. Mais o tempo verbal usado é o pasado, porque o proxecto xa leva dous anos sen asignación económica e está a piques de rematar.

A experiencia das liñas de galego no CEIP «A Ponte» (II)

XOSÉ RODRÍGUEZ DÍAZ

Ex-presidente da ANPA do CEIP «A Ponte»

I

Eu fun un alumno de familia galegofalante de orixe rural e monolingüe en galego. Medrei no contorno dunha poboación urbana e fun escolarizado nun momento, a sociedade posfranquista de finais dos 70 e principios dos 80, en que o ensino era monolingüe en castelán. O galego non tiña espazo nese sistema durante os catro primeiros anos de escolarización obrigatoria (seis se sumamos preescolar). No antigo 5º de EXB comezabamos a dar unha materia de lingua galega (téñase en conta que en 6º empezabamos a recibir docencia de inglés). Esta era unha pequena illa nun océano de lingua española, que tiña máis prestixio social e difusión: non había ningún medio, que eu lembre, integramente en galego, só pequenas publicacións puntuais e asociadas a elites culturais, a colectivos de defensa da lingua galega e a manifestacións folclóricas.

A sociedade na que eu medrei educoume para ignorar, mesmo desprezar como vehículo de comunicación habitual, a miña lingua, a única que sabían falar os meus avós e os meus pais.

Felizmente e de maneira por completo inconsciente, a lingua aprendida na casa permaneceu agochada nalgunha parte do máis íntimo de min. Por iso, co paso do tempo fun gañando madurez e capacidade de reflexionar de forma crítica e, na idade de acudir ao instituto, puiden adoptar a decisión de falar só en galego, malia os atrancos que me impuxo o sistema educativo.

Non foi fácil porque, canda min, vítimas dese mesmo sistema e no mesmo contorno, criáranse todas as persoas que facían parte do meu círculo de amizades. A estas persoas, que hoxe son xa nais e pais, non lles foi doado comprender e aceptar a miña decisión de pasar de utilizar maioritariamente o castelán agalegado que frecuentabamos ao monolingüismo en galego, un paso que só foi posíbel porque coñecía a miña lingua desde a nenez e porque a tiña interiorizada e ben aprendida. Por iso fun libre para escoller.

A min o galego aprendéronmo na casa exercitando, de forma inconsciente e non desexada, un boicot á sociedade e ao sistema educativo, que tiñan como obxectivo converterme nunha persoa monolingüe en castelán.

Cando naceu a miña filla, no ano 2001, a situación non mudara demasiado para ben no que á sociedade se refire: os videoxogos estaban en castelán, as películas e os deseños animados dos personaxes de moda estaban en castelán, a maioría da literatura preescolar era en castelán e, a que estaba en galego, con frecuencia só resultaba accesible en edicións moi caras.

Decidín que, sen prexuízo da necesidade de actuación dos colectivos que promoven a lingua e a defensa de forma colectiva da nosa fala, eu seguiría a tradición familiar de boicotear o sistema que pretendara afogar en min a lingua propia.

II

No curso 2006/2007 fun convocado, xunto co resto de proxenitores, a unha reunión coa mestra da miña filla e mais coa orientadora do centro, co fin de implantar o programa da liña de galego en infantil na nosa escola. O CEIP «A Ponte» foi un dos centros solicitantes para se acolleren a esta experiencia que se deu en moi poucas escolas (en Ourense, só dúas). É preciso constatar que non me estrañou a iniciativa do colexio á hora de solicitala e acho que a súa selección non foi tributaria do azar, antes ben ao contrario: a escola xa fora escollida tamén para a implementación de forma experimental dun proxecto bilingüe (aulas de plástica en inglés en 6º de primaria) e todo isto debido, fundamentalmente, ao grande compromiso co seu traballo das profesionais que compoñen o cadro de persoal do centro, animadas por un equipo directivo tamén moi comprometido e disposto a asumir cantos retos educativos se lle presentasen para conseguir unha oferta educativa da maior calidade posíbel.

Foi unha reunión tan complexa como ben levada por parte de Ánxela, a orientadora e Pura, a mestra. Había moita desconfianza, autoodio e ignorancia por parte da maioría das persoas asistentes a aquela reunión –todas nais, agás dous

pais-, en moi grande parte fomentada e alimentada desde fóra, mesmo por persoas alleas á comunidade escolar. Podería ilustrar esta afirmación cunha pequena anécdota: neses días entrevistoume, en castelán, unha xornalista dun medio de comunicación escrito dos que se len na cidade. As súas preguntas incidían sobre a imposición á que nos estaban a someter. Respondín que non había ningunha imposición; máis aínda, expliqueille que non había ningún tipo de conflito entre as nais e pais e que o colexio nos estaba a facer unha proposta desde o máis pacífico dos respectos. Aínda así, a xornalista non pareceu moi convencida e recuncou; viña absolutamente predisposta a cubrir a noticia dun conflito inexistente e, mesmo, a inicialo se era preciso; só por cuestións do azar non deu cunha persoa que llo confirmase.

Con este panorama, só a habilidade das profesionais que de forma voluntaria asumiran a responsabilidade de facerse cargo da implantación da liña de galego, cunha perfecta mestura de paciencia, pedagogía e pragmatismo, fixo posible capear todos os atrancos que poñían as assembleístas para lograr que a práctica totalidade aceptase a liña de galego. O reto era acadar a súa implantación, mais, sobre todo, tratar de que o alumnado ficase nos seus grupos de orixe para evitar que a mudanza de aula lles resultase prexudicial nunha idade en que se encontraban en pleno proceso de integración na dinámica escolar. Conseguírono.

Creo que unha parte do éxito debeuse ao enorme respecto profesional que existía por parte das nais ao traballo da orientadora e, sobre todo, da mestra, mais teño para min que este foi tamén un dos puntos débiles dun programa que se sostíña, en grande parte, no voluntariado das persoas que o tiñan que levar á práctica.

Foi unha experiencia moi positiva, pioneira e moi respectuosa coas persoas afectadas. No entanto, para min, un pouco fraca na súa determinación e medios: botei de menos máis incentivos e estímulos dirixidos ao profesorado e considero unha eiva que a propia experiencia se cualificara, a priori, como «piloto», «experimental» e con outros termos similares, que lle daban unha vocación de provisionalidade que non debería ter.

Parece necesario aclarar que o proxecto mantiña a posibilidade de ensino en castelán, xa que en todos os cursos existía unha liña paralela que seguía a normativa vixente até o momento, polo que o mito da imposición hai que dicir que foi tan falso como interesado e malicioso. É precisamente agora, cando tanto se cacarexa unha pretendida liberdade e o sacrosanto dereito do alumando a ser educado na lingua de preferencia, cando non existe esa posibilidade.

Con todo, teño que dicir que, a min, o procedemento incomodoume, a pesar de que foi totalmente assembleario e respectuoso até o extremo con cada familia.

Non me parece ben que ás nais e pais nos dean a posibilidade de decidir só determinados aspectos en relación co currículo do alumnado porque:

— Hai cuestións que debe decidir a sociedade en conxunto, teñan descendencia ou non, porque nos atinxen colectivamente.

— Se se somete á consideración dos proxenitores o currículo, que así sexa, pero que se faga, daquela, con todo o currículo e non só, de forma interesada e maliciosa, coa cuestión da lingua.

— Confío na profesionalidade das persoas que teñen ao seu cargo o ensino público. Entendo que, por moi pai que eu sexa, hai cuestións sobre as que non teño formación e non se debe someter o criterio dunha profesional da docencia á miña decisión, moitas veces confusa e/ou manipulada.

O barrio no que está o colexio ten unha forte personalidade e tradición. Até os anos 50 do século XX foi un concello independente de Ourense e conta cunha forte presenza obreira, condicionada pola estación de ferrocarril, e de comerciantes. Nos últimos anos medrou moito en vivendas e habitantes, engadíndose nunha parte ben importante persoas funcionarias, mais con todo, segue a ser un barrio de clases, en esencia, de orixe popular e, en moitos casos, mudadas dun contorno rural ou semi-rural á cidade.

Deste modo, aínda que había entre as asistentes esa atmosfera de resistencia ao ensino en galego xa aludida, fomentada pola súa asociación cos termos monolingüe ou inmersión lingüística, conceptos técnicos introducidos de forma maliciosa no debate popular, penso que a xente tiña, maioritariamente, boa intención e iso tamén resultou fundamental para que o establecemento da liña de galego fose pacífico no noso centro. As dúbidas que se formularon por parte das persoas asistentes estaban relacionadas coa desconfianza referida nos parágrafos anteriores: «é que coa liña de galego tal vez a miña filla perda capacidade de expresión en castelán», «é que ás nenas e nenos xa lles é difícil aprender os conceptos novos e en galego quizás lles sexan máis difíciles» ou, o clásico, «é que o galego non lles vale para nada, polo tanto que sentido ten facermos esforzos para que o aprenda».

Co paso do tempo as conversas de patio entre proxenitores nas que participaba déronme a entender que a xente, a medida que ía vendo que os tópicos interesados construídos contra o galego e a inmersión eran falsos, máis a gusto se foi sentindo e máis a favor se volveu.

Aínda así, o feito de que a maioría das nais foran escolarizadas nun contexto lingüístico similar ao meu e cunha instrución, maior ou menor, en castelán, provoca unha reacción fronte aos conceptos aprendidos en galego; isto é, se o pouco que podo lembrar eu de, poñamos por caso, «Coñecemento do medio» o sei en

castelán, síntome moi inseguro co que estuda a miña crianza en galego porque eu ignóroo e por iso penso que a ela lle será máis difícil; é como se o patrón universal dos conceptos fosen os nosos vellos libros de Santillana coas súas explicacións en castelán. Preguntas do tipo: «como van entender lo que son las *tempas*?», deberan ter respostas do tipo: «se ti miraras o dicionario tamén o saberías», mais non é así e este tipo de actitudes hostís contra o galego adoitan facer fortuna entre estas persoas vítimas do sistema educativo e da sociedade en que se educaron e con escasa sensibilidade cara á súa propia lingua.

Dito todo o que antecede, engado que a nosa filla viviu a experiencia da liña de galego con total naturalidade e resultou para ela moi enriquecedora, aínda cando a día de hoxe fala maioritariamente en castelán como a Sirenita, Bob Esponja, a consola ou o resto das persoas coas que comparte o patio da escola. Confío en que esta experiencia contribúa a que nalgunha parte do máis íntimo dela habite a nosa lingua para que, cando o decida ou o desexe, teña a liberdade de escollela.

A experiencia das liñas de galego no EEI da Pastora, Cambados

AMELIA VARELA VILLAMOR E DOLORES OUBIÑA MILLÁN

EEI da Pastora, Cambados

1 O CONTEXTO DO CENTRO

A escola de educación infantil da Pastora é un centro de seis unidades de educación infantil con dobre liña e cunha *ratio* de aproximadamente 24 alumnos por aula. O centro está situado no casco urbano de Cambados. O alumnado é na súa maioría da vila, aínda que tamén asisten nenas e nenos das parroquias rurais circundantes (contra un 10%).

Conta con dez mestras con destino definitivo no centro; ademais traballan na escola unha mestra de pedagogía terapéutica provisional e unha mestra de relixión compartidas con outro centro, unha coidadora, un orientador adscrito a outro centro e unha conserxe-limpadora. A media da idade do profesorado é duns 35 anos. O lugar de residencia do 67% do persoal é o propio Cambados.

É de destacar que, practicamente todos os cursos, no Equipo de Normalización e Dinamización Lingüística está integrados a totalidade dos membros do Claustro.

Na EEI da Pastora non utilizamos libros de texto; traballamos por proxectos e elaboramos nós mesmas o material impreso, o cal é unha vantaxe á hora de utilizarmos o galego sen condicionantes.

1.2 O contexto lingüístico

A contorna é na súa gran maioría castelanfalante, mais cada curso chega entre un 4 ou 5% de nenos e nenas galegofalantes que, na meirande parte das veces, son *absorbidos* polos que teñen como primeira lingua o castelán.

Nas enquisas que se pasan cada curso ás familias con nenos e nenas de novo ingreso, indícanos que arredor do 90% dos nenos e das nenas falan en castelán, aínda que un 25% dos pais e nais se comunican cos seus fillos e fillas en galego. O uso do galego nas familias aumenta entre os membros de máis idade pero repercute pouco no alumnado.

A lingua vehicular oficial do centro foi e é o galego, tanto a nivel oral (xuntanzas coas familias, claustros, consellos escolares, conmemoracións...) como a nivel escrito (información escrita ás familias, paneis expositivos e informativos...) e nas interrelacións con outras institucións.

O profesorado está perfectamente capacitado para utilizar o galego. Unha minoría fala co alumnado moitas veces en castelán, non por unha actitude contraria ao galego ou á planificación do centro en canto á lingua, senón por unha certa pasividade perante a cuestión do idioma.

O persoal non docente, a petición do ENDL, emprega cada vez máis o galego nas súas interaccións coas familias, alumnado e profesorado. Nas actividades da ANPA, porén, non se utiliza o galego, aínda que si nas súas comunicacións.

2 A LINGUA GALEGA NA NOSA ESCOLA: TRAXECTORIA ANTERIOR ÁS LIÑAS DE GALEGO

O Equipo de Normalización e Dinamización Lingüística, onde tradicionalmente participa todo o profesorado, ten como principal obxectivo potenciar a lingua galega na nosa comunidade educativa e, como xa dixemos, a maioría do alumnado fala en castelán.

É preciso, polo tanto, amosar ano tras ano que podemos e debemos expresarnos na nosa lingua; demostrárllelo, sobre todo, a unha boa parte dos pais e nais que, malia non amosaren unha actitude hostil cara ao galego, tampouco teñen interiorizado e asumido un compromiso co seu uso.

O ENDL adquirira uns compromisos de uso da lingua galega, recollidos e aprobados por unanimidade no Plan Anual do centro, para que o noso alumnado fose cada día máis competente no seu uso:

- Usar a lingua galega nas rutinas diarias (assemblea, calendario, conversa...)

- Utilizar a lingua galega en todas as explicacións e exposicións orais.
- Potenciar no centro un ambiente favorable cara ao uso do galego.
- Desenvolver a creatividade na nosa lingua utilizando adiviñas, refráns, contos, poesías, cancións, rimas...
- Utilizar a lingua galega como lingua vehicular no centro.

Lémbbraselle periodicamente ao profesorado os compromisos e acordos que mantemos en canto ao uso do galego para que os alumnos galegofalantes enriquezan o idioma e para que asemade encamiñen os castelanfalantes a comunicárense na nosa lingua. Hai que recoñecer que parte do profesorado non cumpre todos os acordos.

Todos os cursos faise unha enquisa sobre o uso do galego aos nenos e nenas de novo ingreso e ás propias familias. Logo de analizarmos as enquisas, os datos resultantes son os seguintes:

- O número de nenos e nenas que chegan falando galego ao colexio diminúe ano tras anos. Hai tres cursos chegaba á escola expresándose en galego o 25% das novas entradas e a porcentaxe foi baixando ata o 12%.
- O uso do galego mingua á medida que diminúe a idade dos falantes.
- Os nenos falan máis galego cás nenas.

As nosas conclusións son que, ao final da etapa de educación infantil:

- Poucos nenos saían falando galego ao final desta etapa.
- A escola non estaba axudando a potenciar a lingua galega entre os pequenos.

3 A LINGUA GALEGA NA NOSA ESCOLA CO PROXECTO DE INMERSIÓN

No curso 2006-07 e, á vista dos malos resultados no uso do galego, decidimos participar no proxecto de innovación educativa de potenciación do ensino en galego na educación infantil en contextos castelanfalantes.

Primeiro propúxose a participación neste proxecto no Claustro, que a aprobou e garantiu a continuidade do proxecto nos seguintes cursos. Aínda que todo o Claustro foi receptivo á proposta, non todos os membros estiveron dispostos a participar nel, mais, con todo, contabamos co profesorado abondo para escolarizar unha liña en galego. Decidimos que entrasen no proxecto os alumnos de novo ingreso, os de 4º, para que os grupos xa existentes non se visen afectados con cambio de titoras ou separación dos alumnos en diferentes clases.

Logo propúxoselle o proxecto ao Consello Escolar, que tamén o encontrou interesante e o aprobou.

Como se trataba dunha experiencia que requiría o apoio das familias, fíxoselles a proposta no momento en que formalizaban a matrícula e pedíuselles que

respondesen unha pregunta sobre en que lingua querían escolarizar os seus fillos: «A vostedes, como pais, gustaríalles que o seu fillo ou filla sexa escolarizado só en lingua galega? Se está opción non lles interesa, a lingua de escolarización será a materna, compartida coa outra lingua oficial. Rodee SI, NON ou INDIFERENTE». Con estas tres posibilidades xogamos para facer os agrupamentos.

Aínda que aparentemente as familias eran bastante pasivas en relación á promoción do galego, na sondaxe que fixemos co gallo desta convocatoria, os resultados foron moi favorables ao uso do galego na escola dunha maneira exclusiva, superando o 50%, sobre todo entre pais e nais castelanfalantes, pois facían o razoamento de que a escola lles ensinará a lingua galega, e a familia e a sociedade, o castelán. O criterio seguido para estruturar as aulas foi o da orde de formalización de matrícula.

3.1 Obxectivos do proxecto de inmersión

Propuxémonos lograr os seguintes obxectivos de tipo xeral ao establecermos unha liña de inmersión en galego:

- Conseguir que os alumnos e alumnas que teñan o galego como lingua materna reforcen o seu uso e non o perdan, como sucedía maioritariamente ata o momento.
- Conseguir que os alumnos e alumnas que teñan como lingua materna o castelán poidan introducirse no uso do galego a través de materiais diversos como contos, material impreso, películas, material con soporte informático, vocabulario específico dos proxectos, tarxetas, carteis, etc.
- Sensibilizar as familias a prol do uso do galego, para que poidamos contar coa súa colaboración.
- Demostrar que a lingua galega non é unha lingua de uso anecdótico, senón unha lingua viva, capaz de transmitir coñecementos e con tanto prestixio coma outras.

Os obxectivos específicos que nos marcamos eran dous:

- Que os nenos e nenas que chegaban á escola falando galego mantivesen o seu uso ao final da etapa infantil. A experiencia demostrábanos que sempre acababan por falar castelán.
- Que os nenos e nenas que chegaban á escola falando castelán fosen capaces de expresárense en galego ao final da etapa infantil, algo que non se estaba conseguindo ata daquela.

3.2 Desenvolvemento do proxecto por cursos

No curso 2006-2007 encetamos a experiencia co primeiro grupo en galego no 4º nivel de educación infantil. Recollemos datos coas enquisas ás familias sobre os usos lingüísticos familiares e coa observación directa e o seguimento das condutas e competencias lingüísticas dos nenos por parte das mestras encargadas do grupo de galego ao principio e ao remate de curso.

O proxecto de innovación viuse favorecido e afortalado a finais dese ano co Decreto 124/2007, do 28 de xuño, polo que se regulaba o uso e a promoción do galego no sistema educativo. Nunca houbo polémica nin entre o profesorado, que paso a paso ía estendendo o uso da lingua galega, nin no sector de pais e nais, aos cales se lles explicou o dito decreto. Só excepcionalmente dúas familias, que curiosamente non tiñan os seus fillos escolarizados nas aulas de inmersión, manifestaron unha actitude contraria ao proxecto.

No curso 2008-2009, con xa tres grupos de galego (un en cada nivel) creamos unha mascota-moniqueque que fala en galego e que lles pide aos nenos que se dirixan a ela nesta lingua. Notamos que o proxecto favoreceu que aumentara o uso do galego tamén nos grupos que non participaban no proxecto de inmersión, por parte tanto de profesorado como de alumnado, que agora lle concedían un maior prestixio á lingua.

Neste curso 2008-2009 remata a primeira promoción do programa de inmersión en galego do EEI da Pastora. Os resultados foron que todos os nenos e nenas, agás aqueles que presentan dificultades engadidas na súa aprendizaxe, son quen de expresárense nas dúas linguas dentro do contexto escolar. Ningún deles perdeu a súa lingua materna nas interaccións na súa contorna social. Polo que sabemos, como froito de contactos a nivel informal, estes resultados son coincidentes cos doutros centros de Galicia que participaron deste programa de innovación educativa.

Por outra banda, e a pedimento dos pais e nais implicados no proxecto, mantivemos reunións co centro adscrito de primaria para pular pola continuación do espírito do proxecto na seguinte etapa escolar dos meniños, tratando de non separar os nenos e nenas do grupo de inmersión.

En xuño de 2009 a Consellaría de Educación comunícanos que se suprime o proxecto, o que se lles traslada ás familias. Pais e nais maniféstanse en contra, asinan un escrito de protesta, realizan concentracións... Con estas mobilizacións conseguen que o proxecto poida continuar, mais sen orzamento específico suplementario. A situación continúa igual no curso 2009-2010. Á par aparecen as famosas enquisas ás familias da Consellaría de Educación, que conseguiron *politizar* o tema no peor dos sentidos posibles.

Por fin, coa entrada en vigor do novo Decreto 79/2010, de plurilingüismo, queda suprimido definitivamente o proxecto de inmersión e unicamente se nos permite continualo cos alumnos que xa iniciaran a escolarización en galego ata o remate desta etapa de infantil no centro.

Cómpre subliñar que os pais dos nenos e nenas das aulas de 4º de infantil (3 anos) escolleron na enquisa da Consellaría, anexa á formalización de matrícula, a lingua de escolarización dos seus fillos. Curiosamente, como resultado, as dúas aulas dese nivel (o 100%, cando antes era o 50%) usan como lingua vehicular o galego.

3.3 Os resultados da liña de galego da EEI da Pastora

a) Resultados dunha enquisa sobre usos lingüísticos familiares

No curso 2006-2007 a titora do grupo de inmersión en galego de 4º de infantil, Dolores Oubiña, realizoulles ás familias con fillos e fillas de novo ingreso unha enquisa sobre os usos lingüísticos familiares, cuxos resultados se poden ver na táboa 1.

Enquisas respondidas: **100%**

Procedencia da familia: 21% de pais non galegos

Os datos e as conclusións resultantes fóronlles remitidos aos pais e nais para suscitar a reflexión e o compromiso das familias co proxecto:

- O uso do galego diminúe ao baixar a idade do interlocutor. Polos datos da enquisa, o galego parece non ser unha lingua apropiada para falarlles aos meniños. É, se cadra, menos agarimosa có castelán?
- O número de homes que falan máis galego é sensiblemente maior có número de mulleres.
- Este curso hai máis nenos e nenas que chegan á escola falando galego. É unha boa nova, intentaremos que tamén a escola coopere neste aumento.
- Hai máis nenos e nenas dos que parece que nas súas casas falan en galego pero ao chegaren á escola cambian polo número e o contaxio abouxador dos compañeiros que falan en castelán. Dende o colexio trataremos de compensar esta tendencia e dende as familias débese potenciar máis o galego para conseguir que dominen, cando menos, as dúas linguas.

b) Evolución da participación do alumnado no proxecto

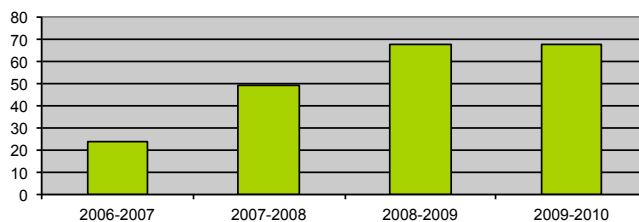
Nos catro cursos que dura a experiencia estabilizouse un grupo de inmersión en galego de cada dúas liñas de que consta cada curso. Comezamos no curso 2006-2007 cun grupo de 4º de infantil que rematou no curso 2008-2009 e ata o curso 2009-2010 houbo dous grupos que realizaron a totalidade do ciclo desfrutando esta experiencia.

Táboa 1: Usos lingüísticos familiares

	En galego ou máis en galego
lingua do avó paterno	Cos fillos: 65 % Coa avoa: 65 % Cos netos: 35 %
lingua da avoa paterna	Cos fillos: 65 % Co avó: 75% Cos netos: 40 %
lingua do avó materno	Cos fillos: 67 % Coa avoa: 78 % Cos netos: 50 %
lingua da avoa materna	Cos fillos: 57 % Co avó: 62% Cos netos: 33 %
lingua do pai	Coa nai: 42 % Cos avós: 64 % Cos fillos: 29 %
lingua da nai	Co pai: 33 % Cos avós: 39% Cos fillos: 17%
lingua do neno ou nena	Cos irmáns: 17% Co pai: 17 % Coa nai: 17 % Cos avós paternos: 19 % Cos avós maternos: 22 % Cos amigos: 17 % Cos amigos dos pais: 21 Cos parentes: 25 % Cos veciños: 17 %

Fonte: Elaboración propia

Gráfica 1: Evolución do número de alumnos e alumnas que participan na liña de galego.

Fonte: Elaboración propia a partir dos datos de matrícula do EEI da Pastora

c) Evolución dos usos lingüísticos dos nenos e nenas, por grupos, ao longo dos cursos académicos

A partir da observación da conduta lingüística dos nenos e nenas ao principio e ao remate de cada curso pola mestra de cada grupo, puidemos facer un seguimento polo miúdo da evolución dos seus usos e, xa que logo, da súa competencia nos dous idiomas. Ímola ofrecer por grupos, para que se vexa coa meirande claridade esa evolución nos pequenos.

En cada gráfica ofrécese información sobre o nivel de educación infantil correspondente, o curso académico, o momento do curso académico en que se recolle a información, o número de alumnos do grupo en cada intre e as linguas primeira e segunda dos nenos segundo as claves

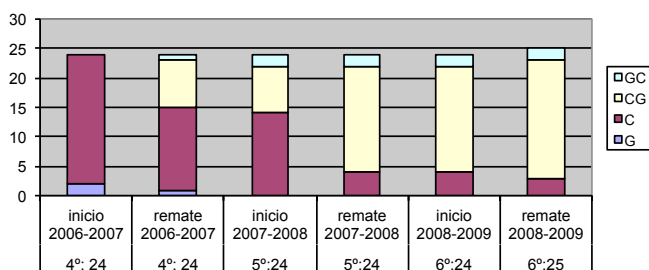
C: L1=castelán

G: L1=galego

CG: L1=castelán e L2=galego

GC: L1=galego e L2=castelán

Gráfica 2: Evolución dos usos lingüísticos do grupo 1

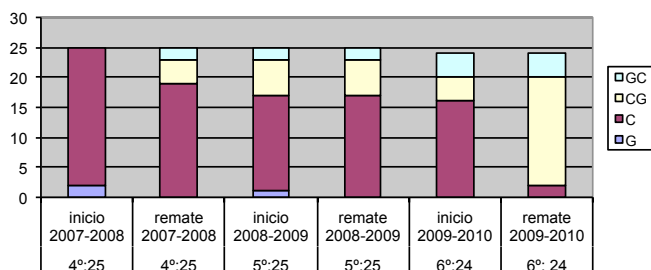

Fonte: Elaboración propia a partir da observación das mestras

Para este grupo ao final do curso 2007-2008 constátase que entre os nenos que falan só castelán hai algún con problemas engadidos, atraso leve e posible trastorno por déficit de atención con hiperactividade (TDAH).

No derradeiro trimestre do curso 2008-2009 (en 6º) incorpórase unha alumna procedente de Tenerife, de ascendencia marroquí, que presenta dificultades de expresión.

Gráfica 3: Evolución dos usos lingüísticos do grupo 2

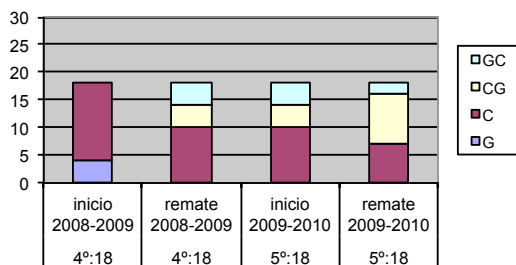

Fonte: Elaboración propia a partir da observación das mestras

Ao rematar o curso 2007-2008 constátase que, entre os nenos que falaban castelán, hai un neno con dificultades de expresión e trastorno por déficit de atención con hiperactividade (TDAH) con posible FAL, diagnóstico que se manterá ao longo dos tres cursos.

Ao inicio do curso 2008-2009 detéctase ademais que un neno galegofalante tamén ten dificultades de expresión.

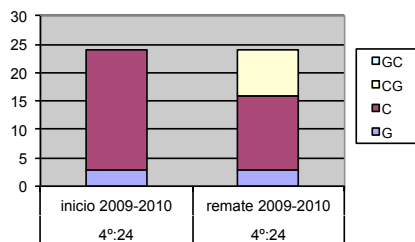
Gráfica 4: Evolución dos usos lingüísticos do grupo 3

Fonte: Elaboración propia a partir da observación das mestras

Hai que facer constar as dificultades deste grupo: a nivel lingüístico, dificultades de expresión de varios alumnos, e en canto ao funcionamento, cambio de titoras ao longo do curso por baixas.

Gráfica 5: Evolución dos usos lingüísticos do grupo 4

Fonte: Elaboración propia a partir da observación das mestras

3.4 Valoración da experiencia da liña de galego no EEI da Pastora

A valoración que facemos da experiencia só pode ser positiva. Por unha banda, porque conseguimos os obxectivos que nos marcamos e que fican acreditados cos datos expostos:

- A maioría alumnos e alumnas conseguiron adquirir competencias nas dúas linguas.
- A lingua galega foi aumentando o seu uso en todos os ámbitos, non só nas aulas de inmersión; e non só entre o profesorado e o alumnado involucrado, senón tamén no resto.
- Os pais, ao remate da primeira promoción (vid. a gráfica 2) e analizando os resultados, comprobaron que a maioría dos nenos e nenas conseguira aprender e usar, se se daba o caso, unha segunda lingua sen perderen a primeira.
- Os nenos galegofalantes conservaron a súa lingua e, por contaxio, adquiriron tamén o dominio do castelán.
- Os nenos castelanfalantes adquiriron o dominio do galego e non perderon a súa lingua inicial, que utilizaban ao saíren do contexto escolar.

Por outra banda, polo que significou de experiencia colectiva en que participamos e nos implicamos todos, profesorado, alumnado e familias.

A valoración negativa ten que ver co papel da Administración educativa. Os mesmos que puxeron en marcha o proxecto de innovación, transmitiron durante o seu desenvolvemento falta de apoio e interese. Nin estes nin os que se encargaron de suprimilo solicitaron nunca un só dato sobre os resultados obtidos co proxecto, algo que resulta bastante curioso nunha experiencia de innovación docente como era esta. Dende logo, a supresión das liñas de galego en infantil non semella responder a ningún estudo nin a datos empíricos que avalen nin a imposición do galego (pois requiría o apoio das familias) nin a perda da lingua materna con que viñan os nenos.

Planificación lingüística de centros orientada á normalización

VALENTINA FORMOSO GOSENDE

IES «Félix Muriel», Rianxo

A planificación resulta esencial á hora de avanzar na normalización da lingua galega en todos os ámbitos e, por suposto, tamén no ensino. Algo que parece obvio non sempre se practicou no desenvolvemento nos centros de ensino. Queremos evidenciar como unha correcta planificación lingüística dos centros educativos orientada á normalización da nosa lingua propia pode dar resultados moi positivos. A planificación lingüística non é un concepto novidoso. Elaborar planificacións para as linguas véñse facendo no noso territorio desde hai séculos, pero na maioría dos casos sen estaren orientadas cara á normalización da lingua galega. Unha planificación lingüística moi ben deseñada, con obxectivos moi claros e accións moi concretas xa se puxo en marcha na época dos Reis Católicos: decidiron o destino que querían para as linguas da Península e, consecuentemente, planificaron o lugar que querían que ocupasen o castelán e o galego en Galicia. E planificación lingüística non orientada á normalización do galego, senón a todo o contrario, segue existindo hoxe. Un dos problemas máis grandes que ten a nosa lingua nos últimos anos é que está sendo vítima dunha planificación lingüística que busca aniquilala. Non é casualidade que desde determinados foros e por parte de determinados grupos se estean enviando continuamente mensaxes nas comunidades autónomas con lingua propia que tenten poñer límites ao avance normalizador: vese na repetición dos discursos da suposta imposición, da suposta falta de liberdade lingüística, do suposto perigo que corre o castelán nestes territorios... Son discursos baseados en falsidades pero que, por moi alucinante que nos pareza, acaban calando nunha sociedade manipulada polos medios de comunicación.

Os ataques directos cara aos equipos de normalización, antes chamados «de normalización e dinamización lingüística», agora «de dinamización da lingua galega», dos centros de ensino acusándoos -sen fundamento ningún- de adoutrinaemento do alumnado, cando unicamente desenvolven actividades encamiñadas a promover o galego, tal e como recolle a lexislación, só poden derivar dunha planificación lingüística que busca hexemonía plena para o castelán.

O ensino sempre foi, e é, un dos ámbitos nos que máis se concentran os esforzos da planificación lingüística, coa intención de revitalizar ou de anular o galego; de aí podemos deducir a importancia que ten o sistema educativo nesta cuestión. Con todo, os centros de ensino a nivel particular e o sistema educativo a nivel global, non poden ser os únicos motores da normalización da lingua galega, que require unha planificación a nivel global de todos os ámbitos da sociedade. Os centros teñen que desenvolver un rol importante no proceso de normalización e, desde logo, teñen que conseguir que todo o alumnado adquira competencias nas diferentes linguas. O sistema educativo ten que garantir que o alumnado acade as catro destrezas básicas referidas ao galego e iso pasa por que nas escolas se ensine galego, pero, basicamente, por que se ensine *en* galego e que o alumnado teña que escoitar leccións en galego, ler e escribir nesa lingua e, obviamente, expresarse nela nas diferentes materias.

O certo é que estamos nun momento en que, segundo nos indican os datos sociolingüísticos, resulta extremadamente importante a planificación que fagamos orientada cara á busca da normalidade da nosa lingua propia, do galego. Unha planificación cos obxectivos de acadar un mellor *status* para o galego, de buscar un aumento dos seus usos, de dignificar o idioma ata que logre que os seus falantes o teñan na consideración que merece. Nos centros de ensino lévase anos facendo planificación orientada cara á normalización e obtendo resultados positivos. Planificouse o traballo normalizador sobre todo despois do impulso que recibiron os equipos de normalización durante a etapa do goberno bipartito, momento en que por fin se impulsou a formación específica neste ámbito.

Para planificar calquera sector, ou mesmo calquera aspecto da vida, cómpre, en primeiro lugar, analizar a situación; a partir de aí deseñar os obxectivos, isto é, saber que se quere conseguir e logo, en base a iso, organizar un plan atendendo a todos os aspectos implicados. A planificación lingüística orientada á normalización ten que estar programada igualmente con todo o detalle atendendo ás problemáticas específicas da lingua nos diferentes contextos, debe ser executada seguindo esa programación e finalmente debe ser avaliada para comprobar se as actuacións cubriron os obxectivos de partida ou as hai que modificar. Orientar a

planificación lingüística dun centro de cara á normalización supón deseñar o lugar que se quere que ocupe o galego no centro a curto e a longo prazo. Supón tamén orientar as actividades de normalización e dinamización da lingua galega para cada centro concreto e para a comunidade (alumnado, profesorado e familias) que o conforma.

A seguir presentamos as experiencias de dous centros que evidencian unha boa planificación de carácter normalizador (pénsanse ben os obxectivos, organízanse ben as actividades, tense en conta o contexto) e que presentan bos resultados na avaliación: o CEIP de Aguiño (en Ribeira) e o CPI «Vicente Otero Valcárcel» (en Carral). Na maioría dos centros en que existe unha planificación orientada á normalización, esta é normalmente tarefa dos equipos de dinamización da lingua galega (EDLG), que conseguen planificar e orientar todo o centro con actuacións que buscan dignificar e promover o galego. Este é o caso do EDLG do CEIP de Aguiño, que está coordinado desde hai anos por Uxía Acuña e recibiu un dos cinco premios de innovación en normalización lingüística de 2010, como comprobaredes na súa exposición. Uxía tamén participa activamente na Coordinadora de ENDL do Barbanza e na Coordinadora Galega de ENDL.

A experiencia do CEIP «Vicente Otero Valcárcel» de Carral vaise reflectir no relatorio de Anxo Gómez, tamén colaborador da CGENDL. É o profesor impulsor, como tamén veredes na experiencia que vai contar, de moitas das actividades dun EDLG que ten deseñado proxectos de fomento do uso do galego que, grazas á súa calidade, foron dos mellor valorados pola SXPL nos últimos anos.

Os centros de Aguiño e Carral comparten o feito de realizaren unha boa planificación e diferéncianse en que van presentar dúas realidades educativas e sociolingüísticas diferentes: por un lado, a dun centro de infantil e primaria dun contexto maioritariamente galegofalante, como é o de Aguiño, e, por outro lado, a dun centro que atende todos os niveis educativos da ensinanza obrigatoria e está nun contexto máis castelanizado, como é o de Carral. Vannos explicar como entenden a planificación lingüística de todo un centro educativo, qué supón orientar esa planificación de cara á normalización da lingua galega e qué vinculación existe entre o proxecto normalizador do centro e as liñas marcadas pola Administración. E tamén nos gustaría que insistisen nas estratexias que mellor lles funcionaron para desenvolver os seus proxectos, e nos atrancos que tiveron que salvar para levar adiante a planificación lingüística do seu centro.

A planificación lingüística orientada á normalización no colexio público de Aguiño

UXÍA ACUÑA

CEIP de Aguiño (Ribeira)

O colexio público de Aguiño sitúase dentro do concello de Ribeira, nunha parroquia da liña costeira, onde o mar é o principal referente paisaxístico, laboral, existencial... É un centro de educación infantil e primaria, que conta con 200 alumnos/as e 20 mestres/as, con todo o catálogo completo.

A experiencia que se recolle neste documento está relatada dende a perspectiva da coordinadora do Equipo de Normalización Lingüística do centro, utilizando a metáfora dunha «intervención médica», sendo un proceso lento e na maioría das ocasións invisible.

Calquera planificación nun centro educativo implica facer unha «radiografía» de toda a comunidade educativa, para coñecer as características da realidade e para detectar distintas necesidades sobre as que teremos que intervir. Xa que a nosa finalidade é deseñar unha planificación lingüística adaptada ao contexto, focalizaremos a atención nos distintos axentes educativos que entran en escena e que inflúen directa ou indirectamente nas competencias lingüísticas do noso alumnado.

1 RADIOGRAFÍA

Atendendo ao contorno inmediato, é dicir, á propia parroquia, indicaremos que a lingua de uso maioritario é o galego, o que implica que a meirande parte das familias tamén o usa de xeito habitual. En contraste, a escasa distancia, na vila de Ribeira o castelán é a lingua predominante entre os habitantes de curta idade.

Unha alta porcentaxe do noso alumnado tamén é galegofalante, excepto os casos de nenos e nenas que veñen de Ribeira. Non é un centro no que actualmente exista unha matrícula elevada de alumnado de orixe estranxeira, polo que non se producen conflitos lingüísticos neste ámbito. O profesorado cumpre a normativa actual existente e, polo tanto, a lingua vehicular do centro é o galego.

2 SÍNTOMAS E DIAGNÓSTICO

Presentada esta radiografía, semella que estamos nun «paraíso lingüístico»; porén, sería máis acertado falar de «oasis lingüístico» onde o «deserto da desgaleguización» avanza a pasos axigantados. Malia atoparnos cunha ampla cobertura de uso, podemos falar dunha falta de valoración e de prestixio da propia lingua. Isto é observado en comentarios que se lles fan ás titoras con argumentos coma «E logo, que farán cando vaian a Madrid se estudan *tanto* galego?», familias que cambian de idioma cando van a Ribeira... Tamén se reflicte nos datos das enquisas utilizadas hai tres cursos, cando se empezou a elaborar o proxecto sociolingüístico do centro. Por exemplo: ás cuestións onde se lles preguntaba sobre a lingua máis axeitada para os videoxogos e as matemáticas, os pais e nais responderon maioritariamente «en castelán», o que indica unha falta de valoración cara á súa propia lingua, que se considera de segunda división.

Por outra banda, debemos indicar, en relación ao claustro de profesorado, que, aínda que nas aulas se utilice o galego, nas relacións entre adultos/as no centro pesa en moitas ocasións a propia historia persoal de cada mestre/a, que fala moitas veces en castelán. O alumnado é testemuña desta dualidade, o que lles crea unha percepción do estilo «galego só para dentro das aulas e sen prestixio social». Polo tanto, como referentes, debemos ser máis sensibles neste aspecto e actuar en consecuencia.

Seguindo na exposición de síntomas, o CEIP de Aguiño pertence á Coordinadora de Equipos de Normalización do Barbanza. Isto permite crear un espazo de intercambio de información, reflexión, actividades conxuntas... entre centros de distintas etapas. Dende os centros de secundaria coméntase que o alumnado do noso centro abandona parcialmente o uso do galego dependendo do contexto e mesmo manifesta rexeitamento cara a cuestións dialectais como son o seseo e a gheada.

Atendendo ao diagnóstico, o deseño da nosa «planificación-tratamento» terá como finalidade o uso e valoración da lingua galega, partindo da definición de escola como compensadora de desigualdades sociais.

3 APLICACIÓN DO TRATAMENTO

A continuación, presentamos os piares fundamentais da acción de planificación dende o rol de coordinadora, ilustrándoos con algúns exemplos de experiencias prácticas recollidas durante estes últimos catro anos.

3.1 Intentar cambiar a concepción de normalización dentro do centro

Está moi estendida a idea de que *normalizar* só toca en días anecdóticos do almanaque coincidentes con festas de natureza tradicional como poden ser o Samaín, o Magosto... Sen restarlles valor a estas datas, dende o CEIP de Aguiño considérase que temos que ir máis alá, que debe tratarse dunha aposta e un compromiso diario. Ademais, ás festas tradicionais intentamos darlles todos os anos un enfoque novo, aínda que conserven a esencia. Este dobre xogo responde a necesidade da conservación das nosas tradicións, pero tamén á renovación das ideas, para que non se relacione o galego con algo fosilizado e ancorado no pasado. Por exemplo, este curso no Magosto decidimos vir todo o centro vestido de *Apañacastañas*, personaxe que axuda ao Apalpador a recoller as castañas para logo entregaren no Nadal.

Imaxe 1: Foto de nenas vestidas de Apañacastañas

Fonte: Arquivo do centro

3.2 Concienciar de que o labor de normalización é de todo o centro e non só do Equipo de Normalización

Esta tamén é unha idea moi estendida e delega todo o peso da responsabilidade sobre o ENDL. Pouco a pouco, ao longo destes catro anos esta idea está mudando no noso centro. É fundamental que a totalidade dos axentes educativos reflexionen e tomen conciencia de que todas e todos somos educadores e debemos ser transmisores de valores positivos cara á lingua. Para traballarmos nesta liña empezouse por facer *alianzas* cos distintos equipos de dinamización existentes no centro (ambien-

tal, novas tecnoloxías...), deseñando actividades conxuntas e fuxindo do illamento da anterior formulación do equipo de normalización. Actualmente podemos dicir que na maioría dos casos esta *alianza* está convertida en *fusión*. Aproveitando unha convocatoria feita pola Xunta para presentar un proxecto de innovación en normalización lingüística, formouse no centro o Equipo de Innovación en Normalización Lingüística, que deseñou un proxecto aberto á participación de todo o claustro, persoal non docente, asociación de nais e pais, distintas asociacións... Dun xeito progresivo foise ampliando o número de participantes e de accións, de xeito que no curso actual está composto polo 100% do claustro.

Táboa 1: Evolución do equipo de normalización

Curso	Formulación	
2007-2008	Actividades organizadas polo endl Alianzas cos distintos equipos de dinamización	
2008-2009	<i>Sereas e heroínas de Sálvora</i>	Proxecto de innovación aberto a todos os axentes educativos: claustro, anpa, familias, asociacións...
2009-2010	<i>Mar de mulleres asolagadas</i>	Proxecto de innovación: seguen sumándose axentes educativos. Crease a Comisión de Innovación de NL
2010-2011	<i>Onde a terra acaba e o mar começa</i>	Proxecto de innovación: formulación actual. Participación do 100% do claustro, do persoal non docente, asociacións, outros centros educativos...

Fonte: Elaboración propia

3.3 Transversalidade

Nas programacións de aula, plans de centro... a transversalidade xoga un papel fundamental, na liña do anteriormente exposto. Deste xeito, o fondo normalizador busca estar presente en todas as actividades diarias do centro e quedar reflectido nos distintos documentos como testemuña de compromisos adquiridos por parte dos distintos departamentos, titorías...

Por exemplo, o Departamento de Inglés elaborou un glosario plástico sobre obras de arte galegas: Luís Seoane, Urbano Lugrís... Deste xeito traballábase unha lingua estranxeira sobre patrimonio cultural galego. (Imaxe 2)

3.4 Apertura do centro

Como xa se dixo, o noso colexio pertence á Coordinadora de Equipos de Normalización do Barbanza e tamén á Coordinadora Galega de ENDL. Isto permite intercambiar experiencias, ideas, impresións, materiais... e manter relacións con outros centros educativos de distintas etapas.

Ademais o noso centro coordina un poemario virtual de poesía experimental (vid. www.redeiras.blogspot.com), onde participan distintos centros de toda Galicia. Esta bitácora é un punto de encontro para incentivar a creación poética do noso alumnado e para intercambiar material, que importamos doutras culturas para formarnos e que intentamos exportar, unha vez realizadas as nosas producións artísticas. (Imaxe 3)

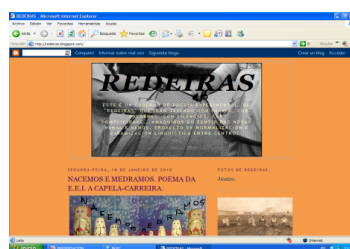
Tamén no Equipo de Innovación participan outros centros con intercambio de materiais, facendo exposicións conxuntas... Temos colaboración dende a Universidade, preparando obradoiros de sensibilización cara á diversidade funcional, apostando por materiais en galego adaptados en linguaxes alternativas (braille, pictogramas...), entrevistas feitas por membros da Facultade de Xornalismo... (Imaxe 4)

Como novidade, este ano e durante dous cursos, o colexio de Aguiño participará nun proxecto que se desenvolverá a nivel estatal e que leva por título «Tece-Redes». A iniciativa enmárcase no plan ARCE que promove o Ministerio de Educación e Cultura. (Imaxe 5)

Os estudantes de Aguiño traballarán conxuntamente con escolas de Asturias, Lleida e Valencia. Neste proxecto a identidade galega

Imaxe 2: Obras de Seoane con vocabulario en inglés | Fonte: Arquivo do centro

Imaxe 3: Panllazo de redeiras
Fonte: Web «Redeiras»

Imaxe 4: Foto de mestra andando cun bastón | Fonte: Arquivo do centro

Imaxe 5: Tece-Redes

Fonte: Arquivo do centro

xoga un papel esencial. A comunidade educativa de Aguiño viaxará física e virtualmente, mostrando a parroquia, a comarca e Galicia cos seus traballos. Tamén terá gran relevancia a lingua e potenciarase o respecto á diversidade e á pluralidade partindo do marco da cultura propia. Ao mesmo tempo, crearase un espazo comparativo de semellanzas e diferenzas, tanto históricas como sociais ou lingüísticas.

Ademais de crear unha rede con outros centros educativos da comarca, do país e de fóra de Galicia, consideramos de vital importancia buscar conexións e colaboracións con institucións, asociacións, comercio... Un exemplo desta colaboración é un poemario que se fixo de forma conxunta coa Asociación Cultural Sagres, de defensa o litoral de Ribeira. Esta fixo unha recompilación de fotografías de escenas mariñeiras antigas na parroquia e nós dende o centro ilustrámolas con fragmentos de obras literarias en galego e portugués onde o mar está presente. Outro exemplo é que no verán a Confraría de Aguiño expón obras do alumnado nas súas instalacións. O curso pasado pintáronse bolsas de papel e cambiáronse por contos co comercio local da parroquia. (Imaxe 6)

3.5 TIC e creatividade

Consideramos fundamental fusionar a normalización da nosa lingua co ámbito tecnolóxico, xa que este é un dos contextos nos que se move o alumnado e co que se senten identificados. O feito de usar o galego nas redes sociais, nos xogos... fai que a lingua adquira prestixio para eles e elas. A nivel de claustro, a maior dificultade é a falta de coñecementos informáticos. Este curso creouse no centro un grupo de traballo de auto-axuda no que intentamos intercambiar experiencias entre o profesorado para avanzar neste terreo. No colexio temos varios blogs, wiki...e intentamos suplir a falta de recursos con plataformas, aplicacións... que, aínda que teñan a interface noutros idiomas, poden facer producións en galego.

A creatividade é traballada como a resolución de conflitos de distinta natureza; polo tanto, dende o punto de vista da normalización, cómpre dotalos de recursos para que se poidan enfrontar a distintas situacións. Os días conmemorativos do almanaque son utilizados para facer obras colectivas e todas as aulas achegan unha peza para facelas. Por exemplo, este curso cada nena e cada neno trouxo unha radiografía para o Día contra a violencia de xénero, xogando coa necesidade que temos que mirar no noso interior os nosos valores. Outros cursos fixéronse espirais con palabras significativas, mesas-colaxes de oficios de mulleres... (Imaxe 7)

Imaxe 6: Nenos e nenas pintando bolsas

Fonte: Arquivo do centro

3.6 Visibilizar a valoración do galego a través de distintos soportes

O uso do galego ten que ir máis alá do papel e esa é a razón pola que dende o colexio deseñamos distintos tipo de material xogando con diversos lemas: xoguete, gorras, autocolantes... (Imaxes 8-9-10)

Imaxe 7: Mesas-colaxes

Fonte: Arquivo do centro

3.7 O galego na súa vertente científica, artística, literaria...

Ás veces só se traballa a lingua dende o punto de vista da literatura. Pensamos que é necesario abrir os campos e buscar a súa presenza noutros ángulos do obxecto de estudo: científico, artístico... Debemos sinalar que non é doado atopar materiais para traballar en galego nos distintos ámbitos. (Imaxes 11-12)

3.8 Colaboración coa familia

Este é un dos puntos fundamentais, xa que debemos pensar en termos de corresponsabilidade. Ao longo de todos os cursos deseñamos distintas propostas para invitalos a participar. Por exemplo, en relación cos distintos proxectos de innovación: cada familia fixo un peixe con material de refugallo e entre todos fíxose un fondo mariño; outro curso, cada familia fixo unha casa e entre todas formouse unha cidade asolagada... Ao final de cada curso fanse unhas xornadas de portas abertas nas que se expoñen todos os traballos, fanse proxeccións...

4 EFECTOS SECUNDARIOS, CONTRAINDICACIONES...

Todo tratamento pode ter outra cara menos amable e este é o caso de moitas situacións que se viven dende os equipos que coordinan as planificacións lingüísticas dos centros. Xoga un papel moi importante a Administración e ás veces dende aí non chegan ventos favorables. Dentro dos propios claustros custa facer cambios e mover formulacións enraizadas. É necesario sensibilizar e concienciar a moitos sectores da sociedade e isto implica un desgaste enerxético intenso. Porén, é unha aposta onde os pequenos pero grandes logros son moi satisfactorios, polo legado que lle deixamos ao noso alumnado.

Imaxes 8-9-10:
Gorras e autocolantes

Fonte: Arquivo do centro

Imaxes 11-12: Investigacións

Fonte: Arquivo do centro

A planificación lingüística orientada á normalización do CPI «Vicente Otero Valcárcel» de Carral

ANXO GÓMEZ SÁNCHEZ

CPI «Otero Valcárcel», Carral

1. INTRODUCCIÓN

Antes de me centrar no caso concreto do centro educativo do que eu son profesor, o CPI «Vicente Otero Valcárcel», de Carral, gustaríame dedicarlle un breve espazo de tempo a comentar a relación que se vén dando na sociedade galega entre o ensino e as linguas. Evidentemente, as ideas que vou expresar son froito da miña experiencia persoal, en contextos educativos concretos e, por tanto, non sei se válidas para todo o país.

En primeiro lugar, coido que é obrigado dicir que se agarda demasiado do ensino en todas as ordes da vida. Esperamos que nos garde os nenos desde as 8:00 da mañá até as 18:00 horas da tarde; coidamos que debe proporcionar uns determinados valores e unha educación da que antes se encargaban as familias; somos tamén responsables de crearmos lectores e lectoras; temos que capacitar os rapaces no bo uso das novas tecnoloxías... e, por suposto, debemos compensar a desigualdade existente a nivel social entre galego e castelán. E eu preguntome, non será demasiado pedirlle ao ensino?

Segundo sinala o actual Decreto 79/2010, nos principios que establece nos puntos 1º e 2º do artigo 4º, ao final do ensino obrigatorio o alumnado debe ter a mesma competencia nas dúas linguas oficiais; ademais, asume o obxectivo da LNL de cambiar a consideración social do galego. E, como di no punto 2 do artigo

4º, procurárase que haxa un equilibrio nas horas semanais impartidas en galego e castelán (tendo en conta que o alumnado, agás nas respectivas linguas, usará a lingua que elixa).

Así pois, confíase en que un certo equilibrio no ensino entre ambas as linguas corrixa a evidente discriminación do galego no resto de ámbitos sociais (medios de comunicación, laboral, lecer, etc.) e que elimine os prexuízos sobre o noso idioma.

Todos os estudos realizados até agora en Galicia sobre o idioma veñen a sinalar que boa parte do noso estudantado sae da escola cunha mellor competencia en castelán; e tamén indican que a invisibilidade social do galego é evidente: nos cinemas, na música, na xustiza, no comercio, nas misas...

Eu coido que un dos erros cometidos até o de agora na normalización lingüística en Galicia é que para paliar eses dous factores se confiou case exclusivamente no ensino, deixando de lado moitos outros ámbitos sociais nos que non se deu ningunha batalla, sobre todo non a deron as diferentes administracións (autonómica, provinciais e locais).

E desde a escola podemos mellorar a competencia lingüística (en parte) dos rapaces; podemos axudar a eliminar algúns prexuízos; pero a lingua apréndese vinculada ao contexto cultural e aos usos sociais que se fan dela. E os nosos nenos perciben que se van á discoteca non soa música en galego, que no seu tempo de lecer é complicado atopar xogos en galego, que nos medios de comunicación (escritos ou audiovisuais) a nosa lingua non é a norma, senón a excepción...

Por iso me sorprende que cando saen datos sobre o uso do galego e en canto se percibe que baixa o seu emprego nas idades máis novas, sempre se faga fincapé no efecto desgaleguizador da escola (e o resto dos ámbitos sociais?). Porque ao falarmos do ensino e a lingua, o primeiro que eu sinalaría é que hai contextos escolares moi diferentes. Por poñerlles un exemplo concreto: centro da Coruña, contexto social bastante castelanizado, colexio público ou concertado... acaso non é a escola o único contacto co galego que teñen eses cativos?

Isto é, a escola é moi importante, mais non se pode converter no único ámbito en que moitos rapaces oen e visibilizan o galego.

Quero salientar outros dous aspectos en relación coa normalización no ensino: o primeiro, a frustración que supuxo para moita xente o feito de estar a defender decretos que aprobaban os diferentes gobernos, cando a realidade era que non se estaban a cumprir (consúltense todos os estudos que hai en relación a isto). Gastamos moitas enerxías en defender unha realidade virtual, mentres a Administración non facía nada para que se aplicasen normas que ela mesma aprobaba.

Unha segunda cuestión, ao meu parecer, un erro, estivo na falta de comunicación coas familias do alumnado en relación a este tema. Permitímos que os valores sociais sobre o idioma os transmitisen os medios de comunicación ou outras entidades sociais que, habitualmente, en nada eran favorables á normalización da lingua.

Desde os centros, nas reunións de nais e pais cos equipos directivos, nas charlas dos titores/as, nos consellos escolares... case nunca se tocaba o tema da lingua. Mesmo teño a impresión de que poucas veces se expuxo para os pais e nais o traballo de moitos docentes, dos ENL. Coido que desde que se intentou derrogar o anterior decreto houbo algúns cambios neste sentido.

E acho que ese é o camiño a seguir. Campañas como a da Universidade de Vigo, a da Coordinadora de Equipos de Normalización, informando das vantaxes da aprendizaxe *de* e *en* galego son fundamentais. Mostrar que os nenos e nenas galegos son uns privilexiados dentro da UE, porque case desde o seu nacemento poderían dominar dous idiomas oficiais da Unión Europea (como pide o Acordo de Lisboa asinado no 2007): sabemos que desde o galego chegamos facilmente ao portugués e que a iso lle engadimos o castelán; sinalando que, como está máis que demostrado, cantos máis idiomas coñeces, máis facilmente aprendes outros, etc.

Mais tamén é certo que para que esa mensaxe chegue desde a escola, hai que transmitila desde outros ámbitos: o político, o económico, o laboral...

2. A PLANIFICACIÓN LINGÜÍSTICA NUN CENTRO EDUCATIVO

Máis unha vez, quero facer algunha puntualización a nivel xeral, aínda que non sexa ningunha novidade, antes de centrarme no caso de Carral. A Administración educativa entregou hai dous anos unhas guías para os centros de ensino que tratan o tema da planificación lingüística con profundidade, rigor e achegando maneiras de proceder¹. O único que podemos pedir é que se apliquen.

O primeiro e máis importante é saber cal é o obxectivo lingüístico que pretendemos alcanzar. E, na medida do posible, argumentalo, explicalo e darlle o soporte legal, que leve a que non nolo poidan discutir. En segundo lugar, coñecermos o contexto social do centro educativo. Realizaremos unha análise sociolingüística previa para sabermos cal é o punto de partida e tamén a distancia co obxectivo final. Desde aí, actuar.

1 Fernández Paz, Agustín, Lorenzo Suárez, Anxo M. e Ramallo, Fernando (2007): *A planificación lingüística nos centros educativos* e, dos mesmos autores e ano, *Guía práctica para a planificación lingüística nos centros educativos*. Ambos editados pola Xunta de Galicia.

A seguir, procurarmos o apoio de toda a comunidade educativa e mesmo das institucións e asociacións da contorna: o concello, a ANPA, o maior número de profesores, o persoal non docente, as asociacións culturais e deportivas... Dentro do centro: os clubs de lectura, o equipo de biblioteca, os equipos deportivos, actividades extraescolares, etc. Todo apoio que consigamos é sempre pouco e suma, ademais de evitarnos problemas, resistencias ou enfrontamentos.

Proporcionaremoslle a toda a comunidade educativa todos os recursos posibles que favorezan o emprego do galego: dicionarios, tradutores, materiais educativos, recursos en rede...

A continuación, temos que procurar que todo o que fagamos teña visibilidade, promoción, publicidade... que chegue, cando menos, a todo o concello. Igualmente, é transcendental difundir todos os datos que contribúen a soste a nosa argumentación: informes PISA, valoracións da diversidade lingüística da UE, da UNESCO, do Consello de Europa, etc.

Finalmente, avaliaremos os resultados do que facemos, a incidencia en todos os sectores da comunidade educativa mais, con prioridade, no alumnado.

3. A PLANIFICACIÓN LINGÜÍSTICA NO CPI «VICENTE OTERO VALCÁRCEL», DE CARRAL

O CPI «Vicente Otero Valcárcel» está situado no Concello de Carral, a uns 17 km da cidade da Coruña e, polo outro lado, próximo á localidade de Ordes. Ten arredor de 6000 habitantes; medrou moito nos últimos anos, sobre todo en edificacións, o que se notou tamén no censo e, por suposto, no noso centro educativo. A súa poboación está bastante espallada entre as diferentes parroquias, a maioría delas, de carácter rural. Na economía destaca o sector da panadaría, a agricultura e gandaría, e os servizos.

Nos últimos anos chegou algunha poboación inmigrante, case toda ela de orixe latinoamericana, sendo contados os casos de poboación árabe ou asiática.

A pesar de estarmos tan relativamente preto da Coruña e, malia que se nota en cada curso o avance da castelanización, aínda hai unha porcentaxe de cativos galegofalantes significativa. O noso centro é un CPI, hai alumnado desde educación infantil até o remate da ESO.

Consideramos relevante informar dos obxectivos lingüísticos do ensino e dos factores que inflúen para conseguilos. Desta maneira intentamos difundilos entre o profesorado, os pais e nais e o alumnado. Elaboramos material propio e tamén publicitamos outro alleo ao centro: desde disposicións legais (a introdución da

O galego suma

É moi importante que os nosos nenos coñezan ben o galego porque:

Vivimos nunha sociedade onde o plurilingüismo é unha necesidade real e unha oportunidade (laboral, vital, social, etc...)

Está demostrado cientificamente que se sabes máis linguas aprendes outras máis facilmente

Cun mínimo de esforzo suplementario os nosos cativos/as poden aprender portugués grazas ao galego e ser cidadáns que dominen dúas linguas oficiais da Unión Europea desde moi novos

É patrimonio noso, e temos tamén a responsabilidade de transmitírllelo ás futuras xeracións

Os datos do informe PISA indican que o alumnado galego ten un mellor coñecemento do inglés e do castelán que a media española

POR ISO DESDE EUROPA APOSTAN POLA EDUCACIÓN EN GALEGO

*LA VOZ DE GALICIA,
23-09-2005*

*XORNAL DE GALICIA,
13-12-2008*

Imaxe 1: Galegosuma

Fonte: Arquivo do centro

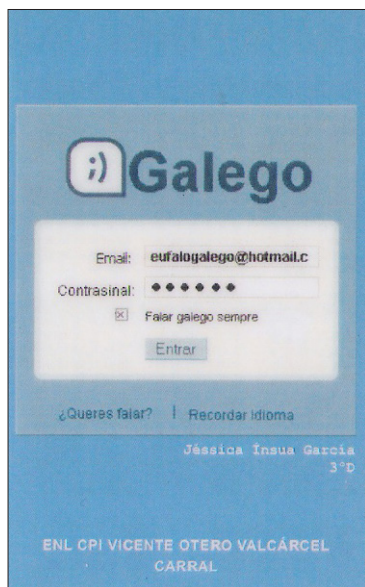
LOE); a Carta Europea das Linguas Minoritarias; o informe da UNESCO sobre diversidade e identidade cultural, etc. (Imaxe 1)

A nosa lingua ten que se visualizar por todo o centro e isto conseguímo-lo: carteis, letreiros, documentación para as familias, festivais, actividades, menús do comedor, páxina web e blogues (moi maioritariamente) están na nosa lingua. Ou algo tan simple como procurar que todos os ordenadores do centro dispoñan de todas as ferramentas destinadas ao uso correcto da lingua galega e estean instaladas por defecto.

E non só queremos que se vexa, insistimos na relevancia da oralidade e de oír a nosa fala con normalidade: desde o persoal non docente, a dirección ou os profesores, o persoal de comedor, os monitores de actividades extraescolares... que se dirixen a alumnado ou pais e nais. Todas e todos somos un modelo lingüístico e sobre todo un modelo de conduta; se a un rapaz lle falas na túa materia en galego, pero cando lle prestas un libro na biblioteca ou cando estás de garda no recreo non o fas, o neno deduce que o galego só ten valor na aula.

Insistimos, así mesmo, na importancia de eliminar prexuízos. A mellor maneira é usando normalmente a nosa lingua. Mais nunca sobran todas as campañas, concursos, información... que levan a asociar o galego con ámbitos dos que habitualmente está ausente, ou nos que, podendo usarse, non se fai. Nós insistimos naqueles máis directamente relacionados coa mocidade, procurando xuntar sempre lingua + mozos = futuro. (Imaxe 2)

Procuramos que o Equipo de Dinamización da Lingua Galega (EDLG) colabore con todos os estamentos do centro e que tamén se demande a nosa colaboración: a biblioteca, o club de lectura², o equipo de actividades extraescolares, os actos, charlas, festivais que organice calquera departamento, etc. Temos que lograr que o uso do galego non se vincule sempre ao EDLG e, por suposto, tampouco ao Departamento de Lingua Galega. O que vimos

Imaxe 2: Tuenti

Fonte: Arquivo do centro

2 Vid. <<http://www.blogoteca.com/deleria/index.php>>

de dicir serve tamén para establecermos relación con outros centros educativos, co Concello, coas asociacións culturais, deportivas, económicas da localidade.

Ampliar os espazos de uso, visibilizar e oír a lingua o máis posible, este é o eixo central da nosa planificación lingüística.

4. ALGÚNS EXEMPLOS CONCRETOS DO NOSO TRABALLO

4.1 O Congreso da Mocidade pola Lingua

Esta actividade nace despois de varios anos traballando a sociolingüística cos rapaces nas aulas e de maneira sistemática. Comezou o profesor Séchu Sendé hai xa máis de dez anos, malia que algún ano non o puidemos celebrar. Pensamos que sería importante visualizar todo este traballo feito durante o curso cos cativos e buscamos unha maneira de facelo. Levamos xa sete edicións realizadas. Así, aínda que transcorre nuns días (nunca próximos ás Letras Galegas), o relevante é todo o labor previo que fan os rapaces para reflexionar sobre o uso do galego entre a mocidade, sobre o uso que fan eles, en definitiva.

Sempre partimos de noticias, ideas que se nos ocorren na aula, textos de escritores, publicidade, etc. Buscamos, preferentemente, os ámbitos en que se moven os mozos: a música, os xogos, as novas tecnoloxías, as redes sociais, o cinema... E, a partir da idea, levala a un formato: un vídeo musical, un anuncio en vídeo, un texto literario, unha curtametraxe, unha fotonovela, etc. O último curso realizamos diferentes obradoiros de debuxo, dobraxe, pintura...

Procuramos sempre darlle un ton festivo, humorístico, divulgativo da realidade social da lingua. É como se durante o curso fixésemos unhas análises, para esa semana presentar os resultados do paciente, o galego. Pódense consultar varios dos traballos presentados no blogue «Galego versión orixinal»³.

Un exemplo para concretarmos. A clase de 3ºD traballou arredor dun texto do escritor Séchu Sendé. O argumento era o seguinte: un pai pretendía asegurar a lingua da súa filla. Os rapaces ampliaron o texto intentando ver que posibilidades ten un rapaz/a de Carral de ser galegofalante de adulto. O resultado, a fotonovela: «A lingua asegurada». (Imaxe 3)

No Congreso traemos tamén xente de diferentes campos sociais que realizan o seu labor en galego: do mundo do cinema, da música, do xornalismo... ou per-

3 Vid. <<http://galegoversionorixinal.wordpress.com/>>

Imaxe 3: Fotonovela

Fonte: Arquivo do centro

soas que traballaron sobre o uso da lingua na mocidade como Ana Iglesias, María Yáñez, Lupe Gómez, etc.

Procuramos que se involucren diferentes departamentos; colabora sempre o Concello de Carral, a dirección do centro e, o ano pasado, por vez primeira convidamos a ANPA, que participou activamente. Coido que só nos falta expoñer o resultado para os pais e nais.

4.2 O Catálogo «Regalemos Galego»

Esta é, sen dúbida, a nosa actividade máis exitosa e divulgada. Realízana os alumnos en colaboración con profesores e chega a todas as súas casas. Ademais, divúlgase para toda a comunidade educativa de Carral e, fóra do noso centro, a través da galería da nosa páxina web.

Vendo as dificultades de atoparmos xoguetes en galego e, máis aínda, observando o pouco que se difunde o que existe, consideramos a posibilidade de elaborarmos un catálogo de agasallos en galego semellante ao que ofrecen as grandes superficies comerciais no Nadal (onde a nosa lingua está ausente). Unha vez feito, imprimiríámolo para as familias. Xa sabemos que ten unha contraindicación, a incitación ao consumismo, mais non se pode conseguir todo.

O traballo dos cativos é sempre entusiasta á busca de xoguetes, libros, música, cinema, novas tecnoloxías... que podemos atopar en galego. O resultado é, as máis das veces, decepcionante: horas de busca para non atoparmos, en moitos

casos, nada. Mais é unha boa aprendizaxe sociolingüística. O resultado podédelo atopar completo na páxina web do noso centro, na sección Galería⁴.

O máis espectacular deste traballo foi o interese que despertou fóra de Carral, chegándonos a máis de 10.000 visitas na nosa web e sendo moi difundido por medios de comunicación escritos e audiovisuais.

4.3 O Monumento aos Mártires

Para rematarmos esta exposición, queremos comentar outra actividade que parte do patrimonio (histórico neste caso) que hai na nosa localidade, o Monumento aos Mártires de Carral. Este tipo de actividade pode facerse arredor de calquera feito histórico que sucedera no concello, aproveitando o patrimonio artístico, valéndose da súa xeografía ou mesmo da riqueza toponímica. É dicir, a normalización tamén se pode unir á aprendizaxe das nosas singularidades como pobo, coas que contribuímos á cultura universal. Como teño comprobado moitas veces, o máis descoñecido é o que nos é máis próximo e ao que menos valor lle damos.

Como todos saben, na historia de Galicia o concello de Carral é coñecido porque alí axustizaron os xefes militares do alzamento de 1846 contra o presidente Narváez, aos cales posteriormente se lles erixiu un monumento na vila, o Monumento aos Mártires de Carral. Estes militares foron derrotados na batalla de Cacheiras, acontecida nesa parroquia do Concello de Teo.

Desde hai máis de dez anos, a proposta do Departamento de Xeografía e Historia do IES de Teo, levamos realizando un intercambio de visitas. O 23 de abril imos a Cacheiras e facemos un percorrido pola ruta da batalla; o 26 de abril devólvennos a visita e percorremos a ruta dos Mártires. Á parte do que ten de enriquecedor o feito de revivir a nosa historia, a actividade ten outros factores positivos: coñecen mellor o seu concello; visitan un lugar que está relativamente próximo a Carral e que non sabían case nin que existía; e, o que máis lles gusta e máis enriquecedor resulta desde o punto de vista lingüístico, o intercambio e o coñecemento de rapaces da súa idade (que aproveitamos tamén para analizar desde o punto de vista dos usos lingüísticos). Nesta actividade están involucrados, así mesmo, os dous concellos, que participan activamente e colaboran en todo.

Mais non queda aí o traballo arredor dos Mártires de Carral. Tamén ten participado o noso alumnado e temos colaborado na representación popular que fai

4 Vid. <<http://centros.edu.xunta.es/cpivicenteoterovalcarcel/galeria/displayimage.php?album=15&pos=1>>

a asociación cultural «Abril de lume e ferro» arredor da peza teatral do mesmo nome, coa que Manuel María reviviu os feitos acaecidos en 1846.

Igualmente estamos a realizar unha bitácora sobre Carral⁵, na que intentamos dar a coñecer ao público en xeral estes feitos; elaboramos un plano da Ruta dos Mártires ou colaboramos co Equipo de Biblioteca e o proxecto ARCE axudando a divulgar parte da historia de Carral. Este ano, por exemplo, estamos intentando debuxar unha banda deseñada que conte a historia dos Mártires de Carral.

Para concluírmos, coidamos que a normalización lingüística non pode depender exclusivamente do ensino, malia que este ten que ser un dos piares fundamentais. É necesario que teñamos claros os obxectivos, planificarmos para chegar a eles e avaliarmos os resultados. Consequirmos o apoio da maior parte da comunidade educativa, da contorna do centro, do concello... é esencial. E, finalmente, dar a coñecer o noso traballo, explicalo e divulgalo. E sempre con optimismo, esperanza e ilusión.

5 Vid. <<http://divercarral.wordpress.com/>>

Planificación lingüística orientada tamén á normalización da contorna social

FRANCISCO VEIGA

IES de Melide

1 NEGOCIACIÓN DE CONCEPTOS

Ao longo das tres últimas décadas o termo *normalización*, referido ao idioma galego, ten sido utilizado desde ópticas ben diferentes e con finalidades tamén ben dispares. Parece claro, a día de hoxe, que o concepto a que fai referencia este tecnicismo non é, nin por aproximación, único, e esta circunstancia cómpre considerala se se pretenden planificar iniciativas que posibiliten a normalización da contorna social onde se insire determinado centro educativo.

Nin tan sequera no ámbito estritamente escolar podemos falar dunha interpretación única e universal do vocábulo. Normalizar o idioma consiste, para algúns, en conseguir que o galego se converta na principal lingua vehicular; que o faga metade por metade co castelán, para outros; que simplemente sirva para a transmisión de contidos humanísticos ou directamente relacionados co medio –as clases de Ciencias Sociais e de Coñecemento do Medio, para entendernos–, para outros máis; así ata un total, talvez, de sete posibles interpretacións diferentes en cuxos extremos se situarían a posibilidade de afastar o galego ou o castelán, respectivamente, do ámbito escolar. Non hai dúbida de que, de cara a unha planificación efectiva das accións normalizadoras, os axentes encargados de deseñalas deben ser cando menos conscientes de que incluso no seo do grupo formado por tales axentes, as sensibilidades poden ser ben diferentes. Do contrario, é posible que desde moi axiña os proxectos se atopen con grandes dificultades no seu desenvolvemento, precisamente por careceren dun elemento esencial da planificación: a definición da finalidade última.

Cando se trata de planificar estratexias para conseguir certos obxectivos no proceso de normalización do idioma galego na contorna na que se insire o centro, esta prevención debe ser tamén considerada. A cuestión é definir con precisión os obxectivos que queremos e podemos marcar no momento do deseño das accións normalizadoras. E neste momento é cando cómpre saber onde estamos. As circunstancias son infinitas, igual que o son as oportunidades que o *medio* posibilita. Non se trata xa só da identificación xenérica –medio rural, urbano, costeiro, periurbano...– da contorna cara á que imos dirixir as nosas iniciativas, senón de tratar de descubrir as sensibilidades presentes entre a poboación obxecto da nosa acción, unhas sensibilidades que, sen dúbida, non será doado identificar de primeiras.

É o caso, polo tanto, de que calquera acción normalizadora que pretenda acadar éxito, por limitado que este sexa, debe partir do coñecemento previo, e o máis fondo posible, do medio. Pero existe aínda un terceiro elemento que talvez debe ser considerado de cara ao deseño de proxectos dirixidos á contorna do centro. O concepto *normalización* foi usado en Galicia nas últimas tres décadas referido, como adiantabamos máis arriba, practicamente en exclusiva á cuestión lingüística. Incluso organizacións creadas por e para a defensa do idioma –e mesmo a meirande parte do nacionalismo– téñense manifestado remisos en extremo á utilización do termo *normalización cultural*, sen dúbida máis acaído á realidade que se pretende xustamente normalizar. En efecto, a lingua non é máis que unha das múltiples manifestacións culturais –certamente aquela que nos fai visibles e que posibilita o desenvolvemento das outras– que os galegos e as galegas fomos creando como pobo ao longo dos séculos. Pretender normalizar o idioma galego prescindido de toda a armazón cultural da que forma parte, levounos –e esta é unha sensación posta de manifesto en innumerables ocasións por profesionais da educación– ao ensino do galego como se se tratase dunha lingua estranxeira máis. De que serve que os libros de texto se nos presenten nun galego pulcro cando nalgúns casos o único que teremos nas mans será unha exacta tradución dun texto concibido desde outras realidades? Nunha clase de lingua e literatura, considerando estas cuestións, unha alumna –daquela, cuns dezaseis anos, e hoxe, reputada xornalista– creou esta expresión que resume, de xeito tan natural como brillante, a equivocada perspectiva coa que se deseñaron, desde o noso punto de vista, as accións normalizadoras sobre todo no ámbito educativo –pero non só– desde os anos oitenta: *Queren converternos en casteláns galego-falantes*.

De cara á posta en marcha de iniciativas normalizadoras dirixidas á contorna, entendemos que é mester considerar o idioma inserido na armazón cultural da que forma parte. Un neno, unha nena, non pode falar galego con fachenda se o

primeiro que ve ao saír da casa para coller o autobús escolar é unha bañeira servindo de presebe ás vacas, ou unha casa derruída sen que exista proxecto ningún en perspectiva de rehabilitación da aldea... Pénsese, se se quixer, en exemplos semellantes acaídos á realidade urbana, pero se cadra, accións que persigan en exclusiva o uso normal do idioma, incluso teñen que esperar un tempo mentres se desenvolven outras que procuren que o medio sexa un lugar agradable para vivir e un lugar onde o pulso do país se perciba¹.

2 O PAPEL DA ESCOLA

A escola, á fin a institución á que a sociedade lle confía a educación das novas xeracións, ten un papel importante –pero tamén limitado– no proceso de normalización. Importante porque debe perseguir, en primeiro termo, dotar o alumnado de competencia lingüística plena en galego. Debe dotalo tamén de actitudes favorables cara á lingua galega e cara ao seu proceso de recuperación social. Finalmente, debe procurar fomentar o uso do galego en todos os ámbitos da vida social, e isto desde unha dobre óptica: por unha parte, conseguir –desde o seu papel como un axente normalizador máis– que, en efecto, o galego sexa de uso normal na contorna, pero, por outra, tamén lograr ver reflectido no medio aquilo que propugna dentro das súas paredes.

Esta intencionalidade emanada desde a institución escolar, é necesario que se concrete no día a día da vida dentro dela cando menos desde tres perspectivas diferentes. En primeiro termo, os documentos que rexen os procesos educativos que na escola teñen lugar –nomeadamente, os proxectos educativo e curricular– deben enxergar en toda a súa plenitude a realidade lingüística na que o centro se insire, tanto desde a óptica do alumnado propiamente dito, como desde a da contorna na súa

1 A consideración do proceso de normalización lingüística só como unha parte dun outro proceso de máis amplo alcance que nos permita aos galegos e ás galegas seguir exercendo como tales desde a nosa forma de nos integrar no mundo, e non exclusivamente por falar un idioma diferente, ten sido reiteradamente deostada por persoas –por outra parte, cunha vontade normalizadora inequívoca– procedentes sobre todo do ámbito da Filoloxía. Aínda que sería tema para un demorado debate, só quero deixar constancia aquí, e por utilizar termos facilmente comprensibles desde o ámbito escolar, que consideramos que o EDLG de centro non debe encargarse nunca de promover actos tales como a celebración do magosto, o entroido, procesos de recuperación dos xogos tradicionais... para que non exista en ningún momento a máis mínima posibilidade de confundir *lingua* con *folclore*. Outra cousa, naturalmente, é que o centro educativo non o faga como tal centro. Antes ao contrario, o obxectivo sería conseguir que todas esas manifestacións culturais traspasasen con claridade a fronteira entre o folclore mal entendido e a consideración de manifestacións culturais con plena vixencia.

globalidade. En segundo lugar, é preciso considerar tamén en toda a súa plenitude a normalización *cultural* do currículo, de maneira que –tal e como manifestabamos noutro lugar– non se trate xa só de que o ensino sexa *en galego*, senón de que a escola sexa *galega*. Finalmente, e como necesario corolario, a escola debe deseñar unha estratexia, cos seus prazos, para a implantación decidida do galego como lingua vehicular. Pero, previamente, e de haber a vontade normalizadora, é precisa a existencia dun plan de normalización efectivo aprobado desde instancias superiores.

Sendo importante o papel da escola no proceso normalizador, como xa manifestamos, non cabe dúbida de que este papel tamén é limitado, sobre todo se se considera, como se nos pide nesta sesión, a posta en marcha de iniciativas dirixidas ao medio. Por iso, o primeiro que nos veu á mente cando recibimos a invitación para acudir a este evento foron as propostas dos teóricos da *desescolarización*, pois en esencia e como se sabe, antes que propugnar a destrución das escolas, o que propoñen é a conversión do medio nun inmenso espazo de aprendizaxe, sobre todo a través da experiencia. Desde esta óptica, antes que falarmos de accións normalizadoras emanadas desde a escola e dirixidas á contorna, o máis correcto sería considerar a maneira en que a escola puidese ser permeable ás accións normalizadoras nadas na contorna. Aínda sen negar esta segunda visión da cuestión, referirémonos agora ata a tres interpretacións –ou chanzos– diferentes sobre as posibilidades de incidencia da escola desde si mesma –na cuestión normalizadora e noutras– no medio.

2.1 A escola como proxecto

Contemplamos nesta primeira visión do problema a escola como un lugar de aprendizaxe da vida en comunidade. Sen deixar de lado o tema que nos ocupa, trataríase, logo, de que a escola fose un lugar onde se interiorizase o uso normal do idioma, un uso que o propio alumnado transmitiría ao medio. Así manifestado, posiblemente esteamos dando a sensación de que se trata dunha utopía absolutamente irrealizable, pero talvez cunha pequena explicación práctica poidamos percibila como máis accesible.

Se a institución escolar pretende servir ao medio no que está inserida e, máis aínda, se persegue ter algún tipo de incidencia como axente transformador, en primeiro lugar debe abrirse de par en par á contorna. E iso pasa por facilitar a presenza de familias, de axentes sociais, de institucións locais... no seu interior e na súa vida diaria. Por outra parte, a pretendida –e esaxerada ata o intolerable– violencia escolar debe procurar o seu antídoto, antes que en normativas e accións

represoras, na integración do alumnado en proxectos que permitan chegar a sentir o centro como algo propio. Trataríase de complementar a formación estritamente académica –as clases, para entendernos– cunha batería de oportunidades educativas que permitan complementar a formación, por un lado, e sentirse partícipes dun grupo social e dunha institución, por outro. Estamos falando da creación –con máis valor se a proposta parte dos propios protagonistas– de proxectos (de) colectivos para desenvolver a medio e longo prazo. Os exemplos poden ser innumerables: prensa, horta, radio, grupos de investigación do medio, grupos musicais... e, por suposto, o deporte. Debe repararse en que unha persoa cunha marcha académica pouco exitosa, pode vivir a experiencia absolutamente contraria se se integra nun destes colectivos, e tamén do revés, claro, porque todos e todas temos que asumir que os nosos papeis na vida van ser diferentes segundo as situacións e segundo as nosas calidades.

Se a escola é un lugar de acollemento, un lugar onde cadaquén teña o seu sitio e se sinta protagonista do que fai, é posible que a institución escolar se poida converter, en verdade, tamén en escola de vida. Repárase en que suxerimos que cada persoa teña o seu lugar dentro dela, máis alá do propio alumnado e profesorado. Pois ben, se conseguimos unha escola como a que ata aquí bosquexamos, teremos creado un importante axente de dinamización e de cambio... tamén no que á cuestión lingüística fai referencia.

2.2 A escola e o medio (desde dentro)

Máis alá do desexable feito de que a escola se converta nun espazo no que é posible que cadaquén procure o seu oco e no que a vida ordinaria está presente –sendo a propia escola permeable a ela, por un lado, e posibilitando que dentro da institución escolar o noso papel como persoas inseridas nun medio poida ser adestrado–, existe unha outra estratexia –outra volta, normalizadora, pero non só– que os centros educativos poden poñer en marcha. Esta estratexia non é outra que a planificación e execución de iniciativas emanadas desde o centro que procuran unha certa incidencia práctica no medio.

Na cuestión que nos ocupa, a normalización do idioma, as posibilidades neste sentido son moi amplas, por unha parte, e por outra, non son alleas ás diferentes realidades dos centros educativos galegos, pois a maior parte deles teñen desenvolvido cando menos nalgún grao de execución actividades dirixidas a facer normal o uso do idioma nalgún sector económico específico, nalgún grupo social, ou mesmo teñen promovido proxectos de recuperación de léxicos técnicos, de literatura oral...

É seguramente neste punto onde cabería distinguir dous tipos fundamentais de –utilizando a designación que veu sendo común ata agora– equipos de normalización de centro atendendo ao deseño e execución de proxectos pensados desde e para o medio. Por unha parte estarían os EDLG que planifican proxectos puntuais pero de desenvolvemento a medio e longo prazo, cun tratamento profundo da temática en cuestión e cuns obxectivos tamén de amplo alcance no campo específico ao cal os seus proxectos se dirixen. É o caso, por exemplo, de estratexias de recuperación e posta en valor de léxicos técnicos dalgúñas profesións ou dalgún medio laboral específico, ou o intento planificado de levar a lingua ao *máis alá*, ás necrolóxicas ou ás lápidas das tumbas, só por citar dous exemplos coñecidos.

Un segundo grupo de equipos de normalización estaría constituído por aqueles que poderíamos denominar *teas de araña*, que, antes que deseñar proxectos tan ambiciosos como os referidos, o que pretenden é chegar a todos os ámbitos da vida do centro –primeiro– e do medio circundante –despois–, talvez con propostas e iniciativas pequenas pero coa pretensión de que acaben creando unha dinámica normalizadora *non traumática*, por dicilo así, que consiga que o galego se converta paseniñamente nunha lingua de uso ordinario no día a día. Poden identificarse nesta segunda vía iniciativas como a radio e a prensa creadas desde o centro educativo pero cos seus principais destinatarios no medio, a realización de pequenas campañas dirixidas a sectores específicos como a galeguización do comercio, etc.

Antes que falarmos de perspectivas antagónicas na concepción da integración do centro no medio e na posibilidade de incidencia daquel neste, trátase de estratexias complementarias, igualmente válidas e que responden, de seguro, ás circunstancias específicas nas que desenvolven a súa función o centro e o propio equipo, tanto no referido ao seu número de compoñentes, por exemplo, como aos intereses e á súa formación previa.

2.3 A escola e o medio (desde fóra)

Existe aínda un último chanzo nesta estratexia normalizadora emanada desde o centro educativo e dirixida á contorna, que estamos tratando de bosquexar. A escola debe ser escola de vida, por unha parte; por outra, debe deseñar estratexias para tratar de incidir –desde si mesma– na contorna e tratar de transformala; pero, finalmente, a propia escola debe integrarse como un axente máis nas iniciativas que nazan no propio medio. Dito doutra maneira, trátase de que o centro educativo participe directamente da xestión e planificación de equipos de normalización comarcais, asociacións culturais, plataformas normalizadoras...

Debe interpretarse esta terceira visión da cuestión, antes que como unha intromisión da institución escolar naquilo que está ocorrendo no medio, como a procura dunha estratexia máis para que a escola cumpra o papel que a sociedade lle ten asignado. Noutras palabras, trátase de que a escola sexa permeable ao medio, é dicir, que beba del; pero tamén se trata de que exerza no propio medio o papel que lle corresponde como un axente máis integrado na contorna, que axude a transformalo.

O obxectivo, xa que logo, sería que o centro educativo fose partícipe do deseño dunha estratexia normalizadora emanada desde o propio medio e coa participación doutros sectores sociais e doutras institucións, que persegue conseguir máis ámbitos de uso para o galego partindo da realidade concreta da contorna na que se insire o centro. Son numerosos xa no país os equipos de normalización que funcionan comarcalizados, poñendo en marcha proxectos nados como consecuencia da análise dun medio concreto e pensados só desde e para el, pero son talvez menos as iniciativas de integración de centros educativos noutro tipo de colectivos e plataformas –que inclúan, por exemplo, os gabinetes de normalización dos concellos, o empresariado, as asociacións de base... Trátase, sen dúbida, dun camiño apenas iniciado pero con amplo percorrido, se se quixer tomar en consideración.

Imos, a seguir, ter a oportunidade de coñecer tres experiencias, concretas e diferentes entre si, que á fin veñen exemplificar algunhas das cuestións que intentamos poñer sobre a mesa nesta introdución ao tema, desde o desenvolvemento de proxectos centrados na contorna a medio e longo prazo, ata a radio escolar como xanela a través da cal a escola se deixa ver ao tempo que permite que aquilo que a rodea penetre nela, pasando pola utilización das novas tecnoloxías nun mundo que esixe o seu uso no día a día escolar e nas cales o alumnado supera en habelencia en ocasións o profesorado, aínda que esa habelencia deba por veces ser reconducida.

Planificación lingüística orientada á normalización tamén na contorna: A experiencia do IES «Félix Muriel» de Rianxo

VALENTINA FORMOSO GOSENDE

EDLG do IES «Félix Muriel» de Rianxo

1 INTRODUCCIÓN

Antes de comezar a presentar a experiencia do Equipo de Dinamización da Lingua Galega (EDLG) do IES «Félix Muriel» de Rianxo, gustárame precisar que nós consideramos importante, para avanzar na normalización e dinamización do galego, elaborar unha planificación que non quede circunscrita ás paredes de cada centro educativo, senón que poida saír fóra del.

Unha das trabas que impide avanzar na revitalización do galego pensamos que está no enfoque parcial, fraccionado, co que se afronta a normalización da lingua. Non se pensa, nin se orienta a normalización do galego de xeito global e, ademais, déixase caer demasiada responsabilidade no ensino, coma se fose a clave única para sacar o galego do pozo no que está. É ben certo que o ensino ten un papel fundamental, ten a responsabilidade de normalizar o corpus, é o encargado de que o alumnado acade competencia nas dúas linguas oficiais, competencias activas, non só pasivas. Ao mesmo tempo, o ensino ten que axudar a crear unha imaxe positiva da lingua. Pero tamén é certo que se lle pide moito ao ensino, e cómpre ter en conta que, por máis que traballemos nos centros educativos, só desde este ámbito non imos ser capaces de que o galego se normalice. Agora ben,

podemos conseguir dar un impulso grande se saímos do contexto educativo para actuar noutros sectores sociais.

Todo isto está enmarcado nunha idea da que tamén me gustaría deixar constancia: a da imposibilidade de ir normalizando por etapas ou mesmo de xeito cronolóxico; é dicir, non se pode esperar a normalizar un ámbito e cando este estea, empezar con outro. Para poder actuar en varias fronteas ao mesmo tempo cómpre organizar actividades transversais. Faría falta que se desenvolvese un programa de galeguización –o ideal sería impulsado desde a Administración– que atacase todas as fronteas ao mesmo tempo, para que os avances producidos nun campo repercutisen e, á súa vez, tivesen apoio, noutro. Sería unha roda que xiraría máis rápido.

Mentres isto non se dá, os EDLG podemos achegar o noso gran de area: dinamizar entre a comunidade educativa (alumnado, profesorado e pais) e tamén tentar dinamizar e normalizar o uso do galego fóra desta comunidade e do ámbito do ensino, chegando á veciñanza que non ten fillos ou familiares en idade escolar e que son axentes na sanidade, xustiza, servizos sociais, empresa....

2 ÁMBITOS DE ACTUACIÓN DO EDLG DO NOSO IES

Aínda que consideramos que é moi importante realizar unha planificación que teña entre os seus obxectivos dinamizar a contorna, non é doado se antes non se realizou unha planificación cara a dentro do propio centro educativo. Non se trata de esperar a que todo o centro estea normalizado para lanzarse a traballar na contorna social do alumnado, algo imposible, xa que o alumnado non conseguirá ver como normal unha lingua que, fóra do centro educativo, ten unha presenza moi limitada, sobre todo en ámbitos cultos.

Nós comezamos organizando a maior parte das actividades só cara a dentro, basicamente cara ao alumnado, e introducimos case ao mesmo tempo outras destinadas a profesorado e familias, aos que dirixiamos parte dos materiais que editabamos. Aínda que o primeiro proxecto que desenvolvemos o primeiro ano do actual equipo que eu coordino, xa se orientaba cara ao exterior (o proxecto de toponimia de Rianxo) non tiñamos en mente cando o comezamos que iamos proxectar unha actividade de cara ao contorno, como logo resultou ser.

Antes de pasar á descrición das actividades que planificamos de cara á dinamización da contorna, cómpre aclarar que un dos nosos obxectivos centrais é que todos os axentes participen activamente nos proxectos que ideamos. En educación secundaria, tres representantes do alumnado debe formar –por lei– parte do equipo, mais nós pretendemos que entren no EDLG o maior número de mozos e mo-

zas posible, igual que buscamos a colaboración dun grande número de membros do profesorado e do persoal non docente e tamén dos membros da comunidade educativa que habitan fóra do centro; de aí que tamén busquemos a participación activa das familias, sobre todo a través a ANPA, que colabora connosco en case todos os proxectos, e doutros axentes sociais sobre os que queremos que repercutan as actividades que deseñamos.

O desenvolvemento dalgúns dos proxectos cara ao exterior só se puido levar adiante no momento en que o equipo estivo configurado por máis dos tres membros do profesorado que esixe a lei. Un dos problemas máis importantes que existen nos equipos para levar adiante proxectos cara á contorna é a falta de medios humanos, debida á escasa colaboración do profesorado ao que nos diriximos os coordinadores dos equipos –e non a administración–, pois trátase dun labor totalmente voluntario e sen máis compensación ca a que lle pode reportar traballar en algo no que cren. É moi raro que un centro ceda horas ao profesorado para que colabore no equipo, e sendo a carga horaria cada vez maior, unido isto ás ocupacións en proxectos que se incentivan ultimamente desde a Administración (tics, bibliotecas...), non queda moito activo para traballar nos proxectos de fomento do galego aos que non se lles dá prioridade desde a Administración. Se se pretende, ademais, activar moito alumnado é totalmente inviable se non hai profesorado que o dirixa. É dicir, o éxito de traballo dos equipos, en boa parte, depende dos activos humanos que os formen.

O profesorado que forma parte do ENDL non ten que posuír ningunha característica especial, simplemente ter ganas de traballar en prol do galego. Pode ser de calquera cor política e de calquera materia e mesmo ter calquera lingua habitual fóra dos usos que ten que manter, por coherencia, no equipo.

3 OS PROXECTOS CARA AO EXTERIOR DO EDLG IES «FÉLIX MURIEL»

Para entender os obxectivos das actividades que imos describir a continuación, cómpre coñecer a situación sociolingüística do centro e do contorno porque as nosas actividades van dirixidas a un contexto concreto. Rianxo é un concello da comarca do Barbanza, comarca que sufriu unha castellanización brutal nas últimas décadas, moi intensa nos concellos máis prósperos de Ribeira, A Pobra e Boiro, por esta orde. Rianxo quedou coma unha illa cada vez máis pequena, de poboación mariñeira, emigrante, labrega... que mantén a lingua de seu en grande medida. Ao non ter un centro urbano que medrase destacablemente co comercio, existen castelanfalantes, que van en aumento nas xeracións máis novas, pero a

poboación en xeral e o alumnado en particular, é galegofalante nun 90%. Isto non significa que non haxa nada que normalizar, todo o contrario.

A idea de que non existe un problema co galego nos contextos en que se fala esta lingua é un erro moi estendido que segue estando tristemente vixente. En áreas galegofalantes hai moito traballo normalizador que facer, tanto seguramente coma en áreas castelanfalantes, pero desde outro enfoque diferente e con obxectivos distintos. Temos a materia prima (falantes de galego) que debemos conservar e iso só pasa por traballar moito as actitudes e conseguir dignificar a lingua de seu. Tratamos con alumnado, profesorado, pais e nais, avós, veciños... aos que lles escoitamos continuamente manifestacións que van desde expoñer unha ignorancia plena na súa lingua propia ata as mostras de vergoña por teren o galego como lingua de seu, que non deixan de ser evidencias da imaxe da lingua que posúen. A inmensa maioría da poboación ten claro que as dúas linguas oficiais da comunidade non contan co mesmo estatus, o que leva a algúns mesmo a comentar a vantaxe que terían se fosen castelanfalantes.

3.1 Os inicios e o proxecto «Toponimia de Rianxo»

Mellorar o estatus da nosa lingua propia, da minorizada, é un dos obxectivos que temos desde hai anos no EDLG. Ao mesmo tempo tamén é moi necesario mellorar os usos cultos do alumnado e mesmo das familias, polo que é elemental ofrecerlles canles para poderen ler e escribir en galego. Este obxectivo cóbrese, por exemplo, coas revistas que editan moitos dos EDLG desde sempre. As revistas dos equipos dinamizan o contorno desde o momento que saen do centro e levan experiencias e mensaxes normalizadoras ás familias e á veciñanza en xeral, veciñanza da que se nutren as revistas a través de entrevistas do comerciante da vila, do director da escola de música ou do adestrador dun dos clubs de fútbol ou de remo, só por poñer algún exemplo.

No noso centro a revista *Anacos* deixou de existir en papel despois de 13 números para publicarse en formato dixital, co conseguente cambio de nome: *Bico da ría*, convivindo con dous blogs, aloxados na blogoteca: *O castelo da lúa* e *O Exlibris*¹, específico este para o noso club de lectura.

As revistas serven, e servían xa en papel, para difundir mensaxes normalizadoras, coma a que se enviaba a través dos adhesivos que se distribuíron co número

1 Vid. <www.bicodaria.org>, <www.blogoteca.com/ocastelodalua> e <www.blogoteca.com/exlibris>.

10 correspondente ao ano 2004, e que amosabamos na súa contraportada, como mostra dunha campaña destinada a valorizar os trazos dialectais da zona: o seseo e a gheada, trazos moi marcados e dos que a veciñanza se avergoña moito; de feito, estanse a perder na xente nova, perda que é inversamente proporcional ao aumento da colocación errónea dos pronomes átonos. Estes adhesivos foron os gañadores dun concurso deseñado dentro da citada campaña.

Mais imos centrarnos na portada do número 10 da revista *Anacos*, que dá conta dunha das actividades primeiras que desenvolvemos no noso centro de cara á dinamización do contorno: o proxecto de toponimia de Rianxo. Este proxecto comezou como un pequeno traballo de investigación suxerido por un mestre de ciencias sociais que buscaba que o alumnado tivese algún coñecemento do significado do lugar no que vivía.

Desenvolvémolo durante catro cursos desde o centro, implicando a moita xente no Concello, sobre todo persoas maiores, ás que o alumnado acudía para recadar información. Fixemos unha recollida de toponimia maior e menor, pero, logo, a análise do significado e a edición de materiais fíxose só cos nomes dos lugares, xa que abarcar todo resultábanos imposible. Analizouse o significado de todos os nomes das aldeas e parroquias con axuda de especialistas e ademais buscouse a frecuencia de cada topónimo en Galicia.

Con esta información elaboráronse carteis co nome de cada lugar estudado e tamén se editaron folletos cos mapas e nomes das aldeas de cada parroquia. Estes folletos distribuíronse no medio da revista de papel para todas as familias e logo tamén se fixeron chegar ao resto da poboación interesada, aos centros da contorna, ao concello... Coa mesma información elaborouse unha exposición que ocupou un lugar preferente na entrada do IES durante varios meses. Escollemos os nomes con menos frecuencias en Galicia e, coa información que tiñamos deles, elaboramos un calendario que se levou a toda a poboación a través do alumnado do EDLG, que os repartía por bares, comercios e demais locais que congregasen xente. O éxito da distribución quedou demostrado porque se nos esgotaron todas as existencias en moi pouco tempo, polo que este sistema de reparto segue sendo o utilizado na actualidade para facer chegar determinados materiais editados polo equipo a unha parte moi importante da poboación, que nos coñece a través dos produtos que elaboramos e á que é difícil chegar nun ámbito rural e disperso como é o do noso concello.

Desta maneira distribuímos os calendarios que fomos editando en anos sucesivos, un tríptico coa nova normativa ou outro con enderezos de Internet onde están os dicionarios, tradutores en rede... información esta que logo se editou en

soporte cd-rom; ou os trípticos sobre o personaxe homenaxeado cada ano polo día das letras galegas. Coa mesma intención de ultrapasar as portas do centro editouse un cd cunha recompilación feita polo alumnado de música na que se inclúen grupos galegos e con letra en lingua galega, que se repartiu –sobre todo– entre ex-alumnos.

Neste primeiro proxecto de toponimia, no que buscabamos que se valorase e se respectase a toponimia autóctona por parte de toda a poboación, pretendíase ter certa transcendencia no contorno do alumnado que participaba nel, pero aínda se buscou máis nos seguintes proxectos, tanto nos dous centrados na empresa coma no titulado «No meu mar, na miña lingua».

3.2 Os proxectos cara ao ámbito empresarial

Aínda sen rematar de todo a edición de materiais do proxecto de toponimia, achegámonos ao ámbito empresarial, que recoñezo que é unha preocupación –case obsesión– miña, particular, que acabei contaxiando ao meu equipo. Dado que este é un dos ámbitos de maior prestixio entre o conxunto da poboación, calquera avance nel supón un avance na normalización da lingua en xeral e na visión que dela teña o noso alumnado.

Os obxectivos fundamentais da campaña centrábanse en provocar a reflexión da poboación sobre os seus funcionamentos diglósicos, orixinados por prexuízos que están moi instalados no conxunto da sociedade. Ao mesmo tempo pretendíamos reforzar o uso dun galego presente no rexistro coloquial, na oralidade, nas relacións comerciais e estendelo a todos os niveis, xa que os usos escritos están case exclusivamente en castelán. Aínda que o alumnado respondía nas enquisas sociolingüísticas que nos comercios e tendas próximas normalmente se mantiñan falando en galego, tamén logo declaraban que o galego non era a lingua adecuada para o mundo laboral ou para atender o público.

Comezouse o proxecto de intervención na empresa no curso 2006-2007 e desenvolveuse en dúas fases. A primeira tiña como principal obxectivo que o alumnado realizase unha análise sociolingüística para coñecer e reflexionar sobre a realidade do contorno, e a segunda xa ía encamiñada a mandar unha mensaxe directa cara ao empresariado.

As actividades realizadas na primeira fase foron: a) un estudo no centro sobre a etiquetaxe daqueles produtos que son do seu consumo diario e mais sobre a publicidade de empresas galegas, que se plasmou nunha exposición; b) un estudo da situación lingüística das empresas de todo o concello.

A segunda fase consistiu no deseño duns cartaces tamaño A3 que se distribuíron por todas as empresas do concello en dúas presentacións: a) lámina simple para colocar en taboleiros interiores ou para pegala directamente en portas, cristaleiras... b) lámina pegada en cartón-pluma, destinada principalmente aos escaparates que puidesen lucilos e que foron pagados por dous empresarios da vila. Tamén editamos adhesivos, que se lles entregaron aos comerciantes para que os distribuísen entre a súa clientela e que tamén foron deseñados polo alumnado ao igual ca o cartaz. Contactamos coa Asociación Rianxeira de Empresarios (ARE), que accedeu a asinar connosco a carta de presentación de campaña a todos os seus socios, de distribuíla e de facerlles chegar os carteis finais. Así que eles remataron, recollemos o material sobrante e a lista de socios aos que eles lles entregaran o material e organizamos, a continuación, o reparto para o resto de empresas do concello. Temos que sinalar que non houbo ningunha empresa que se negase a colocar o cartaz ou a distribuír adhesivos.

Para pechar esta campaña o alumnado entregoulles un diploma, deseñado e distribuído por eles, a aqueles empresarios que xa facían un uso do galego nas súas empresas.

Aínda que cronoloxicamente, logo deste proxecto desenvolvemos outro, centrado nun ámbito que combinaba o deportivo e o mariñeiro, tivemos un segundo proxecto destinado ao ámbito económico e empresarial, que comezamos durante o curso pasado e que ten continuidade este curso actual 2010-2011. Desta vez as accións que se dirixen ao ámbito económico están enmarcadas nun proxecto máis amplo que se chama «Portas en galego», que naceu con vontade de reunir todas as actividades dun equipo de normalización que quixo comezar a contrarrestar a idea, que se estaba lanzando con forza desde diferentes ámbitos, de que o galego pechaba portas. As accións, centradas na empresa, tamén se desenvolveron en dúas fases e con dúas actividades diferentes. Unha primeira tiña como obxectivo provocar a reflexión do empresariado sobre os seus usos; para iso elaboramos un tríptico cuxo título recolle a idea que lles presentabamos: «É en galego, é de calidade». Naceu este documento coa idea de ser un decálogo coas ideas fundamentais que mostrasen as vantaxes de empregar o galego na empresa. Finalmente quedaron oito razóns que se tentaron expoñer da forma máis clara e directa posible, para que chegasen ben a todo o empresario. Un dos obxectivos centrais era que o lesen, e sobre todo, que o entendesen ben e que lles quedase no miolo a idea de que non era o mesmo vender *xouba* ca *sardinilla* e, daquela, que tampouco era o mesmo usar o galego que o castelán, e que o primeiro dáballe autenticidade aos seus produtos.

Despois de distribuído este material, lanzamos unha segunda fase dirixida ao sector da hostalaría. Un dos problemas que aducen os empresarios para non usaren o galego, sobre todo os restauradores, é a presenza de clientela de fóra de Galicia. O prexuízo de que o galego é un atranco para os turistas, independentemente de se saben ou non saben castelán, cumpría que fose atallado. Para iso deseñamos unha campaña que leva por título «Portas en galego» e como subtítulo «É en galego, é de calidade», que se deu a coñecer entre todos os empresarios do sector a través dun envío de cartas con posterior chamada telefónica. O envío abranqueu desde restaurantes a bares, pasando por casas de turismo rural, onde lles comentabamos o noso proxecto e o seu obxectivo. Deseñamos un logotipo que pretende ser o sinal de identidade da campaña e que vai estar presente en todas as actuacións que lles propoñamos ás empresas deste sector. Neste primeiro momento está incluído nos menús que lles deseñamos para que se adheriran e con el deseñáronse os materiais. Quixemos insistir na autenticidade que anteriormente lle venderamos co tríptico e os termos do proxecto escribíanse arredor da posibilidade de que lle traducisemos unha carta modelo de produtos de máis saída no establecemento. Os restaurantes enviáronnos todas as súas cartas (algún mesmo quería que lle traducísemos absolutamente todo, algo que non podiamos asumir); o resto de establecementos (bares, taperías...) non empregan carta impresa, polo que o volume de tradución dos restaurantes démolos asumido ben. Este curso imos enviarlles a proposta de tradución a outros restaurantes da comarca.

3.3 «No meu mar, na miña lingua»: o proxecto máis entregado á contorna

Este proxecto é un dos máis ambiciosos no tocante tanto a obxectivos como a materiais editados e, desde logo, o que tivo unha ligazón máis alta coa contorna máis próxima ao alumnado.

Os dous obxectivos principais que perseguíamos eran: a) a recuperación do patrimonio lingüístico-cultural do ámbito mariñeiro; b) a normativización do léxico e a creación de terminoloxía do ámbito dos deportes náuticos, practicados por un número elevado do noso alumnado.

Un número moi importante do alumnado masculino e feminino do noso IES practica remo de banco fixo; por iso nos lanzamos cara a uns deportes (remo, piragüismo e vela) que ocupan o tempo de lecer de moitos dos nosos rapaces e rapazas. Nós consideramos que se precisa conectar a escola coa sociedade extra-escolar para que o galego continúe o seu avance normalizador. Como estamos nun contexto galegófono, a lingua na que falan a maioría dos mozos e mozas cando van practi-

car estes deportes é o galego, pero utilizan toda a terminoloxía en castelán, porque todos os manuais que teñen están en castelán (aínda que nós traducimos algún que nos enviaron dos clubs deportivos) e porque, en realidade, non existen vocabularios específicos destes deportes en galego, polo que os monitores tamén usan a terminoloxía en castelán. Daquela, en colaboración cos monitores dos diferentes clubs, cos mariñeiros, carpinteiros de ribeira, bateiros, etc., comezamos un proxecto de investigación que culminou na edición duns materiais que van desde vocabularios visuais en papel e dixitais ata láminas nas que se mostraban os deseños das embarcacións cos nomes das diferentes partes, pasando por vídeos, calendarios....

O primeiro que fixemos foi un estudo de campo para recompilar toda a terminoloxía referida ao ámbito. Parte do alumnado trouxo fotos das diferentes embarcacións cos nomes das distintas partes. Outro grupo recolleu léxico de diferentes manuais existentes sobre a materia. Outros facían enquisas entre mariñeiros, bateiros e carpinteiros de ribeira sobre os nomes das embarcacións tradicionais. A partir de aí fixémonos cunha listaxe de nomes dos diferentes campos semánticos que tiñan que ver coas embarcacións, tanto tradicionais como deportivas, e comezamos a estudalos.

Como queriamos elaborar vocabularios, vímonos na obriga de sancionar termos entre os membros do equipo, os especialistas de Termigal (Servizo de Terminoloxía Galega) e os propios usuarios, rapaces e monitores das escolas deportivas. Pero tamén os mariñeiros, bateiros e carpinteiros de ribeira do concello e da comarca, porque quixemos aproveitar unha riqueza lingüística existente entre a poboación de idade avanzada, que se está a perder. Ao ter que dirixirnos a todo este sector de poboación para preguntarlles polos termos que eles tiñan de seu nas embarcacións tradicionais da zona (gamela, racú, barco de batea e, a xa en desuso, xeiteira –embarcación a vela típica da ría, empregada para pescar sardiña ao xeito–, acabamos por elaborar tamén os vocabularios destas embarcacións.

Cando tivemos sancionados todos os termos escollidos para cada campo, traducíronse a inglés, francés e portugués, as tres linguas estranxeiras que se imparten no noso centro. Ao mesmo tempo o alumnado estivo tirando fotografías para ilustrar todo o léxico que se referise ás diferentes partes das embarcacións e mesmo gravando vídeos das accións que se describían nos vocabularios.

Así editamos o primeiro vocabulario visual en papel dos deportes náuticos que comezou por ser unha simple folia de cálculo colgada na nosa revista dixital, *Bico da ría*², logo fixemos unha edición en papel, para finalmente conseguir un vocabu-

2 Vid. <www.bicodaria.com>

lario dixital elaborado en flash, que conta co mesmo contido ca o de papel pero está enriquecido, ao permitir cada entrada contar con máis dunha fotografía e ao contar coas vantaxes dos materiais dixitais en canto á realización de buscas, etc.

As láminas nas que se mostraba parte da terminoloxía sancionada referida ás partes máis destacadas das embarcacións, editáronse en tamaño 60x80 grazas á dotación económica do Premio de innovación en normalización lingüística que recibimos e mais á colaboración da ANPA do centro. Unha vez feitas, distribuíronse entre clubs de remo, piragüismo e vela de Galicia a través das federacións correspondentes; entre escolas deportivas dos concellos limítrofes, entre asociacións de embarcacións tradicionais, de carpinteiros de ribeira, etc. Con algunhas destas láminas fomos facendo calendarios os tres anos nos que desenvolvemos o proxecto, calendarios que se distribuíron da forma tradicional que xa se explicou arriba e que tiveron grande éxito.

Tamén elaboramos vídeos sobre estes deportes e mais sobre a carpintería de ribeira, oficio en vías de desaparición. Tanto os guións coma as gravacións e parte das montaxes, foron tarefas que desenvolvemos os membros do alumnado e do profesorado sen ningunha experiencia en audiovisual, de aí o seu formato caseiro³.

En maio de 2010 puxémoslle fin ao proxecto coa presentación⁴ dos materiais completos e rematados, na que participaron dous membros da Real Academia Galega (F. Fernández Rei e M. González González, este último director do Termigal), así como dúas representantes da Administración, o presidente da Federación Galega pola Cultura Marítima e Fluvial, e a concelleira de Cultura do Concello de Rianxo.

3.4 «Abrindo portas en galego»

O último dos proxectos dirixidos á contorna social leva por título «Portas en galego», proxecto comezado o curso pasado e que segue en vixencia neste. Desenvólvese da man do proxecto europeo «Comenius», no que participamos xunto con outros tres centros europeos: un grego, un polaco e un alemán.

O principal obxectivo con que se deseñou é o de eliminar prexuízos, ao poñer ao galego ao mesmo nivel das linguas europeas dos socios participantes. Pareceu-nos moi importante apostar pola posta en valor da lingua propia, mostrándoa

3 Pódense ver no sitio web en que están aniñados os materiais creados polo EDLG <<http://sites.google.com/site/endlderianxinho/>>.

4 Pode verse no seguinte enlace información e os vídeos sobre o devandito acto: <<http://www.bicodaria.com/spip.php?article510>>.

na realidade da Europa multilingüe, nun momento en que comezou a callar un discurso en contra da súa promoción, sobre todo na educación.

Queríamos lanzar a idea de que o galego non pecha portas senón que as abre, e deste xeito empregamos a lingua galega, que é o elemento común que nos vertebra e nos identifica, para presentarnos ao mundo, e polo tanto para elaborar todos os materiais e documentos de todo o que tiña que ver co proxecto, e así demostrar a toda a comunidade que o galego serve para presentarse en Europa e que non hai razóns para renunciar á nosa lingua para relacionarse con outros europeos. Desta maneira pretendemos elevar a autoestima do alumnado e eliminar prexuízos cara á lingua propia.

Aínda que dentro de «Portas en galego» promovéronse máis actividades ca as do Comenius (a xa descrita actividade de tradución de cartas de restaurantes, un ciclo de charlas denominado «O galego serve para... todos os ámbitos» e que se desenvolveron durante a semana cultural de abril, etc.), estas ocuparon un lugar central e nelas tentamos difundir a filosofía do proxecto. Describimos algunha e a súa repercusión:

1. Na visita inicial que fixeron os socios en outubro de 2009 a Rianxo, explicóuselles que en Galicia tiñamos unha lingua e unha cultura diferente, da que non sabían. Mesmo os levamos un día a Portugal para demostrar o parentesco das nosas linguas.
2. Elaboramos un vídeo promocional da zona, en inglés e galego.
3. Editamos un folleto promocional da cada zona, en inglés e galego.
4. Elaboramos un glosario de expresións útiles relacionadas coas viaxes para axudar na comunicación entre rexións; nós encargámonos de introducir as correspondencias en galego, portugués e castelán, e logo cada socio introduciu o seu idioma –alemán, grego, polaco–, e mais o inglés, que actúa de lingua franca.
5. Videoconferencias. Estamos este curso organizando videoconferencias con estudantes estranxeiros que están en lectorados en universidades dos países que participan no proxecto.

Despois da presentación dalgunhas das actividades do EDLG do noso IES, quería rematar indicando a importancia que cremos que posúe a implicación dos activos humanos dos equipos de normalización en proxectos que saian fóra do límite espacial do propio centro. Nós aplicamos un modelo planificador que busca chegar ao contorno para así poñer o noso gran de area de cara a unha normalización lingüística global. Buscamos implicar a escola e certos ámbitos sociais nos que tamén é preciso que o galego avance para que, ao mesmo tempo, o noso alumnado perciba novos espazos de uso extra-escolares.

O proxecto «FalaMelide»: A radio escolar como ferramenta para a normalización lingüística e cultural

ZELTIA LABRAÑA GONZÁLEZ

EDLG do IES Melide

A radio, desde sempre, foi un elemento fundamental na transmisión cultural. Moitas zonas rurais e deprimidas tiveron durante moitos anos como único contacto co mundo exterior as ondas que desde o ceo chegaban aos vellos transistores, e, a partir de aquí, a xente de vilas e aldeas ía construíndo a súa imaxe do mundo, un mundo en cambio constante, un mundo diverso, diferente, un mundo increíble e inimaxinable se non fose polo que se podía escoitar nas ondas.

1. AS DÚAS CARAS DA MESMA MOEDA

Pódese dicir que alá polos anos 30 a radio era xa un medio masivo de comunicación, pero ata hai só 25 anos non existía unha radio que falase galego regularmente, e esta carencia, sen dúbida, foi un dos factores que contribuíron á castelanización do país. A Radio Galega actúa, tamén sen dúbida, como axente normalizador da lingua galega... e «FalaMelide» tamén.

Melide é a capital da comarca da Terra de Melide, medio xeográfico que conta cunha identidade natural, cultural, económica e social moi ben definida. Predomina a actividade gandeira nas súas parroquias rurais, e o comercio e o sector servizos en xeral, na vila cabeceira da comarca. Nun medio así, lingüisticamente aínda monolingüe en galego nunha grande parte, a radio escolar naceu para tratar de contribuír á normalización lingüística e cultural da contorna.

«FalaMelide» nace no ano 1993, cando a Terra de Melide non contaba aínda cunha emisora local. Xorde como proxecto nun centro de ensino, coa intención de poñer en valor a lingua, a cultura, os quefaceres cotiáns dun pobo, da man dos rapaces e rapazas do IES de Melide.

Concibida dentro das actividades extra-escolares e dependente do Equipo de Normalización do IES, a emisora converteuse nunha canle de expresión para quen quixese achegarse ata alí, e despois de dúas décadas de desenvolvemento, co paso polo centro de varias xeracións diferentes de alumnado, pode considerarse un proxecto razoablemente consolidado.

2. OS OBXECTIVOS DA EMISORA COMO FERRAMENTA DIDÁCTICA

Desde a perspectiva didáctica, a emisora converteuse desde moi axiña nunha ferramenta con virtualidades prácticas que nin tan sequera eran sospeitadas no momento da súa concepción. Con todo e, en esencia, a emisora foi creada coa finalidade de:

- Achegarlle ao alumnado un medio de comunicación coa finalidade de coñecerlo e de participar activamente no seu funcionamento.
- Favorecer o traballo en equipo entre o alumnado, coas premisas de liberdade e responsabilidade.
- Fomentar a creatividade e imaxinación.
- Procurar un medio para mellorar a desinhibición e o traballo autónomo.
- Ofrecer un medio que posibilitase desenvolver as relacións entre o centro e a contorna, poñendo en antena os traballos de investigación levados a cabo nas diferentes áreas: historia, ciencias naturais, etnografía...
- Crear un obradoiro de lingua: redacción de guións, traballos de investigación, locución...
- Posibilitar unha actividade que nos axude a expresarnos oralmente e por escrito en galego con fluidez.
- Posibilitar tamén un lugar onde fose posible realizar prácticas, sobre todo orais, de linguas estranxeiras.
- Converterse nun elemento dinamizador da vida do centro, permitindo, entre outras cousas, que todos os feitos importantes fosen coñecidos por todos os implicados e que cousas pouco visibles dos membros do IES se desen a coñecer, algo que conseguiu mellorar notablemente a comunicación e as relacións, dentro da comunidade educativa e na contorna en xeral.

3. O TRABALLO EN «FALAMELIDE»

Cando un grupo de rapaces e rapazas chama á porta de «FalaMelide», ensínaselles o medio, e unha vez coñecidas as dinámicas, chega a hora de decidir que tipo de programa van facer.

O primeiro é formar un equipo. Son admitidos grupos de ata catro ou cinco persoas e en cada un deles haberá que, cando menos, elixir unha temática, escribir o guión, conseguir as colaboracións externas, a música axeitada, gravar o programa, montar o programa... ademais de facer a publicidade oportuna.

É dicir, cada equipo ten que ser quen de distribuír e desenvolver os seguintes roles: guionistas, locutores, editores, técnicos de son, montadores, directores... en consecuencia, cadaquén deberá ter claras cada unha desas funcións e exercelas.

A partir de aquí e dependendo da idade e experiencia do alumnado do equipo, o profesorado e un grupo de alumnos veteranos corrixe e suxire novas opcións para os guións e tamén supervisa o resto dos traballos.

Desde o mesmo momento da concepción da emisora no ano 1993 foron á súa vez concibidos tres tipos xenéricos de programas, dependendo da procedencia da idea orixinal de cada un:

- Programas académicos, onde un profesor dunha disciplina concreta dirixe os programas baseándose nos contidos curriculares da súa materia. Estes programas, aínda que non na súa totalidade pero si en parte, son realizados na aula, formando parte da dinámica de traballo dela.
- Programas non académicos. Constitúen ata agora o tipo de programas máis abundantes. Son de temática e dinámica libres, aínda que o grupo responsable acada o compromiso de garantir que se contará cun programa semanal. Pode participar calquera persoa: alumnado, profesorado, persoal non docente, pais/nais...
- Programas externos. Espazos reservados ás persoas ou entidades da contorna que queiran facer chegar a través de «FalaMelide» as súas actividades, intereses, inquiredanzas...

4. A TEMÁTICA

Como é fácil supoñer, ao longo dos anos que leva funcionando a emisora, houbo xa unha infinidade de programas realizados. Igualmente a realidade demostra tamén que –sempre deixando á marxe o protagonismo evidente dos espazos musicais e deportivos– a temática desenvolvida pola programación de

«FalaMelide» foi tamén moi diversa. Con todo, nun intento imposible de síntese, poderíamos falar de:

- Programas musicais: música tradicional, música clásica, pop, rock...
- Programas deportivos: fútbol, deportes insólitos, xogos tradicionais, F1, baloncesto e, sobre todo, a información deportiva local.
- Variedades: con actualidade internacional, nacional, local –coméntanse as boas colleitas, os problemas económicos da contorna...- e interna do propio IES.
- Programas literarios: sinopse de libros, relatos, novidades, animación do club de lectura do centro, obras de escritores melideos...
- Dramatizacións: radionovelas, relatos curtos...
- Programas temáticos: de animais, de natureza, física e química, ciencias sociais, lendas da Terra de Melide...
- Humor...

Sería tamén misión imposible tratar de sinalar un tipo de programas especialmente significativo ao longo da historia da emisora, pero por ser precisamente un medio que –a priori, ou cando menos iso se cría ao primeiro– semellaba alleo ao mundo da matemática, atrevémonos a sinalar «Hai que roelo!», un espazo especialmente coidado na súa presentación, cunha selección musical esmerada e que foi capaz de captar o interese da audiencia por esta disciplina tan aparentemente antipática.

Só como mostra do desenvolvemento interno dalgúns dos proxectos desenvolvidos, ofrecemos na táboa 1 unha pequena sinopse dalgúns dos programas emitidos en épocas dispaes.

Pero son moitos máis os títulos que levan pasado e seguen a facelo, polo 90.5 da FM: «Dálle á lingua», «O falar non ten cancelas», «Dándolle á música», «Lume», «Machos e femias», «Top Music», «O programa de Ánxeles», «Gotas de auga doce», «A Esmorga de Melide», «Está pasando...», «As nosas cousas», «Tíralle do freo», «Camiños musicais», «Curiosidades curiosas», «16 bits»...

5. AS EMISIÓNS

«FalaMelide» emite, na actualidade, todos os venres a partir das 17:15 h ata as 19:00 h aproximadamente, en Radio Melide, no 107.1 FM, a radio do concello de Melide. A emisión é o resultado dun acordo de colaboración entre o centro e a propia emisora municipal e veu solucionar un problema histórico de «FalaMelide». En efecto, o centro conta cos medios para que «FalaMelide» poida realmente emitir no 90.5 da FM –unha emisora sinxela e unha antena exterior– e así o fixo

Táboa 1: Sinopse dos programas emitidos

TIPOLOXÍA	PROGRAMA	DESCRICIÓN
Non académico	Música para o duro chape	Percorrido por LP clásicos da historia da música. Música axeitada para escoitar mentres se estuda
Académico Titoría dun grupo de 2º ESO	Trabalingüísticos	Xogos con trabalinguas en diferentes linguas
Non académico	Melidaos e melidás	Programa de entrevistas a personaxes locais
Non académico	MelideSport	Unha ollada crítica á actualidade deportiva da contorna
Académico Materia de Música de 4º ESO	Treboada Clásica	Os grandes músicos e compositores clásicos conceden entrevistas...
Non académico	A 1ª Información	Revista coa mellor música, adiviñas, actualidade política e xogos tradicionais
Non académico	Carallada	Programa de humor con invitados diferentes cada día
Non académico	DJ por un día	Programa que ofrece a posibilidade de presentar, pinchar, comentar e dedicar a música de cadaquén, pero un só día
Non académico	Animalandia	O mundo animal levado ás ondas
Académico Alumnado da materia de Francés	C'est la vie	Informativo sobre o modo de vida en Francia realizado en francés
Externo Asociación Cultural Teiroa	A natureza a debate	Debate sobre o medio natural

historicamente. O que acontece é que tales medios só posibilitan que a programación alcance, aproximadamente, uns dez quilómetros de radio, iso sen contar con circunstancias incontrolables derivadas da orografía.

A título anecdótico podemos reproducir o texto dunha cuña interna autopublicitaria usada durante anos, que di así: «En Zas de Rei –parroquia rural situada a carón da propia vila de Melide- non se escoita, pero sabemos que está aí... «FalaMelide», a radio natural!». Este problema, como dicimos, está solucionado coa emisión da programación cuns medios tecnicamente profesionais como os da emisora municipal de Melide. Con todo, «FalaMelide» emite tamén a través da páxina web do IES de Melide, e a súa programación pode ser escoitada en calquera momento ao longo do ano.

6. O ALUMNADO QUE CREA «FALAMELIDE»

Como quedou dito, o proceso de formación dos grupos de traballo está baseado fundamentalmente na transmisión de saberes entre o propio alumnado, nunha dinámica permanente durante o curso escolar e xa asentada. Con todo, o alumnado que vai ingresar no centro e que realiza unha visita previa durante o seu

último curso escolar en primaria, é convidado xa a ir madurando algún proxecto para desenvolver, no momento en que o seu ingreso sexa efectivo, en «FalaMelide». A partir de aí, todo o proceso vai dando paseniñamente os seus pasos e os seus resultados globais en canto ás características do alumnado participante, podemos tratar de sintetizalos así:

- 1º de ESO non é un nivel que conte con moitos participantes na radio, talvez porque o medio mereza un certo respecto ao descoñecido.
- 2º de ESO correspóndese co perfil de alumnado que máis actividade rexistra en «FalaMelide», pois créanse moitos grupos novos e moi activos.
- En 3º de ESO moitos dos grupos que comezaron en 2º manteñen os seus programas ao cambiar de curso, pero apenas se crean grupos novos.
- En 4º de ESO hai unha participación elevada, xa que o currículo da materia de Música implica unha certa práctica radiofónica, polo que o profesorado desta materia aproveita o recurso, e por iso neste nivel educativo a maioría dos programas son académicos, por un lado; por outro, ao ser case obrigatorio pasar pola emisora e perderlle o respecto, acábanse creando grupos autónomos novos.
- En 1º e 2º de bacharelato hai moitos menos grupos de traballo, pero de gran calidade, con proxectos moito máis elaborados, e con participación máis diversa, moi innovadores e tecnicamente interesantísimos.
- No ciclo formativo existente no centro créanse programas específicos relacionados coa madeira e cos mobles, programas onde se desenvolven contidos técnicos sen perder de vista o afán divulgador –a historia do moble en diferentes culturas, por exemplo–.

7. UNHA VALORACIÓN

Ao longo de practicamente dúas décadas de funcionamento, conséntase que «FalaMelide» constitúe unha experiencia, sen dúbida, positiva para o conxunto do alumnado. O uso da lingua que se realiza con esta actividade vai unido a outra aprendizaxe: como falar nun estudio de radio, como improvisar en determinadas circunstancias, como ser orixinal, como facer que cada día sexa diferente, como facer entrevistas... aprendizaxes moi interesantes dende o punto de vista do currículo e desde a perspectiva do día a día no propio centro.

Desde a óptica específica da aprendizaxe tendo as competencias básicas como referencia, semella probado que a radio escolar en xeral e «FalaMelide» en particular axuda a adestrar a:

- Competencia en comunicación lingüística: falar e escoitar, ler, expresarse por escrito.
- Tratamento da información e competencia dixital.
- Competencia social e cidadá: habilidades sociais para convivir, participar da vida cívica e social, comprender a realidade histórica e social.
- Competencia cultural e artística: creatividade, valorar o patrimonio.
- Competencia para aprender a aprender: coñecernos a nós mesmos/as, valorar o esforzo e motivación, traballo intelectual.
- Autonomía e iniciativa persoal: saber tomar decisións, actitude emprendedora, realizar proxectos.

«FalaMelide» constitúe, desde o punto de vista do profesorado, un instrumento didáctico motivador e eficaz para a consecución de certos obxectivos nas distintas áreas do currículo. Todo isto sen obviar as dificultades iniciais de todos e cada un dos grupos no momento de comezar a súa aventura radiofónica. O transcorrer dos cursos académicos provocou o definitivo asentamento da emisora como un medio didáctico imprescindible no IES Melide.

Desde a óptica do alumnado, «FalaMelide» constitúe para a maior parte del un elemento tamén motivador que fai máis atractiva a sempre tediosa asistencia a clase.

Desde a perspectiva da integración do centro no medio, «FalaMelide» acabou por converterse nunha ventá aberta a través da cal o interior do centro se visibiliza na contorna e, do revés, grazas á cal o medio penetra no centro, chegando a poñer un gran de area, se se quixer, para algo tan importante como conseguir que o ensino sexa un pouco máis realista.

Finalmente, e tomando a cuestión lingüística como referente, é evidente que a radio escolar constitúe un recurso motivador, a través do cal aprendemos utilizando a lingua galega como ferramenta e iso vai quedar na nosa evolución persoal como unha experiencia relevante. Neste sentido, a radio escolar normaliza, axuda a que se perciba o galego como unha lingua de uso normal. De de todos os enumerados, talvez este sexa un dos logros máis contrastados da emisora.

Vantaxes normalizadoras da utilización das redes sociais en educación: a experiencia «Máis Nós»

PILAR PONTE PATIÑO

IES de Moaña

«Máis Nós» é o nome que recibe unha actuación pedagóxica colaborativa con finalidade normalizadora iniciada no curso académico 2009-2010 por seis centros de secundaria galegos e con ánimo de continuidade. Neste artigo recóllense as motivacións que xeraron esta experiencia, resúmese o seu desenvolvemento, analízase a súa implementación e tíranse unhas conclusións que pretenden ser orientadoras para o persoal docente disposto a levar á práctica actividades deste tipo. Boa parte do contido deste texto procede da programación e da memoria entregadas polos ENDL participantes á Consellería de Educación.

1. COMO XORDE «MÁIS NÓS»

A comezos do curso académico 2009-2010, nuns cantos docentes pertencentes a equipos de normalización e dinamización lingüística de diferentes centros galegos con localizacións xeográficas diversas, existía a vontade de realizar unha actividade entre o noso alumnado. Trataríase dun encontro con vocación normalizadora e que pretendía ir máis aló do simple intercambio postal que xa, algúns de nós, experimentáramos con anterioridade.

Os intercambios de correspondencia postal por parellas de institutos puxeran en evidencia unha serie de deficiencias: 1) A comunicación era excesivamente lenta (pasaban semanas desde que se enviaba unha carta ata que se recibía a

resposta); 2) Non se producía un intercambio comunicativo máis aló das descripcións físicas e de gustos e afeccións; 3) Unha vez establecido o contacto, o alumnado abandonaba a actividade substituíndoa por un medio de comunicación paralelo (Messenger, Tuenti, Facebook) e alí xa non continuaba o labor normalizador.

Os enfoques comunicativos trouxéronnos novas necesidades no ámbito educativo e decatámonos de que carecíamos dunha serie de ferramentas que permitisen o desenvolvemento das destrezas básicas tanto a nivel oral como escrito. Ante esta situación, constatamos a necesidade dun entorno educativo que, cando menos, fose sinxelo, áxil, polivalente, controlable, favorecedor do desenvolvemento das competencias lingüísticas e competitivo. Vexamos deseguido como se implementan estas características:

- Sinxelo: A aprendizaxe do seu uso debe ser o máis intuitiva posible, non podemos perder forzas nin tempo en problemas de software, o alumnado debe poder interactuar no seu seo sen dificultades de carácter técnico.
- Áxil: Deberá ofrecer a posibilidade dunha comunicación en tempo real, tanto en grupo (chat) como individualmente (persoa a persoa), e tamén en tempo diferido (servizo de mensaxaría), así como unha posibilidade de acceso o máis ampla posible en canto ao horario de utilización.
- Polivalente: Que sexa factible desenvolver no seu interior actividades de moi diversa natureza e cun repertorio de recursos variado. Neste sentido é moi importante a posibilidade de inserir recursos alleos, ben sexan contidos (texto, vídeos, audios, imaxes...) ou aplicacións (Jclíc, Lim...).
- Controlable: Debe permitir uns mecanismos de observación sobre as producións do alumnado tanto desde o punto de vista académico como desde o punto de vista do control de contidos. Non podemos esquecer que estamos a traballar con menores de idade, que non sempre respectan as normas de comportamento ou os dereitos legais dos contidos. Desde este punto de vista a función de administración é fundamental para manter o bo desenvolvemento das actividades.
- Favorecedor do desenvolvemento das competencias lingüísticas: Debe primar o factor comunicativo fronte a outros factores, como o nivel de innovación tecnolóxica, que poderían ser máis interesantes noutras áreas.
- Competitivo: Precisamos, na medida do posible, crear unha fidelización do usuario máis aló do plano estritamente académico, e para lograla, o contorno educativo debe ser atractivo e permitir un labor de dinamización que atraia o alumnado.

Á vista das nosas necesidades, decatámonos de que o que buscabamos xa existía, eran as redes sociais, que cun par de adaptacións se poderían converter nunha estupenda plataforma para nós. Fóra das redes sociais xeneralistas (Tuenti, Facebook, Twitter...) decantámonos por unha rede cerrada, Ning, plataforma que nos ofrecía o que precisabamos e de balde.

2. PARTICIPANTES

A plataforma estaba integrada inicialmente polos ENDL e alumnos de segundo ciclo de secundaria de oito centros:

- IES «Aquis Querquernis», Bande (Ourense)
- IES da Pobra do Caramiñal (A Coruña)
- IES «Pazo da Mercé», As Neves (Pontevedra)
- IES de Vilalonga, Sanxenxo (Pontevedra)
- IES «Lauro Olmo», O Barco de Valdeorras (Ourense)
- IES de Ames (A Coruña)
- IES «Pedra da Aguiá», Ponte do Porto-Camariñas (A Coruña)
- IES «Bergidum Flavium», Cacabelos (O Bierzo)

Na súa posta en práctica definitiva ficaron reducidos a seis ao non se integran nin o IES «Aquis Querquernis» de Bande nin o IES «Bergidum Flavium» de Cacabelos.

3. OBXECTIVOS

3.1 Obxectivos xerais

- Crear unha plataforma estable de intercambio entre o alumnado e o profesorado de diferentes zonas galegofalantes.
- Asociar a lingua galega ás novas tecnoloxías.
- Fomentar a comunicación oral e escrita en galego.
- Avivar o uso do galego nas novas tecnoloxías.
- Coñecer novas persoas e realidades de Galicia.
- Aprender a compartir materiais académicos e persoais a través dunha plataforma virtual.
- Dar a coñecer as actividades de fomento da lingua galega a outras persoas e ao contorno lingüístico próximo e afastado.
- Fomentar a creatividade a través de actividades colectivas e individuais.

3.2 Obxectivos para o alumnado

- Promover o uso da lingua galega nun contexto lúdico e non exclusivamente académico.
- Coñecer outras persoas relacionándose en galego.
- Fomentar a creatividade.
- Inducir o intercambio de experiencias, traballos e ideas usando a lingua galega.
- Utilizar as redes sociais para dar a coñecer o centro e o concello no que viven.
- Realizar traballos colaborativos.
- Coñecer novas realidades.

3.3 Obxectivos para o profesorado e o centro

- Impulsar o traballo colaborativo a favor da normalización lingüística.
- Crear espazos estables de intercambio e cooperación.
- Divulgar as actividades dos EDNL.
- Realizar actividades comúns.
- Promover a reflexión sobre a normalización lingüística.
- Promover o uso das novas tecnoloxías utilizando a lingua galega entre a comunidade escolar.

3.4 Obxectivos para o contorno

- Potenciar o coñecemento das actividades dos EDNL entre a sociedade máis próxima.
- Promover o coñecemento mutuo entre concellos de fala galega.

4. ACTIVIDADES

O intercambio produciuse en dous niveis distintos: o virtual e o presencial.

4.1 Intercambio virtual

O intercambio virtual realizouse a través da rede Ning montada polo profesor Xano Cebreiro. Así, puidemos compartir para todos os membros traballos, ligazóns, vídeos, presentacións, fotografías feitos polo alumnado de maneira individual ou titorizados polos profesores. Igualmente, levouse a cabo a creación de blogs persoais por parte dos membros.

A administración do sitio correu a cargo do profesorado implicado, que tamén exerceu un labor de control e vixilancia dos materiais pendurados e dos comentarios. Para isto, démoslles unhas normas de comportamento na rede e tramitamos a autorización das súas familias para poder pendurar fotografías propias que sempre debían estar relacionadas coa actividade escolar.

Cada centro gozou de liberdade para compartir aquelas actividades, traballos, presentacións, vídeos... que considerou oportunas. No entanto propuxemos unha serie de actividades conxuntas de carácter preferente.

- Presentación, no formato elixido, do centro, do concello e da bisbarra.
- Concurso de lema e deseño de camisetas: «Dálle unha volta aos refráns e ditos populares». Estableceuse un xurado integrado por persoas de cada centro que escolleu o mellor deseño para poder editalo. Cada membro da plataforma recibiu como agasallo a camiseta premiada.
- Elaboración individual dunha ficha de presentación común para todos os membros do grupo que daba conta dos intereses, gustos, afeccións, etc.

4.2 Intercambio presencial

Co encontro presencial o que pretendíamos era que o alumnado participante puidese coñecer realmente as súas amizades virtuais. Este encontro realizouse na cidade de Ourense e xirou arredor da figura de Eduardo Blanco Amor, contou coa colaboración do Concello desta cidade e co da Deputación Provincial.

- Recepción do presidente da Deputación de Ourense, que animou os rapaces a utilizar cada vez máis o galego e a coñecer Ourense.
- Realización do Roteiro da Esmorga (caderno didáctico). O gran grupo foi dividido en grupos máis pequenos, nos que había persoas de cada comarca, dirixidos por un profesor. Cada un destes nove grupos realizou un percorrido de carácter cultural polas rúas de Ourense, seguindo unha serie de pistas con preguntas ás que lles debían dar resposta e entregar no control ao final do percorrido.
- Xantar no Parque Barbaña (no caso de chover, cederían o Pavillón dos Remedios).
- Obradoiro de graffiti e hip-hop despois de xantar.
- Visita e relax nas Termas da Chavasqueira.

Todo este encontro foi gravado en vídeo para posteriormente pendurar na nosa rede un resumo dese día de intercambio.

Unha vez rematado o encontro, un grupo de alumnos e alumnas de terceiro de ESO do IES «Lauro Olmo» do Barco de Valdeorras, logo de facer a presentación

do centro, decidiu lanzarse á gravación dunha curtametraxe de ficción en galego co título de *Sen Saída*, que foi mención especial no Festival de Cine Internacional de Ourense, no «Off Cinema». O alumnado foi o protagonista total deste traballo, xa que escribiron o guión, gravaron e montaron eles sós toda a curtametraxe. O profesorado do EDNL só coordinou as sesións de gravacións e colaborou na montaxe dos escenarios.

5. DURACIÓN

A actividade desenvolveuse entre os meses de xaneiro e maio de 2010 e rematou academicamente o 26 de maio, co encontro presencial na cidade de Ourense. Virtualmente rematou en agosto, cando a empresa Ning decide pasar a cobrar polo uso do seu software para redes sociais educativas e bloquear as xa existentes que non decidiron pasar ao sistema de pagamento, como foi o noso caso.

6. COORDINACIÓN

Os profesores e profesoras implicados só tivemos unha única reunión presencial, en Santiago de Compostela, durante as vacacións do Nadal, á que asistiu unha persoa por cada centro. O resto do labor organizativo levouse a cabo a través dun grupo privado dentro da rede e tamén mediante reunións periódicas virtuais na sala de conversa.

7. ASPECTOS QUE SE DEBEN MELLORAR

Tras unha reflexión conxunta cremos que nesta actividade, coa que pretendemos continuar en vindeiros cursos, debemos mellorar a coordinación entre os distintos equipos e a definición máis clara de prazos para as actividades comúns entre os centros. Igualmente, debemos ser máis realistas á hora de propoñer actividades; de feito, algúns centros participaron con maior intensidade que outros. É preciso pór en funcionamento dinámicas que animen os rapaces a pendurar máis creacións persoais e menos vídeos de música e fotografías, activar máis certames a través da plataforma, animar á participación e definir con maior claridade os obxectivos para cada unha das actividades que se propoñan.

8. CONCLUSIÓNS

Ata non hai demasiado tempo establecíase unha división entre o real e o virtual que relegaba o virtual ao papel do escuro, sospeitoso ou cando menos inútil, en relación coas redes sociais. Hoxe en día sabemos que, coas diferenzas coñecidas, esa dicotomía entre real e virtual foi superada porque o virtual tamén é real.

Deixando atrás esa fase, a diferenza establecerase entre o presencial e o non presencial. Para o ámbito normalizador non é pertinente se a contorna de actuación é presencial ou virtual; o pertinente é que a contorna sexa real, isto é, que responda a necesidades comunicativas reais e que o usuario vexa factible integralo na súa vida cotiá.

Independentemente das vantaxes que ofrecen as redes cerradas, sobre todo cando traballamos con menores de idade, non debemos perder de vista que o noso obxectivo nesta área concreta da normalización é exportar o emprego do galego fóra do centro, nun primeiro lugar, e, finalmente, tamén fóra do ámbito educativo. Neste sentido deberíamos aprender tamén do mundo da empresa, de como as áreas de negocio se están a introducir nas redes sociais e de como se afianzan no seu seo as imaxes de marca; temos que converter o galego nunha marca de identidade identificada con conceptos como modernidade, valor e competencia.

Cómpre considerar o uso do galego como un elemento de maior calidade nas redes sociais, porque favorece a maior proximidade xeográfica entre usuarios e usuarias, o que se concreta nunha menor distancia entre realidade e virtualidade mediante a súa integración real en contextos afíns (concorrenza en actos culturais, deportivos, etc.). Asemade garante a pertenza de usuarios e usuarias a unha mesma tradición cultural, especialmente importante no contacto co mundo galego da emigración e con todo o mundo do ámbito lusófono.

Por último, é fundamental que teñamos claro que non só debemos botar man das redes sociais e aproveitarnos das innumerables posibilidades pedagóxicas e de lecer que ofrecen, senón que tamén debemos ver a presenza do galego nese eido así como no das aplicacións portátiles, como un factor imprescindible para a nosa supervivencia lingüística.

Planificación lingüística e proxecto educativo

MILAGROS COUTO LLAMAS

Inspección de Educación

Tócame presentar tres experiencias, cada unha delas de ámbitos e contextos educativos diferentes. Un centro privado concertado, unha escola de educación infantil privada e un centro de educación infantil e primaria público, cuxos proxectos educativos inclúen planificacións para dinamizar e normalizar a lingua, que desmontan os prexuízos ou criterios paracientíficos manexados de xeito ordinario no deseño de certas planificacións lingüísticas.

Cando procedín á revisión da experiencia e da súa incidencia dentro do proxecto educativo como eixe vertebrador do enfoque e actividades no centro, constatei que proxectos como os que imos coñecer hoxe non son o resultado de obrigas na xestión de documentación burocrática ou o resultado de modificacións normativas que fagan mudar os obxectivos que un centro pretende no seu proxecto educativo. Máis ben estas planificacións, e tantas outras que achegan vida e calidade ao noso ensino, terían que ser as que mudasen a visión dos que deseñan liñas de actuación nos nosos centros.

A difusión de canto atinxe a tantas experiencias sen visualizar, pero cheas de enerxía, podería provocar, cando menos, o sentimento de non tentar convencer de nada que non tivese os mínimos criterios na súa defensa, de racional, de científico, de respectuoso...

O proxecto de «Andaina» iníciase hai moitos anos. Aquí exporase a experiencia, entendéndoa dende os seus inicios ata este momento: a implicación da comunidade educativa nestes anos, a partir da propia necesidade de deseñar un proxecto lingüístico, e a posibilidade de levalo a cabo.

Co proxecto de «Raiola» confirmase o negado a través de deseños normativos carentes de validez, xa que dende a escola infantil e a partir das pegadas de certas actividades, actitudes, metodoloxías... incluídas no proxecto educativo, pódense xerar outras visións e usos da lingua minoritaria, neste caso a galega.

No colexio de Moaña, con dous premios á innovación e dinamización lingüística, o importante é a procura de salientar, presentar e atopar recursos tecnolóxicos que demostren que a lingua galega tamén pode ser unha plataforma virtual para aprender, coñecer e transmitir todo tipo de contidos, tamén os do ámbito científico, matemático, experimental...

Se a norma nos abriga a garantir, a procurar... o uso das linguas, aquí tedes tres exemplos que utilizan o seu proxecto lingüístico non só para acadar competencias cognitivas senón as competencias máis importantes: as emotivas, as actitudinais.

Con metodoloxías, recursos, procedementos... claros, explícitos, concretos, que permiten ir desmontando progresivamente do máis fondo do ser galego os prexuízos incorporados e alimentados, a maioría das veces, asumindo e aceptando estratexias e políticas que fan camiño de retorno a épocas xa esquecidas.

A lingua é cultura, e esta é unha asimilación persoal de valores transmitidos, incluíndo cargas emocionais vencelladas a situacións que todos os que aquí estamos coñecemos e pensabamos esquecidas.

Por iso é tan importante un proxecto educativo que incorpore estas realidades e que teña entre os seus obxectivos aqueles que permitan desbloquear de carga emocional negativa, co fin de provocar unha lenta pero progresiva e eficaz valoración da nosa lingua por parte de todos os sectores.

Un proxecto educativo ten que recoller os sinais de identidade do centro, pero ata chegar a iso temos que coñecernos, querernos, aceptarnos...

Quero rematar presentación cun recordo para o noso querido Manuel María, alá no ano 1978 coa súa publicación *As rúas do vento ceibe* de versos para nenos, que el consideraba «o porvir, a chama dunha esperanza para facer a Galicia do futuro».

*O idioma é a forza
Que nos xungue e sostén.
¡Si perdemos a fala
non seremos ningún!*

O colexio «Andaina» e a lingua galega

Mª DORES FERNÁNDEZ LÓPEZ

Representante da ANPA do colexio «Andaina»

1. COMPROMISO COA LINGUA E CULTURA PROPIAS NUN MODELO PLURILINGÜE

En «Andaina» afondamos no propio e enriquecémonos co que nos rodea.

Promovemos un proceso de inmersión lingüística orientado a que as nenas e nenos acaden competencia, nas dúas linguas que coexisten na nosa comunidade, reflectido nun proxecto lingüístico no que o tratamento das distintas linguas teña cabida e se desenvolva a partir da reflexión e da realidade do noso contexto.

Resaltamos a importancia do ensino das linguas desde as primeiras idades para garantir a plena competencia, desenvolvendo métodos comunicativos de aprendizaxe nos que o referente lingüístico do adulto é un elemento fundamental.

Establecemos unha introdución progresiva das linguas ao longo da escolaridade obrigatoria: galego, castelán, inglés e francés, potenciando o seu uso en diferentes contextos: extra-escolares, intercambios, etc.

Calquera familia que se achegue a este centro, simplemente navegando polo seu web, sabe cal é compromiso coa lingua e, en consecuencia, cal vai ser o tipo de ensino que vai recibir o seu fillo ou filla, porque está explícito. A lingua é un elo máis da cadea do concepto ensino-aprendizaxe.

2. O GALEGO NO DEVIR DIARIO DO CENTRO

Na tarxeta de presentación que é o web do centro, a dirección e o equipo docente amósannos os principios polos que queren ser identificados: concepto de ensino-aprendizaxe, multiculturalidade, plurilingüismo, laicismo, compromiso coa lingua e a cultura do país.

No colexio «Andaina» impártense aulas a nenos e nenas desde primeiro de infantil (tres anos) até 4º de ESO (dezaseis anos). O centro sitúase no Concello de Culleredo, na Zapateira, concello estremeiro co da Coruña. O alumnado maioritariamente pertence a este último concello. Os inicios de «Andaina» foron na Coruña, atendendo a nenas e nenos de cero a cinco anos. No ano 2000 ábrese as instalacións da Zapateira.

A relación do Concello da Coruña coa lingua é ben coñecida e pódese cualificar como mínimo como tensa. E esa é a realidade sociolingüística na que nace a maioría do alumnado. A lingua maioritaria do alumnado cando chega a «Andaina» non é o galego, senón o español. Os monolingües en lingua galega non chegan ao 10%, porcentaxe non moi boa para a nosa lingua. Cando as familias traemos os nenos e nenas somos coñecedoras, como mínimo, da situación lingüística do centro e noutros moitos casos viñamos buscando un ensino en lingua galega, o ensino que considerábamos que debería de ser a norma. A actitude das familias, en consecuencia, cara o idioma, é como mínimo respectuosa e maioritariamente, ou ben o galego é a nosa lingua de uso, ou ben é a lingua que desexamos para as nosas fillas e fillos. Hoxe, ao ser un centro concertado, a realidade non é a mesma. Non hai –ou non debe haber para un bo funcionamento de calquera proxecto –e máis cando traballamos en formación de nenos/as–, mundos separados.

Como xa vimos, o obxectivo é acadar as competencias lingüísticas en ambas as linguas, para o cal se propón un proceso de inmersión lingüística, porque, como xa expuxen, o alumnado cando é escolarizado é maioritariamente españolfalante. Este alumnado ten que vivir desde a naturalidade toda a aprendizaxe: en igualdade de xénero, respecto aos demais e, por suposto, á lingua na que nos imos desenvolver. A lingua que se usa no centro é o galego, é a lingua vehicular, é a lingua que «serve para todo», non só para algúns tramos da vida.

Imos expor tres teses:

- Non defendemos o dereito á escolarización de todo o alumnado nun momento e noutro falamos de se pagan impostos, de se están regularizados.
- Non defendemos a discriminación no ensino por sexos, mais no día a día afirmamos que en realidade xa bioloxicamente somos diferentes e que, por suposto, isto non implica nada e só é constatar unha realidade.
- Defendemos o dereito a saber a lingua galega. Os discursos deben ser analizados porque esconden en moitas ocasións mensaxes radicalmente diferentes das que proclamaron nun inicio. En definitiva, a mensaxe de «Andaina» é que a

lingua galega ten os mesmos dereitos e ofrece as mesmas posibilidades que calquera outra lingua. Non hai confrontación de linguas, hai riqueza lingüística.

O trato cara ás linguas non se aprende con discursos sociolingüísticos, o que fan estes é consolidar, argumentar. A lingua é percibida con todos os dereitos e deberes, digamos que como adulta, cando ten un trato «normal». Se a uso na aula, se imparto as aulas en galego, se vou ao comedor en galego, se xogo en galego, se o equipo docente se relaciona en galego, etc. é normal. O alumnado percibe que hai moitas linguas no centro e que todas teñen un espazo, que non hai linguas de tramos diferentes, senón linguas que usamos en ámbitos diferentes segundo as necesitemos. Se un mestre ou mestra nos propón un proxecto para investigarmos, nós sabemos que a información que atopemos pode estar nunha páxina en inglés, nunha páxina en español, nunha páxina en francés, nunha páxina en galego... porque mediante as linguas transmitimos coñecementos, e non hai linguas A e linguas B segundo o que queiramos compartir. Mantemos así que os rapaces aprenden sen discursos, aprenden no devir diario.

Diciamos que son moi minoritarios os nenos e nenas que cando entran na escola son monolingües en lingua galega, a meirande parte son españolfalantes. O que si é compartido é que todas e todos entenden ambas, falen na lingua que falen. O que boa parte do alumnado vai facer é aprender a falar e escribir en galego sen se converter en galegofalantes; ao contrario son os galegofalantes os que cambian de idioma. A presión dos outros é moi forte e a iso hai que engadir a presión da sociedade, dos medios de comunicación. Logo, cal é diferenza ou a importancia dun ensino en galego?

Usando unha argumentación propia da Administración: un obxectivo fundamental é que o alumnado acade en español e en galego ambas as competencias e na mesma medida. O que estamos a comprobar é que, tal e como está deseñado o noso currículo, o alumnado acada en ambas as linguas as dúas competencias. O alumnado de «Andaina», nas avaliacións feitas pola Administración educativa e noutras desenvolvidas polo propio centro para poder medir se os obxectivos formulados foron acadados –e de non o seren, cales son os ítems que fallan, para poder introducir medidas de mellora–, logra uns resultados superiores á media en ambos os idiomas, e as competencias acadadas van parellas en ambas as linguas.

A nivel persoal, a razón paréceme moito máis fácil. A lingua vehicular é a lingua galega porque vivimos en Galicia; parece unha verdade de pé de banco, mais cando a temos que formular é que algo non vai ben.

O galego non é vivido en «Andaina» como unha materia senón como a lingua na que se comunican con total normalidade.

En conclusión, un ensino en lingua galega reforza o alumnado galegofalante e non converte o alumnado españolfalante en galegofalante, aínda que si o converte en competente nesta lingua. É dicir, o que si que logra é que as competencias lingüísticas sexan acadadas en ambos os idiomas. O concepto e a relación que manteñen coas linguas é un trato sen complexos e sen prexuizos.

O ensino en lingua galega fornece o alumnado das ferramentas para poder desenvolverse en ambas as linguas. Isto implica que o rapaz ou rapaza xa está en condicións de escoller que idioma quere usar: só cando se coñece, se é libre na escolla. Non se pode facer demagoxia dicindo que o alumnado escolla a lingua na que quere desenvolverse se primeiro non se lle dan os mesmos espazos, se non se ofrece coñecemento do idioma.

O ensino é un alicerce no proceso normalizador dun país mais coa súa única acción non é suficiente. O alumnado suma á súa estancia no centro a súa vida na discoteca, no cinema, vendo a televisión, navegando pola rede, etc. Todos estes feitos constitúen o día a día e non se poden facer en galego, nin con normalidade nin na súa totalidade.

3. A PERCEPCIÓN DAS FAMILIAS

Ouvimos continuamente que as familias deben ter a posibilidade de escoller o idioma no que as súas fillas e fillos son escolarizados. As únicas familias que non podemos elixir o idioma somos as familias que queremos un ensino en lingua galega, xa que non temos oferta. Logo, se alguén ve conculcada a súa liberdade, somos unha vez máis aquelas que queremos vivir en normalidade en galego.

Se eliximos o idioma que falan os nosos fillos e fillas mentres non se incorporan ao sistema educativo, unha vez que entran na escola, se algo non sofren é un proceso normalizador en lingua galega. O que si sofren, en moitos centros non só por parte dos compañeiros senón tamén do profesorado, son críticas e burlas pola súa escolla lingüística.

Por esta razón, cando vimos a posibilidade de matricular as nosas cativas e cativos en «Andaina» vimos o oasis no medio do deserto. Ademais, a cuestión do idioma non é unha illa no medio do océano educativo, senón un elemento máis: o vehículo de transmisión de conceptos, de vivencias, dunha aprendizaxe cunha metodoloxía participativa na que non todas as persoas medramos ao mesmo ritmo mais na que todas temos o noso espazo.

Gustaríame concluír dicindo que teño esperanza ou certeza en que imos contar cun ensino en lingua galega; que o ensino é un obxectivo prioritario non como

lema publicitario dunhas eleccións senón no devir político; que o ensino é alicerce do país porque estamos formando os e as especialistas, técnicos e técnicas... que van conducir o noso futuro; mais conclúo dicindo que temos que seguir esixindo, que non podemos caer no desánimo e que, por responsabilidade, temos que seguir verbalizando que non vivimos en igualdade.

Somos como falamos e falamos como somos. A lingua é a substancia, non é un adxectivo na vida.

«Raiola». Proxecto educativo e proxecto lingüístico

BEATRIZ GARCÍA TURNES

Presidenta da ANPA de «Raiola»

«Raiola» é un centro de educación infantil que foi creado no ano 1973 na parroquia do Castiñeiriño, en Santiago de Compostela. Na actualidade, a propietaria e xestora deste centro é a Asociación de Nais e Pais de Alumnos, á cal pertenzo. O colexio acolle alumnado de toda a etapa de infantil: do primeiro ciclo (1-3 anos) e do segundo ciclo (3-6). Como centro de primeiro ciclo, forma parte da rede de centros privados de iniciativa social para a etapa de 0-3 anos e depende da Consellería de Traballo e Benestar; como centro de segundo ciclo, é un colexio concertado dependente da Consellería de Educación.

1 O PROXECTO EDUCATIVO DE «RAIOLA»

O proxecto educativo de «Raiola» ten tres características que eu coido que o definen dunha maneira especial e que o singularizan:

1 A relación do centro coas familias do alumnado é especialmente estreita e baséase na colaboración e na busca de continuidades entre a educación que os nenos reciben na casa e a que se lles dá na escola. Isto ten que ver co feito de que o centro sexa da titularidade dos pais e das nais e tamén coa actitude do profesorado, que pide (pero tamén ofrece) colaboración, que dá e que solicita opinión, que ten establecidas unhas dinámicas de traballo que deixan espazo para todos.

O máximo órgano de decisión do centro é a asemblea de nais e pais, de que forman parte todas as familias con alumnado no centro. Esta delega nunha xunta

directiva en que estamos representados tanto os pais e nais como o persoal do colexio. A xunta directiva reúnese unha vez ao mes e toma todo tipo de decisións do día a día: dende se se pinta unha aula ata a quen se contrata para cubrir unha baixa.

Ademais desta colaboración máis formal, no sentido de que está establecida nos Estatutos da Asociación, os pais e nais da «Raiola» mostran a súa vontade de participar na vida do centro de distintas maneiras:

- Asistindo masivamente ás reunións de principio e final de curso.
- Colaborando con entusiasmo cando se nos pide que achegemos materiais para traballar na aula (fotos, follas de plantas, cabazas para o Samaín...) ou que continuemos na casa o traballo iniciado nela.
- Acompañando os nenos nas saídas escolares cando os grupos son moi numerosos.
- Participando nas excursións para toda a familia programadas en sábados e nas festas de Nadal, Entroido, fin de curso... Obsérvase que non falo de festivais, senón de festas, de espazos para a participación e a diversión, onde todos cantamos, bailamos, falamos, comemos...
- Ofrecéndonos a preparar e a administrar coas profesoras obradoiros relacionados co traballo de cadaquén. Na clase da miña filla Beatriz, que está no segundo ciclo, este curso os pais xa deron un obradoiro sobre o outono, outro sobre o Samaín e outro para celebrar o Día da Ciencia. Ademais, está previsto que antes de finalizar o ano haxa un sobre alimentación saudable.

En definitiva, as aulas están sempre abertas para os pais e nais, que todos os días temos a oportunidade de comentar coas profesoras a evolución, o comportamento, as anécdotas... dos nosos fillos. O colexio ten as portas francas porque o que hai dentro pode mostrarse con orgullo; eu teño a impresión de estar ao tanto de todo o que afecta á vida dos meus fillos, que pasan entre tres e seis horas ao día alí metidos.

Teño amigos a que esta presenza continua dos pais e nais lles parece un *rollo*: iso de ter que ir un sábado, ou dous, ao ano de excursión co colexio... Para min este é un dos aspectos que máis inflúen na calidade educativa de «Raiola» e na miña tranquilidade. Se alguén non quere participar tanto na vida do centro, tamén pode manterse máis á marxe. De feito, «Raiola» ofrece moitas facilidades para aqueles pais e nais que teñan problemas para conciliar a vida familiar e laboral (comedor, flexibilidade horaria...). Pero se un quere participar, ten as portas abertas e, por sorte, a maioría dos pais e nais temos posibilidades e ganas de facelo e poñemos o noso gran de area dunha maneira ou doutra.

2 Unha característica de «Raiola» é o ensino dende a espontaneidade e o movemento, sen medo. En «Raiola» temos claro que os nenos son nenos e, polo tanto, que a aprendizaxe debe facerse a partir das súas necesidades e ritmos, e sempre

en proximidade coa súa realidade. Ás veces estamos tan pendentes do que teñen que chegar a ser no futuro os nosos fillos (teñen que aprender a estar sentados, a comportarse na mesa...) que esquecemos o que son hoxe por hoxe. Os nenos de «Raiola» aprenden nas aulas e parte do tempo que pasan nelas están facendo traballo de mesa, pero tamén teñen moito tempo para moverse, e para falaren e xogaren ao seu aire. Os nenos de «Raiola» aproveitan as zonas verdes privilexiadas con que conta o centro e saen a xogar e a traballar fóra: poñen unha horta, corren polo piñeiral, recollen castañas e cómenas xuntos. Por iso tamén se coñecen todos e teñen unhas relacións moi boas, non só co resto dos nenos da aula, senón co resto dos rapaces do centro.

3 A terceira característica que define e individualiza o proxecto educativo de «Raiola» é a súa aposta, continuada dende hai case corenta anos, pola lingua galega. Que significa, na práctica, esta aposta? Non só que se usa o galego como idioma vehicular das aulas, senón que toda, absolutamente toda a vida do centro, se fai en galego: o papelame administrativo, os materiais que se empregan na clase, a música que se escoita, as actividades extraordinarias (concertos, contacontos, animación das festas...), a relación cos pais e nais... todo. Só hai tres excepcións:

- a) A clase de inglés do segundo ciclo, que se fai en galego e inglés. Ponse especial atención en que o profesor de inglés fale galego para que non se perciba que entre esa lingua, que parece a máis importante do mundo, o inglés, e a do alumnado galegofalante ten que haber unha ponte e que sexa o castelán.
- b) A aproximación á lingua escrita faise en galego. Ora ben, hai moitos nenos que aprenden a ler no último curso. Sabemos que este non é un obxectivo de infantil, pero isto sucede porque os propios nenos adoitan requirilo e porque na escola somos conscientes de que na primaria van ir a outros centros onde moi frecuentemente se vai esperar deles que saiban facelo ao chegar a primeiro. Os nenos que saen da «Raiola» lendo aprenden primeiro en galego e, unha vez que teñen consolidado certo dominio da lectura, practican en libros nas dúas linguas sen dificultade ningunha. Como hai poucas cousas que difiran, a transición dun idioma a outro é moi rápida e apenas require dedicación temporal.
- c) Por suposto, estou falando do uso habitual e normal do galego na xestión e comunicación do centro e do seu persoal. O alumnado de «Raiola» é variado nos usos lingüísticos e os nenos adoitan expresarse na lingua que traen da casa. Hai familias castelanfalantes e familias galegofalantes. Estas últimas son máis numerosas, pero unhas e outras –e así o manifestan en moitas ocasións– séntense cómodas neste uso do galego como lingua do

centro, sen que exista temor a que os nenos deixen de adquirir coñecemento do castelán. E isto está en boa maneira condicionado polo xeito en que o persoal do centro aborda o ensino en galego: con naturalidade e valorando por igual os nenos, á marxe de cal sexa a lingua na que se expresan habitualmente na aula.

2 AS RAZÓNS DA APOSTA POLO GALEGO

E todo isto por que? Cando o centro comezou a súa andaina nun barrio popular e rural de Santiago en 1973 xa optou polo galego como lingua vehicular e fíxoo porque o contorno do centro e o alumnado co que ía traballar era galegofalante. Daquela, dar as clases en lingua galega era unha aposta innovadora, tanto polo que tiña de reivindicación política nos anos finais do franquismo, como polo que tiña de opción pedagóxica a favor do alumnado: dominaba a idea de que a primeira ensinanza tiña que facerse na lingua dos rapaces e rapazas se queriamos asegurar o desenvolvemento lingüístico e cognitivo e mais a correcta adquisición de contidos. Hoxe, e despois de anos de experiencia e moita investigación ao respecto, sabemos que isto, que probablemente era certo para o alumnado de «Raiola» nos anos 70, non ten que ser sempre así e que, baixo certas condicións, as aulas de inmersión nunha segunda lingua poden funcionar ben.

De feito, as circunstancias que rodean hoxe «Raiola» son diferentes: o Castiñeiriño está sufrindo unha profunda remodelación urbanística, coa construción de vivendas de protección oficial e a urbanización dunha área ata agora constituída principalmente por vivendas unifamiliares con hortas lindeiras en que se desenvolvía ata hai ben pouco unha actividade agrícola de autoconsumo. A poboación está cambiando, e está chegando e chegará de maneira masiva ao barrio xente que nunca antes viviu no Castiñeiriño, cuns hábitos lingüísticos tamén diferentes.

Polo momento, «Raiola» segue tendo maioría de alumnado galegofalante, en parte pola xente de sempre do barrio (aínda que tamén algunha cambiou os seus hábitos e lles fala aos fillos en castelán), en parte polas persoas que vimos de áreas limítrofes ás que lle corresponden á escola (barrios de Sar, Fontiñas ou Santa Lucía, e concellos limítrofes como Vedra, Ames ou Teo). Vimos atraídos pola boa fama de «Raiola» e, en boa medida, pola súa tradición galeguizante, que nos asegura que a lingua vehicular das aulas vai ser o galego. De todas as maneiras, as porcentaxes de castelanfalantes xa son elevadas e superan o 40%. Nada que ver co que sucedía en 1973.

Se «Raiola» segue apostando de maneira inequívoca polo galego non é tanto porque teña un alumnado maioritariamente galegofalante, como porque pensa-

mos que, nas actuais circunstancias, o ensino en galego é beneficioso tanto para os nenos galegofalantes como para os castelanfalantes.

Iso é porque constatamos que os rapaces castelanfalantes non teñen problemas para entender as explicacións dos mestres en galego e para asimilar contidos de áreas non lingüísticas, aínda que se dean nun idioma distinto do que eles falan. Pode ser pola proximidade entre galego e castelán ou pode ser porque o galego tamén ten presenza na vida de moitos nenos castelanfalantes, aos cales se lles fala nesta lingua, pero cuxos avós ou os pais continúan empregando galego entre eles, por exemplo. Tamén porque o profesorado sabe usar as estratexias axeitadas para superaren os posibles problemas de comprensión.

Ademais, a teoría dinos algo que en «Raiola» tamén se constata na práctica: para aprender linguas hai dúas cousas moi importantes, que son a motivación e o contacto con esas linguas, a oportunidade de escoitalas e practicalas.

Hoxe en día, as familias sempre están motivadas para que os seus nenos e nenas aprendan castelán, porque saben que é necesario para desenvolverse na nosa sociedade. Eu fálolles galego aos meus fillos, pero aspiro a que tamén saiban castelán, porque son consciente de que lles será, non xa útil, senón imprescindible, na súa vida adulta. Coido que ninguén discute a utilidade de saber castelán. Non sempre sucede ao revés. Sabemos que persiste en sectores da sociedade galega actual a idea de que o galego non é útil, ou non é unha aposta de futuro. E as cousas que pensamos os adultos, os rapaces percíbenas e, daquela, teñen repercusión nas súas propias valoracións e motivacións.

En canto ao contacto coa lingua, un galegofalante nunha cidade, mesmo nunha cidade das máis galeguizadas, como Santiago, sempre ten aseguradas as súas ocasións para practicar castelán: a tele, os vídeos, os dependentes das tendas, as actividades extraescolares, os nenos do parque, os xoguets que falan... empregan maioritariamente esta lingua. Os castelanfalantes teñen moitas menos oportunidades de practicaren o galego se non está presente na familia.

En xeral, e non só en materia de linguas, a escola pode optar por subir ao carro das desigualdades que hai na sociedade e, así, contribuír a agravalas, ou ben pode intentar, na medida das súas forzas, axudar a corrixilas. En «Raiola» entendemos que debemos traballar para equilibrar as descompensacións. En relación ás linguas, esforzámonos por valorar o galego, tanto no discurso do profesorado acerca das linguas como nos usos lingüísticos instaurados no centro; tamén queremos ofrecerlle ao alumnado galegofalante oportunidades de desenvolver o idioma da casa nun ámbito diferente, onde a lingua se usa dunha maneira e cunhas esixencias diferentes, e ao alumnado castelanfalante a oportunidade de practicar o galego.

3 AVALIACIÓN POSITIVA

Cales son os resultados desta aposta? Xa me referín á adquisición de contidos non lingüísticos, que non presenta problemas sexa cal sexa o idioma de orixe do alumnado. En cambio, polo que se refire aos obxectivos relacionados coas linguas, temos que diferenciar entre nenos galegofalantes e castelanfalantes.

Constatamos que os rapaces galegofalantes...

- 1 Reforzan a súa autoestima lingüística. Eu tiveron a sensación de estar facendo as cousas ben o día que a miña filla Ana veu onda min e dixo «Mamá, ti sabes cal é a lingua que máis me gusta a min? O galego. E sabes cal é a que máis lle gusta á miña profe? O galego». Cando eu lle respondín que tamén era a lingua que máis me gustaba a min, puxo un sorriso de orella a orella. O importante non é que a Ana lle guste o galego, senón que a Ana lle gusta a súa propia lingua, porque iso significa que Ana se gusta un pouco a si mesma, e esta é condición indispensable para aprender e para ser feliz.
- 2 Melloran a súa competencia en galego e avanza tamén na súa competencia en castelán. Entendemos que unha cousa e outra están relacionadas: ao melloraren o dominio da súa propia lingua teñen oportunidade –grazas ao contacto co castelán que lles proporcionan os compañeiros castelanfalantes e ao contacto co castelán fóra da escola– de transferiren os seus coñecementos lingüísticos ao español. Cando remata infantil teñen un dominio semellante das dúas linguas, por suposto con algunhas interferencias tanto do castelán no galego como do galego no castelán.

Con respecto aos nenos castelanfalantes, constatamos que:

- 1 A práctica do galego e o discurso que reforza o aprecio pola lingua do país non van en detrimento da autoestima lingüística e que os prepara para o respecto e o amor polo patrimonio de todos que é o galego.
- 2 Hai unha mellora evidente da súa competencia en galego e aínda máis evidente da súa competencia en castelán. Esta é semellante á que os galegofalantes adquiren en galego e a esperable ao finalizar a etapa de infantil. Daquela, recibindo as clases en galego, galegofalantes e castelanfalantes desenvolven a lingua da casa.

En canto ao coñecemento do galego, podemos falar dunha perfecta comprensión e, no plano da expresión, dunha maior variabilidade: dende unha competencia semellante á dos galegofalantes en familias galegófonas que se dirixen aos nenos en castelán, ata un galego moito máis interferido polo castelán no caso de familias foráneas que lles ofrecen fóra da escola un contacto practicamente nulo

co galego. Hai que ter en conta que rapaces que se escolarizan en galego dende os 0 anos non empezan a falalo na aula ata ben entrado o segundo ciclo de infantil (con 4 ou 5 anos). Pensamos que unha continuidade en primaria acabaría dotándoo dun dominio semellante galego-castelán, pero «Raiola» só ofrece educación infantil e ata aí podemos avaliar.

Tanto galegofalantes como castelanfalantes mostran moito interese e sensibilidade cara ás linguas e, en parte grazas a iso, practican estratexias para aprenderen segundas linguas que os preparan para seren no futuro cidadáns tolerantes, cultos e bos aprendices de terceiras ou cuartas linguas. Ilustro isto con outra anécdota de Ana. Con catro anos, cando acababa de entrar en contacto co inglés, un día escolitou unha canción en francés. O primeiro que fixo foi preguntar que idioma era aquel. Despois, detectou unha palabra, *terre*, e quixo saber que significaba. Cando lle expliquei que significaba *terra* quedou pensando e finalmente reflexionou: «Daquela, o francés parécese máis ao galego ca o inglés».

Esta pode parecer unha análise doada de facer, mais non o é en absoluto para un neno tan pequeno. Require moita práctica de comparar linguas, probablemente co obxectivo de saber o que pode aproveitar da propia para aprender unha segunda e o que debe cambiar.

4 DIFICULTADES E RETOS

Ata aquí todas as vantaxes. Vexamos tamén algunhas dificultades e retos aos cales nos enfrontamos:

- 1 Somos unha escola de educación infantil e, evidentemente, o traballo que facemos pode malograrse nas etapas sucesivas. Aos pais e nais cómprenos estar atentos para darlles continuidade na casa a estes esforzos, especialmente no caso de que as escolas a onde despois mandemos os nosos fillos fallen (que non sempre fallan, nin moito menos; eu, polo momento, non teño queixa do centro público onde a miña filla máis vella cursa este ano primeiro de primaria).
- 2 En relación co anterior: ao sermos unha escola de infantil vémonos na necesidade de «aprenderlles a ler» (dito entre comiñas, porque aprender a ler, nun sentido amplo, pode levar toda a vida) aos rapaces no último curso, para que, cheguen á escola que cheguen, estean preparados para empezar ao mesmo ritmo ca os demais, tendo en conta que seguimos tendo na primaria un ensino moi centrado na lingua escrita (cubrimos o libro, a ficha, lemos, facemos redaccións...). O noso reto é combinar esta atención

á lingua escrita cun aumento dos espazos para a expresión oral, para dicir o que se sente, expresar opinións, narrar o que nos sucedeu... Isto, que é moi necesario para aprender calquera lingua, éo máis aínda para dominar un idioma con menor presenza pública, e é imprescindible para o alumnado castelanfalante que non teña fóra da escola ocasións de usar o galego.

5 EN CONCLUSIÓN

A nosa experiencia como nais e pais en «Raiola» é en xeral moi positiva, á marxe da lingua que usemos na casa. Poderíamos ter outra sensación se houbo unha repartición lingüística diferente? É posible, porque a escola non é só lingua. Pero seguro que non teríamos esta sensación de fortaleza, de reforzo dos nosos fillos.

Os nosos nenos tamén repiten diálogos en castelán de *Código Lyoko* e de *Bob Esponja*, naturalmente. Pero teñen un lugar diario de aprendizaxe e de contacto cos compañeiros onde falar galego é o común, o natural. E ademais, explícaselles que o galego é un orgullo para nós e que nos gusta que o falen. E nesa maneira natural e afectiva de transmitir a lingua ten moito que ver a actitude do profesorado do centro. Porque as persoas que protagonizan os procesos non son factores menores, baixo o meu punto de vista. E a maneira en que responden as preguntas, o respecto que demostran pola variedade de nenos da aula, a atención a esa diversidade... marca a forma de asimilar a lingua e tamén a actitude ante ela. Por iso, como seguramente noutras experiencias positivas que poidades ter en infantil, moito do éxito ten que ver coa enerxía, a afectividade e o aprecio que ofrecen os profesores e profesoras. Neste sentido, creo que as mestras de «Raiola», apoiadas na comunidade de pais e nais, conseguiron ao longo destes anos forxaren a personalidade do centro educativo.

Planificación lingüística e proxecto educativo: o CEIP de Quintela de Moaña

BELÉN ESCARIZ FERRÍN E ISABEL VÁZQUEZ ROSALES

CEIP de Quintela, Moaña

O CEIP de Quintela, en Moaña, é un centro pequeno, con 155 alumnos e alumnas e dezaoto mestres, catro deles compartidos con outros centros. Ten nove unidades: tres de infantil e seis de primaria, o que significa que temos unha unidade por nivel.

1 CONTORNA SOCIOLINGÜÍSTICA

A contorna sociolingüística condiciona o proxecto lingüístico, como se recolle na Guía práctica para a planificación lingüística dos centros educativos¹, pois determina o punto de partida desde o que se deben trazar as liñas de actuación para acadar os obxectivos pedagóxicos, lingüísticos e sociais acordados.

Non podemos deseñar un mesmo proxecto lingüístico educativo para tantas situacións lingüísticas diversas como se producen en Galicia. Segundo, por exemplo, o Instituto Galego de Estatística, o Morrazo é unha das comarcas máis desgalguizadas do país e debemos actuar en consecuencia.

Os factores a que debemos atender son alumnado, profesorado, familias, centro e contorna social, aínda que tamén debemos ter presentes outros elementos como as destrezas nas linguas, posibles prexuízos, capital humano, etc.

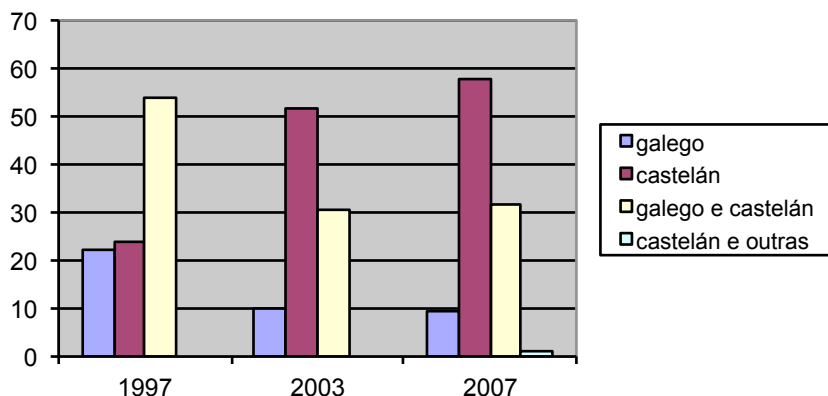
1 Fernández Paz, A. e outros (2007): *Guía práctica para a planificación lingüística dos centros educativos*. Xunta de Galicia

1.1 O alumnado

O alumnado que chega á nosa escola ten como lingua inicial o castelán case na súa totalidade: apenas un 10% usa o galego como lingua inicial. É un feito que reflicte os datos do Mapa Sociolingüístico de Galicia de 2004, pero que tamén se constata nas enquisas efectuadas periodicamente no centro sobre a lingua transmitida polos pais e nais aos seus fillos. Ademais, comprobamos que estes galegofalantes iniciais axiña son absorbidos pola tendencia maioritaria dos nenos e nenas a falaren en castelán.

Na gráfica 1 pode observarse unha clara evolución cara á perda da transmisión do galego na familia, pois minguan as familias que educan os seus fillos nas dúas linguas e aumentan claramente as que só lles transmiten o castelán.

Gráfica 1: Evolución da transmisión lingüística nas familias en porcentaxes

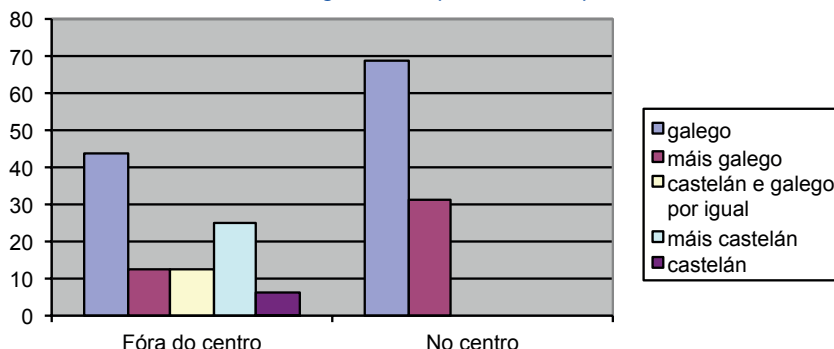

Fonte: Elaboración propia a partir das enquisas sociolingüísticas realizadas ás familias

1.2 O profesorado

O nivel de uso é moi amplo, non só a nivel persoal, senón tamén profesional, feito que levou ao Claustro a acordar de xeito unánime liñas de actuación que procuren que o alumnado acade competencias semellantes nas dúas linguas oficiais ao remate da escola primaria, e a determinar o galego como lingua vehicular e de ensino.

Gráfica 2: Usos lingüísticos do profesorado en porcentaxes

Fonte: Elaboración propia a partir das enquisas sociolingüísticas realizadas no centro

1.3 A ANPA

Segundo as enquisas que lles realizamos, nas familias úsase moi maioritariamente o castelán, pero non se detectan prexuízos negativos cara ao galego activos nas súas actitudes, senón que máis ben delegan na escola a transmisión da lingua. En xeral apoian, con contadas excepcións, as actuacións en canto á normalización lingüística e reciben de xeito positivo os recoñecementos que nos chegaron nos últimos cursos.

1.4 O centro

O galego é o idioma de toda a documentación, sinalética e notificacións ás familias. Existe un acordo sobre lingua vehicular no centro que se recolle no plan lingüístico e que pasou de ser un acordo tácito a un signo de identidade do centro.

2 A LINGUA GALEGA NO PROXECTO EDUCATIVO DO CENTRO

Nos seus principios básicos, o CEIP de Quintela defínese como unha escola galega, galeguizada e potenciadora da lingua e cultura propias. Xa no ano 1995 definíanse como obxectivos en canto á lingua galega:

- Eliminar nas familias os prexuízos lingüísticos.
- Fomentar o uso do galego como un idioma normalizado.

- Conseguiar que a maioría da comunidade educativa empregue o galego en todas as situacións.

No último proxecto lingüístico aprobado polo Claustro, redactado a partir da publicación do Decreto 124/2007, polo que se regula o uso e a promoción do galego no ensino non universitario, determinábanse as liñas de actuación e medidas necesarias para cumprir, entre outros, os seguintes obxectivos:

- Mellorar a competencia lingüística en galego do alumnado, sobre todo a nivel oral.
- Dotar a rapazada de modelos de uso actuais, convertendo a escola nun referente sobre o uso do galego.
- Facer presente a nosa cultura no currículo (a través das concrecións curriculares).
- Sensibilizar as familias sobre as vantaxes do ensino en galego.
- Desenvolver accións que liguen o galego coa modernidade.

O Claustro, ao aprobar o proxecto lingüístico, comprométese a desenvolverlo a través de diferentes actuacións, entre as cales salienta a actividade do EDLG, o Equipo de Dinamización da Lingua Galega (Equipo de Normalización Lingüística, naquel momento).

O EDLG coordina as accións que desenvolven as liñas de actuación do PL, garantindo a intervención sobre todo co alumnado, pero tamén co profesorado, as familias e o contorno.

O EDLG constitúese cada curso escolar e, por acordo interno no noso centro, ten un representante de cada ciclo, ademais da xefa de estudos e da coordinadora da biblioteca escolar. Tomouse este acordo para limitar o número de integrantes do equipo, xa que se entende que debe ser un dos máis dinámicos, e reunir un grupo demasiado amplo non o facía operativo.

A presenza da xefa de estudos axiliza a coordinación de todo o profesorado cando se deseñan actividades vertebradas a través de todos os niveis educativos do centro. A presenza da coordinadora da biblioteca escolar garante a implicación nas propostas, facilitando recursos da propia biblioteca e coordinando estratexias sobre animación á lectura.

2.1 Criterios que se determinan o proxecto lingüístico do CEIP de Quintela

- Decidir a lingua vehicular e recoller a decisión na documentación do centro.
- Facer unha intervención específica nas primeiras idades de escolarización.
- Buscar un acordo sobre a lingua de aprendizaxe da lecto-escritura.

- Potenciar a expresión oral en galego e decidir medidas para facelo.
- Deseñar accións que liguen o galego coa modernidade.
- Intervir no currículo a través das concrecións curriculares.
- Intervir na metodoloxía das áreas de lingua, potenciando o enfoque comunicativo no ensino das áreas de lingua.
- Presentar modelos de uso en contextos vivos e actuais.
- Actuar coordinadamente o EDLG dentro do propio centro, cos outros equipos docentes, e con outros equipos da comarca e coa Coordinadora Galega de ENDL.

2.2 Liñas de actuación

O Equipo de Dinamización da Lingua Galega planifica cada curso a súa actividade elaborando un proxecto que se inclúe na programación xeral anual. Entre as súas liñas de actuación, figuran:

- O fomento da expresión oral
- O estudo do contorno máis próximo: «Aquí vivimos»
- O uso das novas tecnoloxías como ferramenta de aprendizaxe e medio de comunicación
- As intervencións sobre o currículo
- As melloras da coordinación interna e externa

Ademais, para optimizar a acción do EDLG e do conxunto do profesorado, elaboramos un proxecto de innovación en normalización lingüística, pois comprobamos que os esforzos que se viñan facendo non conseguían frear a castelaniación, incluso da toponimia máis tradicional do concello.

O obxectivo que marcamos con este proxecto de innovación é establecer pontes e vínculos de carácter emocional e actitudinal entre a poboación escolar e a lingua propia, ao tempo que se melloraba a competencia lingüística, sobre todo a nivel oral. Queremos ser un referente para os cativos no uso da lingua, pero tamén propiciar o seu uso en contextos vivos, atractivos e actuais. Debemos apoiarnos nunha forte motivación e no reforzo da dimensión comunicativa en situacións reais e afíns aos rapaces e rapazas. Conciencialos de que o galego é válido para desenvolvérmonos no mundo actual e axudalos a valorar as potencialidades de ter o galego como lingua propia.

Estas estratexias pasan no noso proxecto pola emoción, e serven como canle as novas tecnoloxías da información e a comunicación, que proporcionan motivación, modernidade e previsións de futuro aos cativos e cativas.

Constitúen un potente atractivo para rapaces, familias e profesorado, e tamén un apoio fundamental para acadar as competencias básicas, sobre todo as lingüísticas. Unha nova forma de aprender en que o galego formará o tecido comunicativo. Tentamos demostrar que ese mundo que tanto os atrae pode estar en galego.

2.2.1 Fomento da expresión oral

a) Contacontos co IES «A Paralaia»

Desde o equipo de biblioteca buscábase a implicación dos mais vellos do cole na animación á lectura e así empezaron a contar contos aos máis pequenos. Esta actividade continuouse cando marcharon ao IES os nosos alumnos, ao integrala nos proxectos de normalización dos dous centros. O IES «A Paralaia» de Moaña é o centro ao cal estamos adscritos.

Estas actividades son emotivas tanto para os relatores como para os espectadores pola relacións persoais que a miúdo existen (veciños, irmáns, amigos de irmáns...) e fomentan de xeito activo a expresión oral.

Nun primeiro momento organizáronse nos obradoiros de expresión oral, pero nestes momentos aparecen integrados na propia área de lingua galega.

b) Intercambios lingüísticos

Preténdese facilitar aos rapaces novos modelos de uso próximos e activos ao tempo que valoran os seus sinais de identidade, nomeadamente o lingüístico, para o cal organizamos intercambios lingüísticos con outros centros de ensino. Para accederen ás visitas e mesmo para presentárense, os rapaces e rapazas deben coñecer e investigar sobre a súa realidade máis próxima, xa que só desde o coñecemento podemos valorar e sentirmos orgullosos do que temos.

Levamos varios anos coa experiencia, que é valorada de xeito moi positivo polo profesorado, o alumnado e as familias. Nestes intercambios mantemos contactos ao longo do curso a través de cartas, correos electrónicos, vídeos... e rematamos cunha xornada de convivencia e visita a cada un dos centros. É unha actividade que remexe as emocións e deixa pegada positiva nos rapaces e rapazas.

2.2.2 O uso do galego nas novas tecnoloxías como ferramenta de aprendizaxe e medio de comunicación

a) Colaboracións coa Galipedia

O noso centro é centro colaborador da Wikipedia en galego, o que nos permite facer incorporacións de entradas novas. Sabiamos que outros centros (como os

de Malpica, O Milladoiro) o fixeran completando a información sobre as lendas e, cando ao buscar información sobre un recoñecido gaiteiro de Moaña que nos ía visitar, atopamos o apartado de «Persoeiros» moi deficitario, decidimos ampliálo. Levamos elaborado as entradas de «Blanco», «Iván Costa», «Lito Portela» (relacionados co mundo da música e a arte) e para este curso xa temos outras previstas, relacionadas co mundo do deporte.

É un traballo que emociona os rapaces porque transcende o mundo da escola e está ao dispor da poboación en xeral, o que lle dá maior significación ao traballo. Valóranos porque se senten protagonistas dun traballo serio, real e responsable sobre a busca de información e a transmisión de coñecemento. Ademais axuda a adquirir competencias relacionadas con aprender a aprender e habilidades no manexo da información.

b) Uso das bitácoras

As bitácoras ou blogs son unha ferramenta fácil de usar que se adecúan aos nosos obxectivos: por un lado, permiten mellorar as habilidades lingüísticas relacionadas coa lectura e a escritura e, por outro, as relacionadas co tratamento da información, como buscar, seleccionar, interpretar e comunicar. Habitúa os rapaces a ler e participar en webs que están en galego, normalizando o seu uso.

Cada ciclo ten unha bitácora en que van publicando as actividades que desenvolven e recursos para que os utilicen os rapaces. Teñen un uso diferente segundo o ciclo de que se trate, aumentando o grao de autonomía nos últimos ciclos, en que xa incorporan textos propios e traballos. Outras bitácoras que utilizamos son a da biblioteca, precursora de todas, e «Poemas para peques»², unha bitácora creada para recoller poemas de autor que o equipo ía seleccionando cada curso para as tutorías e que deste xeito están a disposición das comunidades educativas.

c) A produción de audiovisuais

O uso das bitácoras a modo de publicación propiciou a necesidade de expor documentos en distintos formatos ao tempo que posibilitou novas formas de presentación. Son presentacións en formato de vídeo ou de diapositiva sobre distintos temas, nos cales as rapazas e rapaces gravan as súas voces e achegan unha ilustración ou unha foto sobre o tema en cuestión.

Son unha boa ferramenta para a animación á lectura, axudan a mellorar a expresión oral e a competencia de aprender a aprender cando son de natureza informativa. Utilizámoslos para presentar todo o tipo de recursos literarios, poesías, contos, adiviñas, diálogos, cancións etc., pero tamén actividades plásticas e documentos informativos.

2 Vid. < www.bibliotecadocole.com > e < www.poemasparapeques.blogspot.com >, respectivamente.

Os que non recollen imaxes do alumnado están aniñados na nosa canle de Youtube e na bitácora «Audiobiblio»³.

2.2.3 O estudo da contorna máis próxima

Un xeito de sentirnos orgullosos do idioma é valorar, en primeiro lugar o que temos máis próximo, o que temos na contorna. Por iso planificamos visitas e contactos con entidades (asociacións culturais e deportivas do concello), personaxes relevantes do concello e espazos da localidade relacionados cos contidos da área de Coñecemento do Medio: o relevo, a historia, os sectores de produción.... A información recollida por medio de traballos expositivos, entrevistas e informes é incorporada á bitácora «A nosa vila»⁴.

2.2.4 As intervencións sobre o currículo

a) Os bits de intelixencia de infantil

Esta proposta, dirixida á etapa de educación infantil, é unha práctica pedagóxica habitual nas nosas aulas, que ten como finalidade estimular o desenvolvemento cognitivo, pois mellora a atención, facilita a concentración e desenvolve e estimula as conexións neuronais, a memoria e a aprendizaxe.

A actividade consiste en mostrar de xeito continuado e organizado por categorías unidades de información (imaxes) contidas en tarxetas, denominadas bits, acompañándoas do enunciado en voz alta que representan. Combinan o estímulo visual e o auditivo constituíndo un procedemento moi efectivo para a aprendizaxe do vocabulario.

As coleccións de bits que se veñen utilizando nas nosas aulas carecen da adaptación ao contexto escolar propio, aparecendo a miúdo obxectos que nada teñen que ver coa nosa contorna e ausentándose outros que consideramos fundamentais no ensino infantil do noso concello. Descoñecemos a existencia de publicacións deste tipo de material adaptado á nosa comunidade.

b) A música para os máis novos

En colaboración co músico e etnógrafo de Moaña Xavier Blanco, elaboraremos un programa musical para a etapa infantil baseado na música tradicional. A escola asume deste xeito un papel de protagonismo na transmisión dos valores

3 Vid. <<http://audiobiblio.blogspot.com/>>

4 Vid. <<http://anosavila.blogspot.com/>>

culturais propios, ao verse interrompida a transmisión xeracional polas causas que describimos na introdución. Este material porase a disposición das demais escolas do concello e na súa elaboración contaremos coa colaboración da especialista de educación musical.

Comporase dunha pequena representación, abordable nun curso escolar, de arrollos, acumulativos, coprolalias e cancións tradicionais das que é responsable Xavier, como fondo coñecedor do noso acervo musical.

c) O estudo do concello de Moaña desde un enfoque competencial.

3 VALORACIÓN

O Claustro do CEIP de Quintela aprecia a través da actuación das liñas deseñadas no PL e no proxecto do ENDL:

- a mellora nas actitudes do alumnado
- a mellora das competencias en expresión oral
- o achegamento a un dominio parello nas dúas linguas oficiais
- a normalización do uso do galego nun grao que de ningún modo se aprecia no contorno

O alumnado valora positivamente o galego, porque o asocia a actividades altamente motivadoras (uso das TIC, saídas, traballos na Rede, intercambios, etc.). Como eles mesmos din, «todo o divertido do cole se fai en galego». Tamén os pais e nais amosan unha actitude positiva. Por outra banda, tamén reciben unha boa valoración polo profesorado, grazas ao seu enfoque pedagóxico, porque se traballan competencias (expresión oral, competencia dixital, de aprender a aprender, etc.) dun xeito sistemático. Ao deseñar accións conxuntas con outros equipos (biblioteca, TIC), xeneralízase un xeito de traballar que non só axuda a acadar obxectivos sobre a normalización lingüística senón outros que teñen que ver co propio currículo.

